

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

SOCIÁLNÍ ROLE ŽENY V 21. STOLETÍ
Z POHLEDU MUŽŮ

Vypracovala: Jana Prokúpková
Vedoucí práce: Mgr. Michal Šimůnek, Ph.D.

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů uvedených v seznamu zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 15. dubna 2013

Jana Prokúpková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Michalovi Šimůnkovi, Ph.D. za poskytnutí podkladů a cenných rad při vypracování diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat mé rodině, přátelům a respondentům za spolupráci, všestrannou podporu a poskytnutou pomoc.

Abstrakt

Sociální role ženy v 21. století z pohledu mužů

Tato diplomová práce pojednává v teoretické části o proměňující se sociální roli ženy v průběhu lidského vývoje a o dějinách feministického hnutí. Všímá si rozdílů mezi muži a ženami ze třech pohledů: biologického, psychologického, sociologického a na jejich základě odhaluje vlastnosti, které jedinci při výběru životního partnera upřednostňují. Také se zaměřuje na situaci na trhu práce z hlediska genderu.

V praktické části na základě rozhovorů s 10 muži a 10 ženami mapují, jak vidí roli žen ve společnosti muži a rovněž i jak vidí svou roli samy ženy. Nejprve zjišťují, jak fungovala domácnost, ve které respondenti vyrůstali z hlediska rozdělení každodenních úkolů, jak chtějí, aby fungovala (popř. jak již funguje) jejich domácnost a výsledky porovnávám. Poté se zaměřuji na to, jaké ženám a mužům dotazovaní připisují vlastnosti a dovednosti, jaké je podle jejich názoru postavení žen na trhu práce nebo proč neustále narůstá počet rozvodů a prodlužuje se věk pro založení rodiny.

Práce tedy postihuje nejen pohled mužů na společenské poslání žen, ale také pohled žen na sebe samé ve světle očekávání, které muži (a celá společnost) vůči ženám mají.

Abstract

The social role of woman in the 21st century from the perspective of men

This thesis deals in its theoretical part with the changing of social role of women in the course of human existence and history of the feminist movement. It observes the differences between men and women from three perspectives: biological, psychological, sociological, and on their basis reveals their properties for which individuals choose the preference of life partner. Thesis also focuses on the labor market situation in terms of gender.

In the practical part, based on interviews with 10 men and 10 women, I evaluate the views at how men see the role of women in society and also as well how women themselves see their role. At first I found out how the household in which the respondents grew up in work in the division of daily tasks, how they want their own households to work (or as they works) and then I compared the results. Then I focused on qualities and skills which are in interviews attributed to women and men, what's the position of women in the labor market in their opinion or why the number of divorces is constantly increasing and why the age for starting a family is increasing as well.

The work affects not only the view of men of women's social mission, but also the view of women themselves in the light of expectations that men (and society) have towards to women.

Obsah

I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1 ÚVOD	7
2 SOCIÁLNÍ ROLE	8
2.1. Mění se role žen ve vývoji lidské společnosti	9
3 FEMINISMUS	12
3.1. Dějiny feminizmu	14
3.1.2.1. Liberální feminizmu, radikální feminizmu, marxistický a socialistický feminizmu	17
4 DIFERENCE MEZI MUŽEM A ŽENOU	25
4.1. Biologický pohled	25
4.2. Psychologický pohled	30
4.2.1.1. Očekávání ve vztazích, výběr partnera/partnerky	34
4.3. Sociologický pohled	37
4.3.3.1. Plánování rodičovství	43
4.3.3.2. Odkládání rodičovství, vysoká rozvodovost - fenomény dnešní doby	44
5 SITUACE NA TRHU PRÁCE V ČR	47
5.1. Strategie praktikované při sladění práce a rodičovství	49
5.2. Globalizace trhu a ženská otázka	52
II. PRAKTICKÁ ČÁST	54
1 METODIKA	54
1.1. Použitá metoda	54
2 VÝZKUM	56
2.1. Cíle práce a hypotézy	56
2.2. Charakteristika zkoumaného vzorku	57
2.3. Přípravná fáze výzkumu	59
2.4. Realizační fáze výzkumu	62
3 VÝSLEDKY VÝZKUMU	62
3.1. Diskuze	69
4 ZÁVĚR	78
5 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	83
6 PŘÍLOHY	87

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD

Téma mojí diplomové práce se začalo rodit na základě soukromých rozhovorů, které jsem vedla se svými kolegyněmi a známými. Pravidelně přicházela řeč na komplikované vztahy mužů a žen. Všimla jsem si toho, jak se ženy snažily přijít na to, co od nich vlastně muži a potažmo celá společnost očekávají, jak chtějí, aby se chovaly, jak chtějí, aby jednaly. Stěžovaly si, že s nimi muži příliš nekomunikují, že nechtějí nic řešit. Ale ony potřebují mít jasno, chtějí vědět, co k nim jejich protějšky cítí. Stěžovaly si, že muži dostatečně neprojevují svoje emoce. Ony se přece snaží, aby byl jejich vztah harmonický, mužům naznačují svoje přání a očekávání, jenže oni nic nechápou, nedovtípí se. Ty nezadané zase marně přemýšlely, jakou strategii preferovat, když se seznámí s nějakým novým zajímavým mužem. Mají být spíše zdrženlivé nebo vyvíjet iniciativu? Mají se ukazovat v lepším světle nebo se chovat přirozeně, protože jejich skutečná podoba stejně časem vypluje na povrch? Rozhodla jsem se zjistit víc.

Sama jsem častokrát přemýšlela nad tím, co muže a ženy kromě evidentních tělesných rozdílů ještě odlišuje? Existují nějaké mechanismy, které činí muže muži a ženy ženami? A jsou tyto mechanismy dané biologicky (geneticky, evolučně), nebo kulturou - někdo nás být mužem a ženou prostě naučí? Nebo je to výsledek spojení obou mechanismů? A do jaké míry se každý z nich uplatňuje?

V teoretické části se zaměřím nejprve na sociální role obecně a na to, jak se v historii ženská role proměňovala. Druhá kapitola je o dějinách feministického hnutí, o jednotlivých vlnách a tendencích, jež se v něm uplatňovaly. Pozornost je věnována také českému prostředí a emancipačním snahám. Třetí kapitola je nejrozsáhlejší a sleduje rozdíly mezi mužem a ženou postupně ze třech pohledů: biologického, psychologického a sociologického. Čtvrtá kapitola zkoumá obě pohlaví na trhu práce, zejména strategie, které praktikují rodiče při sladování práce a výchovy dětí a také jaký dopad má celosvětová globalizace na životy žen.

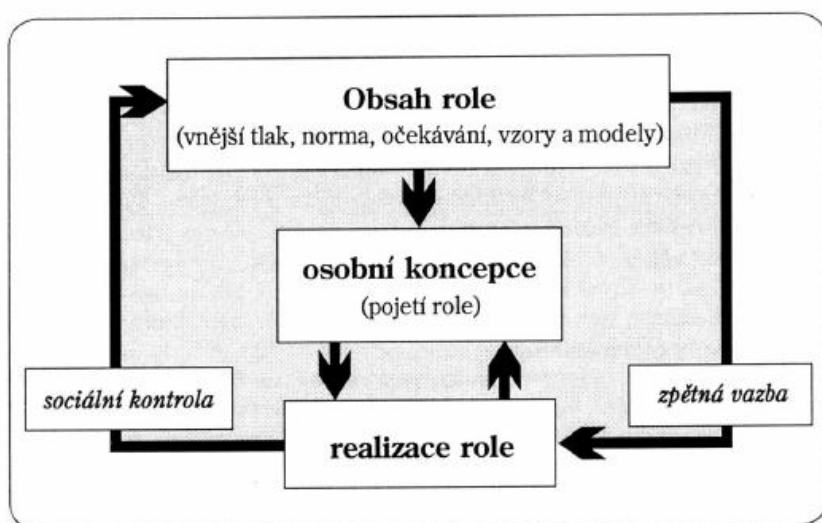
Praktická část nejprve představuje metodu, která je použita při výzkumu, poté vlastní výzkum – cíle a hypotézy, charakter zkoumaného vzorku, popis fází výzkumu. Následují samozřejmě zjištěné výsledky podrobené diskuzi a práci shrnující závěr. Na konci nechybí seznam použitých zdrojů, se kterými jsem v průběhu psaní pracovala, a přílohy obsahující přepis dvou uskutečněných rozhovorů.

2 SOCIÁLNÍ ROLE

Každý člověk už od narození je více či méně nucen přijímat určité role, které se v průběhu jeho života mění. Role přijímáme s radostí, s obavami či s negativními emocemi. Záleží na postojevých a hodnotových orientacích každého jedince a jeho zralosti k určité roli. Vágnerová definuje roli jako: „*Soubor normativně vymezeného, v této pozici očekávaného, dovoleného i vyžadovaného chování.*“¹ Některé role si člověk nemůže svobodně vybrat, nezávisí na jeho vůli. Je to například role muže/ženy, dítěte, školáka, dospělého, důchodce, nemocného,... Tyto role nazýváme jako obligatorní, a přestože si je člověk sám nezvolil, může je do určité míry realizovat vlastním způsobem. Jiné role člověk v průběhu života může, ale i nemusí přijímat. Jsou to role alternativní a závisí zcela na rozhodnutí jedince, na tom, zda je ochoten je přijmout. Jedná se např. o roli manžela/manželky, druha/družky, přítele/přítekyňe, rodiče a také všechny profesní role. V těchto rolích má jedinec obvykle prostor pro individuálnější chování. V každé roli se pak odráží jedinečné vlastnosti a schopnosti člověka.

Některé role vyžadují určité modely chování. Tyto modely určuje společnost svými tradicemi, generačně je předává a jejich prostřednictvím definuje, co je žádoucí, očekávané a naopak, co je nežádoucí, netolerované. Vedle rolí existují také tzv. vzorce chování, v nichž se zrcadlí jakási globální role člověka, tedy role člověk-společnost.

Schéma vyjadřuje dynamiku rolového chování:²

¹ VÁGNEROVÁ Marie: *Základy psychologie*, Karolinum, Praha 2004, str. 320.

² ŘEZÁČ Jaroslav: *Sociální psychologie*, Paido, Brno 1998, str. 26.

Jednotlivé role utvářejí osobnost člověka a kromě žádoucího chování v sobě nesou také určité povinnosti na jedné straně, na druhé straně také z toho plynoucí výsady. Role můžeme rozdělit i z hlediska formálnosti na formální a neformální. Formální role se vyznačuje určením zcela konkrétních pravidel (často zákonnou formou), jakými se role získává a jaká práva a povinnosti s sebou nese. Naproti tomu neformální role vzniká živelně, nemá přesné normy. Tuto roli si člověk buď sám zvolí, nebo mu je okolím připsána. Okolí většinou role atribuje na základě vlastností jedince a jeho chování ve skupině. Roli pak jedinec může přijmout za svou, zcela se s ní ztotožnit a být na ni hrdý, nebo nepřijmout a chápat ji jako vnucenou, přinášející s sebou negativní emoce.

Někdy lidé ve svém životě prožívají konflikty rolí, které se stávají až neslučitelnými. Není lehké sladit požadavky a očekávání plynoucí z hraní několika paralelních rolí, neboť občas se tyto jeví diametrálně odlišně. Příkladem takového konfliktu může být střetnutí role manželky a zároveň dcery. Od této ženy manžel očekává, že se bude věnovat jemu a dětem, na druhé straně její stará nemohoucí matka vyžaduje neustálou péči. Oběma stranám vyhovět nemůže, neboť čas je veličina omezená. Nezbyvá, než stanovit nějaký druh kompromisu.³

2.1. Měnící se role žen ve vývoji lidské společnosti

Úloha ženy v počátcích lidského vývoje byla velmi důležitá. Role matky je pro udržení rodu nezbytná, a to nejen v lidské populaci. V pravěkých dobách lidé žili v tlupách a základem obživy se stal sběr a lov. Tyto tlupy nesměly být příliš velké, protože zdroje obživy byly velmi omezené, ale na druhou stranu nemohly být ani příliš malé, neboť hrozila degenerace rodu v důsledku nedostatečné biologické rozmanitosti. Odhaduje se, že tato společenství čítala přibližně 100 jedinců. Počet jedinců v jedné tlupě se přirozeně odvíjel od velikosti zabraného území a jeho hospodářské využitelnosti. Každý jedinec měl pevně vymezenou úlohu, kterou přispíval k fungování a spokojenosti celého společenství. Důležitou úlohu zde hrály fyzické a duševní schopnosti jedinců a také jejich věk. Z archeologických nálezů oslavujících kult ženy-matky-nositelky života (sošky, malby), se lze domnívat, že v této době byla žena považována za rovnocennou mužům.

³ ŘEZÁČ Jaroslav: *Sociální psychologie*, Paido, Brno 1998, str. 23-29.
VÁGNEROVÁ Marie: *Základy psychologie*, Karolinum, Praha 2004, str. 320-329.

Přechod od sběru a lovu k zemědělství znamenal také postupný příklon k mužskému dominantnímu postavení ve společnosti. Nejprve bylo třeba zemědělstvím zajistit obživu pro stále se rozrůstající populaci, poté se začala zakládat města a stále složitější organizace – říše. V nich mělo velký význam vojsko (muži) k udržení vnitřního pořádku a ochraně před napadením zvenčí. Časté bylo dobývání nových území a zajaté obyvatelstvo (především ženy a děti) se potom využívalo k zemědělským činnostem, protože objem manuálních prací byl v zemědělství převažující. Přestože žena zde byla stále chápána jako nositelka života a sexuální objekt, jako tomu bylo v pravěkých civilizacích, vznikají právě zde první zárodky ženské diskriminace. S rostoucí individualizací jedince přestávalo být lhostejné, komu děti patří a jaký muž je jejich zploditelem – hledisko dědičného práva, zároveň byl preferován růst počtu obyvatelstva.⁴

Počátek dnešní evropské civilizace spatřujeme ve starověkém Řecku a Římě, jejichž poloha nebyla právě dvakrát příznivá pro pěstování plodin a chov dobytka. Zemědělství se začíná chápat jako určitá brzda v rozvoji společnosti. Tato civilizace dosáhla velkého intelektuálního rozvoje především díky dvěma významným myslitelům – Aristotelovi a Platónovi, kteří položili základy filosofii. Obyvatelé v antice byli přísně hierarchizováni. Na nejnižší pozici stál otrok, který neměl žádná práva a patřil k majetku svého pána. V řecké polis bylo postavení ženy téměř totožné s postavením otroka. Měla žít doma pod stálým dohledem, aby se nepletla do veřejného života, který náležel svobodným mužům, a těšila se velké vážnosti. Jsou zdůrazňovány přirozené, tj. od Boha dané, rozdíly ve fyzických i duševních vlastnostech žen a mužů. Žena je určena k péči o děti, domácnost, hospodaření se zásobami potravin, naopak muž je zdrojem fyzické síly a intelektu, proto se nejlépe hodí ke správě obce a k válečným výpravám. Ženy v tomto období téměř ztrácí roli sexuálního objektu a jsou chápány především a pouze jako matky. Výjimku v tomto způsobu myšlení představuje Platón ve své Ústavě.

Zemědělství tvořilo až do poloviny druhého tisíciletí dominantní ekonomický úsek. Přechodem otrokářského systému ve feudální byla zajištěna větší efektivita práce, neboť rodinní příslušníci měli na výsledku práce zvýšený zájem. Činnost žen spočívala nadále v rození dětí, péči o domácnost a pomoci v zemědělství. V tuto dobu získaly stabilní moc náboženství na maskulinním základě – v Evropě to bylo samozřejmě křesťanství. Církev

⁴ TOMESŤ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, příspěvek Zdeňka Pavlíka – Role žen v populačním vývoji, str. 27-35.

částečně převzala státní úlohy v sociální oblasti - vzdělání, zdravotnictví a péči o staré lidi. Panovník jí za to poskytoval ochranu a byl korunován z boží vůle.⁵

V polovině druhého tisíciletí je postupně zemědělství ze svého dominantního postavení vytlačováno řemeslnou výrobou a manufakturami. S vývojem techniky se snižuje potřeba manuální lidské práce k zajištění obživy obyvatelstva. Uvolňují se feudální vztahy a obyvatelé se stěhují do měst za obživou. Nastává období globálních revolucí, období osvícenství, renesance a později humanismu. Zavádí se povinná školní docházka, která zvyšuje gramotnost občanů. Přerod feudalismu v kapitalistickou ekonomiku však s sebou přináší také negativní stránky, zejména pro dělníky, jež jsou vykořisťováni - pracují mnoho hodin denně v nepříznivých podmínkách a dostávají minimální mzdu. Tady někde zhruba začíná proces ženské emancipace.

Neustále se zvyšující úroveň zdravotní péče s sebou nesla stále se snižující úmrtnost jedinců, zejména dětí. Klesal sice počet narozených dětí, ale zároveň se zvyšoval podíl těch, které se dožily dospělého věku. Tento proces je nazýván demografickou revolucí a je podporován zejména ekonomickým růstem a tím pádem zvyšující se životní úrovní. Úzce je demografická revoluce spojena se vzděláním, kvalitní zdravotní péčí a možností sociálního vzestupu každého jedince, včetně ženské emancipace. Zlepšování postavení žen ve společnosti lze vyčíst právě z poklesu tzv. úhrnné plodnosti⁶. Předpokládá se, že příznivé podmínky pro demografickou revoluci nastanou postupně ve všech zemích světa. Za demograficky vyspělé státy potom považujeme ty, ve kterých byl proces demografické revoluce již uplatněn. Hrozí v nich však problém demografického stárnutí obyvatelstva. V Číně, nejlidnatější zemi světa, hrozí například kvůli populační politice vážný problém – nedostatek dívek. Mladým párům je zde totiž umožněno mít pouze jednoho potomka, přičemž je více ceněn potomek mužský (představuje pokračovatele rodu a ekonomické zajištění). Dozví-li se rodiče během těhotenství, že jejich dítě bude ženského pohlaví, uchylují se často k interrupcím. Již nyní je jasné, že v nejbližších letech se tento umělý zásah projeví nedostatkem partnerek pro mladé čínské muže, kteří si ženy budou hledat v jiných částech světa.

⁵ TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, příspěvek Jaroslava Krejčího – Klíčový problém ve vývojové perspektivě, Žena mezi tradicí a trhem a příspěvek Zdeňka Pavlíka – Role žen v populačním vývoji, str. 9-35.

⁶ Úhrnná plodnost představuje počet narozených dětí na jednu ženu. V roce 2006 byla úhrnná plodnost nejvyšší v Nigeru (7,46). Pro srovnání dále uvádím: Etiopie (5,22), Irák (4,18), Filipíny (3,11), Egypt (2,83), Argentina (2,16), USA (2,09), Francie (1,84), Norsko (1,78), Austrálie (1,76), Velká Británie (1,66), Švýcarsko (1,43), Japonsko (1,4), Německo (1,39), Rusko (1,28), ČR (1,21).
Zdroj: Zemepis.com – geografický portál, [2013-02-20], dostupné z WWW: <http://www.zemepis.com/nar.php>.

V demograficky vyspělých zemích světa je postavení žen dnes téměř rovnocenné s postavením mužů. Přispělo k tomu nemalou měrou také masové rozšíření hormonální antikoncepce a s ní související plánování rodičovství.

V posledních desetiletích se projevuje ve světě tendence globalizace, a to zejména v oblasti tržního hospodářství a prosazování lidských práv. Západní civilizace přijímají oboje oblasti přibližně v souladu. Naproti tomu „mimozápadní“ svět vytváří příznivé podmínky pro tržní hospodářství, avšak nadále brání plnému rozvoji lidských práv. Někde se situace zlepšila a tento trend nadále pokračuje, avšak v mnohých zemích mají lidská práva a jejich dodržování ještě nemalé mezery. Jedná se zejména o oblasti islámských, hinduistických a konfuciánských tradic a také o oblast subsaharské Afriky.⁷

„Muži se stávají oběťmi občanské diskriminace, případně dalších postihů, pokud jsou svými názory nebo náboženskou či etnickou příslušností odpůrci autoritativních režimů, které jim vládou. Ženy jsou však oběťmi diskriminace pro svůj „gender“. Ve světovém měřítku to většinou nesou rezignovaně a statečně. Někde jsou ženy méněcenné proto, že jen muž může vykonávat oběti za mrtvé předky, což v případě restriktivní populační politiky vlády vede k zabíjení děvčátek. Jinde nemá žena přístup ke vzdělání a výkonu odborných povolání a při různých právních aktech, jako je dědictví a svědectví u soudu, má význam jen polovina muže; kromě toho nesmí na veřejnosti ukázat víc než své oči. Nejedna náboženská tradice připouští zapuzení manželky bez jakýchkoli nároků na muže. V širokém zeměpisném pásmu Afriky musí žena při pubertě podstoupit rituál zmrzačení svých genitálií.“⁸

3 FEMINISMUS

Feminismus je obecně často chápán jako boj žen za rovnoprávnost, snaha o odstranění diskriminace na základě pohlaví a zápas o přeměnu patriarchální společnosti. Jeho cílem je pak vytvoření společnosti stojící na principech rodové rovnosti a rodové demokracie. Pojem feminismus je však v širším kontextu a v různých dobách používán rozličně. Nejedná se o žádné jednotné hnutí, nýbrž o mnoho různých politických, filosofických a sociálních proudů. Pak hovoříme o feminismu jako o moderním ženském politickém hnutí, které má své kořeny v Evropě a Americe, dále v sobě feminismus může skrývat různé formy sociální podřízenosti

⁷ TOMESĚ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, příspěvek Jaroslava Krejčího – Klíčový problém ve vývojové perspektivě, Žena mezi tradicí a trhem a příspěvek Zdeňka Pavlíka – Role žen v populačním vývoji, str. 9-35.

⁸ TOMESĚ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, příspěvek Jaroslava Krejčího – Žena mezi tradicí a trhem, str. 24.

žen a v neposlední řadě si pod tímto pojmem můžeme také představit jakousi teorii, která se snaží objasnit a kritizovat maskulinní společenský řád.

V poslední době bývá feminismus chápán nejen jako ženská iniciativa usilující o ženskou rovnoprávnost, ale jako ženská iniciativa usilující o svobodné zvolení společenských rolí nejen pro ženy, ale i pro muže, kteří jsou rovněž pod tíhou konvencí tlačeni k určitému způsobu života. Tyto konvence nazýváme jako „genderové stereotypy“. Feministky vidí své poslání v dosažení takové míry svobody pro všechny členy společnosti, kdy si každý sám může rozhodnout o tom, jak bude vést svůj vlastní život a jakou roli sehraje v celospolečenské úloze.

Nežřídká se ve společnosti, zejména té české, setkáváme s názorem, že feminismus je něco nežádoucího a zavrženíhodného, zkrátka se o feminismu hovoří v pejorativním duchu. Je to něco, co ženy zbavuje jejich ženskosti a přirozenosti, něco, co k nám přišlo ze západu jako zhoubná nákaza. Feministky jsou chápány jako ty, co nenávidí muže, snaží se s nimi soupeřit a za každou cenu se jim vyrovnat.

„Klíčovými pojmy feminismu jsou rovnoprávnost a osvobození. S tím se pojí další termíny, jako je svoboda projevu, právo na sebeurčení a ochrana zákona, která platí pro celou společnost a ne jen pro její části, hospodářská nezávislost, respekt, nárok na soukromí a povinnosti k výchově dětí dělené mezi muže, ženy a společnost, dělba rolí atd. Dělbou rolí se v tomto kontextu rozumí soužití obou pohlaví jak v soukromé, tak veřejné sféře. Mluví-li se o požadavku rovnosti před právem a skrze právo a požadavku rovného uplatnění rozdílností, není tím myšlena rovnost coby stejnost pohlaví (jak někdy záměrně zkresleně tvrdí odpůrci ženské emancipace).“⁹

Nutno podotknout, že ve skrze negativní názor na ženský emancipační proces nesdílí jen muži, což je kvůli udržení jejich dominantní role ve veřejné sféře nezbytné, ale i značná část žen. Domnívám se však, že si nejsou plně vědomy toho, co pro ně jiné ženy v minulosti vykonaly a berou za zcela samozřejmé věci, které ani zdaleka samozřejmé nejsou. Mám na mysli zejména volební právo žen¹⁰, přístup ke vzdělání a zaměstnání, vlastnická práva nebo práva v manželství.¹¹

⁹ OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/Slon, Praha 2004, str. 41.

¹⁰ Ještě v 80. letech 20. století žily v Evropě ženy, které volební právo neměly. Lichtenštejnsko toto právo ženám uznalo až v roce 1984 a jeden ze švýcarských kantonů dokonce až v roce 1990.

¹¹ OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/Slon, Praha 2004, str. 17-23, 40-47.

KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 98-100.

3.1. Dějiny feminizmu

Lokální povstání žen kritizující jejich podřadnou společenskou úlohu lze spatřovat od počátku lidské společnosti, v níž začínají vystupovat dominantněji muži využívající své fyzické převahy oproti ženám. Za takové období považujeme období starověké, pro naši západní civilizaci, do níž kulturně nepochybně patříme, pak konkrétně antickou etapu. Ve starověkém Řecku a Římě byla žena ve vyšších kruzích chápána jen jako jakýsi „inkubátor“ pro „výrobu“ dětí. To byl také jeden z důvodů, proč byly ve společnosti vůbec trpěny. Nebyly svobodné, stejně jako otroci, a proto se s nimi i tak nakládalo. Muži s ženami udržovali sexuální kontakty zpravidla pouze za účelem plození potomků. Jinak se věnovali intimním hrátkám mezi sebou navzájem, protože jedině svobodný muž představoval dokonalého společníka ve všech směrech. Naproti tomu předchozí pravěká epocha uznávala ženu jako nezpochybnitelný kult hodný úcty a ochrany, neboť přivádí na svět nový život a umožňuje tak reprodukci rodu. Toto období nazýváme jako matriarchální.

Bohužel se nám mnohdy dochovaly jen útržkovité, častěji však vůbec žádné, doklady o rebelujících počinech žen. Proto je označujeme za předhistorii feminizmu a o systematické organizaci hnutí hovoříme až od konce 18. století, resp. od století 19. Protože se jedná o složitý a nelineární vývoj, členíme ho do tzv. vln feminizmu.¹²

3.1.1. První vlna feminizmu

Časově lze toto období ohraničit koncem 18. století až po konec století 19. Za hlavní myšlenkový proud první vlny považujeme osvícenství. Nejvíce se pak ženská emancipace projevila v zemích, ve kterých se začaly uplatňovat myšlenky demokracie, tedy myšlenky svobody, bratrství a rovnosti.¹³ Ženy si však začaly stále častěji uvědomovat, že tyto ideje připisují muži jen sami sobě a celá polovina lidstva je tak stále právně diskriminovaná. Když se pak francouzská novinářka Olympe de Gouges rozhořčila a napsala deklaráci o právech žen, ve které kritizuje mužskou nadřazenost a požaduje univerzálnost všech svobod z hlediska pohlaví, byla za to tvrdě potrestána smrtí pod gilotinou.

¹² Referáty, [2012-12-05], dostupné z WWW: <http://www.referaty10.com/referat/Filozofie/1/tema-1-1-Filozofie.php>.

Gender studies, [2012-12-07], dostupné z WWW: www.feminismus.cz/historie.

OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/ Slon, Praha 2004, str. 17-23.

¹³ Obrovské společenské změny odstartovala především Velká francouzská revoluce (1789-1799).

Ani Amerika v organizaci ženského hnutí nezaostávala.¹⁴ Nejvíce byly slyšet hlasy Elizabeth Cady Stanton (*Deklarace citů*) a Susan Anthony. Založily spolu dokonce *Národní sdružení za volební práva žen*. Od této chvíle se první vlna feminismu začala chápat jako boj za volební práva žen.

Také v Británii, stejně jako v dalších evropských zemích, se začalo formovat ženské hnutí. Tady se za spravedlnost veřejně postavil dokonce i odvážný muž John Stuart Mill, který parlamentu již v roce 1866 předložil petici za volební práva žen. Podporovala ho také manželka Harriet Taylor Mill. Jeho návrh byl bohužel bez úspěchu smeten ze stolu. Ve svých tezích zdůrazňuje existenci rodových stereotypů, které ve společnosti i nadále převládají, přestože je svoboda a rovnost žen v demokratických společnostech zákonem garantovaná. Tradiční dělba prací v rodině (péče o děti a domácnost) omezuje ženu v seberealizaci.

Na konci 19. století se v Británii začalo formovat hnutí sufražetek z iniciativy Emmeline a Christabel Pankhurstových. Kromě již výše zmíněných jmen to byla také Mary Wollstonecraft, jejíž díla přispěla k rozvoji feministického myšlení.

„Ostře kritizuje stav, v rámci kterého má být cílem života žen jen kultivování neracionální, smyslové stránky života, aby přinášely mužům potěšení – podle jejího názoru, ženy v takovém stavu ztrácejí lidskou důstojnost, stávají se hračkami v rukách mužů... Ústřední tezí její eseje je myšlenka, podle které zotročení žen je důsledkem jejich deformované výchovy a socializace, která brzdí jejich intelekt a vede je k tomu, aby smysl svého života viděly v tom, že budou sloužit mužům a budou jejich ozdobou.“¹⁵

Největší důraz kladla Wollstonecraft na vzdělání a výchovu mladých dívek a žen, které by neměly zapomínat na svoje zájmy. Naopak by měly zušlechťovat svou duši a rozvíjet své rozumové schopnosti, protože muži i ženy mají stejné intelektuální a morální schopnosti.

Myslitelé a myslitelky první vlny feminismu pokládali za největší problém nedostatečně vymezená práva žen, proto se snažili o změnu zákonů. Domnívali se, že změnou legislativy se automaticky kvalita života ženlepší. Opomněli však možnost, že nadvláda mužů může pocházet z ekonomických, sociálních a kulturních podmínek, které nepodléhají pouze změně zákonů. Po úspěšném dosažení volebního práva žen se síla ženského hnutí poněkud oslabila, avšak nezankla úplně.

¹⁴ V Americe představovala cestu pro nový společenský řád Deklarace nezávislosti (1776).

¹⁵ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 103-104.

3.1.2. Druhá vlna feminismu

První vlna feminismu a volební právo žen s odstupem času nepřineslo očekávaný výsledek. Pro mnohé ženy to znamenalo hořké zklamání, neboť se postavení žen ve společnosti příliš nezměnilo. Bylo třeba zajistit ženám přístup k vědě, poněvadž jediné vzdělání zaručovalo přístup žen na trh práce. Zrodilo se tak nové feministické hnutí 60. let 20. století, nazýváno jako druhá vlna feminismu.

V tomto období byla ženská emancipace spojena s politickou levicí, která se zaměřovala na rozličné formy společenské nespravedlnosti. Vzniklo několik spolupracujících proudů – studentské a mírové hnutí, hnutí za práva černošské menšiny, hnutí za lidská práva aj. Z tohoto poměrně radikálního hnutí se postupně krystalizovaly skupiny žen, které veřejně předkládaly stále trvající rodovou nerovnost a nahlas upozorňovaly, že základní lidská práva se pro většinu žen pořád v reálném životě neuplatňují, že jde stále jen o pouhé teoretizování o tom, jak by situace měla vypadat. Vydobytí politických práv v žádném případě nevyřešilo problém podřízenosti žen.

Druhá vlna feminismu přichází s novou převratnou myšlenkou, že sociální nerovnost mezi mužem a ženou není daná biologicky, nýbrž je vytvářena společností a kulturou. Poprvé se tak objevuje problém tzv. genderových stereotypů. Hlavní snahou této vlny bylo především rozpoznat příčiny rodové nerovnosti, zjistit mechanismy, jakými se opakuje, ustavit postup boje proti maskulinní nadvládě vhodnými prostředky, přičemž tento boj by měl ideálně přinést spravedlivější uspořádání společnosti, v čem konkrétně by se měla rodová rovnost projevovat a zda by měly ženy podporovat kapitalistický ekonomický systém, či proti němu naopak vystupovat.

V této době se také ženské hnutí štěpí do třech hlavních teoretických postojů a ruku v ruce s nimi jdou tyto proudy: liberální feminismus, radikální feminismus a marxistický a socialistický feminismus.

3.1.2.1. Liberální feminismus, radikální feminismus, marxistický a socialistický feminismus

Liberální feminismus

Tento proud zakládal své myšlenky na tom, že nerovnost mezi pohlavími je způsobena kulturními a společenskými institucemi a také různými podobami zjevného či nepřímého znevýhodňování. Typickou ukázkou skryté diskriminace jsou předsudky, nenávisť k ženám a rodové stereotypy. Snažil se ukázat, že nejsou žádné opodstatněné důvody pro to, aby byly ženy omezovány pouze ženskou rolí.

Hlavní představitelka liberálního feminismu Betty Friedan ve své práci *Mystika ženskosti* ostře kritizuje obraz ženy v domácnosti, která se začala veřejnosti předkládat v USA po druhé světové válce. Mýtus se snaží vnutit ženám pouze realizaci v rodině, tedy v soukromé sféře. Vzorná žena má být dobrou manželkou a matkou a jejím snem je život v bezpečném domově po boku manžela. Podle Betty je toto vyobrazení ženy nebezpečné, protože zabraňuje ženám ve vstupu do placeného zaměstnání, do veřejného politického života. Nedovoluje ženám osobnostní růst, rozvoj vlastní identity a zapříchňuje jejich nízké sebevědomí. Představila vědecké důkazy o tom, že žena má shodnou inteligenci jako muž a ve všem, vyjma fyzické síly, se muži vyrovná. Ve svém díle Friedan představuje a analyzuje situaci žen a dívek v USA po druhé světové válce.

„Bylo to období silného ekonomického rozvoje a prosperity a zároveň období posilující konzervativní ideologie, jejíž součástí se stala ideologie oddělených sfér a s ní spojená ideologie ženy v domácnosti, „anděla v domě“. Tato ideologie, spojená s konzervativními názory o úloze a místě žen ve společnosti, byla maskovaná oslavou tradičně chápané ženskosti a vsugerovala ženám, že vzdělání, zaměstnání a nezávislost, které v období před druhou světovou válkou představovaly pro americké ženy významnou hodnotu, zbavily Američanky jejich ženskosti, že skutečná ženskost se rozvine jen v mateřství, že jediným a výlučným naplněním života ženy je stát se manželkou a matkou; hrdinkou toho období se stala „šťastná žena v domácnosti“.“¹⁶

Tento mýtus formuje ženy jako bezduché tvory zdobící muže, protože jim odpírá svobodu a aktivitu. Celá kniha je pak ostrou kritikou společenských poměrů, ve kterých hraje

¹⁶ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 113.

nejdůležitější roli konzumerismus a s ním spojená reklama jako nástroj k dosahování zisku. Podle ní by nikdy zvrácená podoba ženskosti nemohla být tak silně zakořeněná, kdyby nebyla podporovaná ekonomickými zájmy.¹⁷

Radikální feminismus

Podle tohoto přístupu je důvodem sociální podřízenosti žen patriarchát jako společenské uspořádání znamenající nadvládu mužů, kteří jsou přímo zodpovědní za ženskou diskriminaci. Obhajoval soukromou sféru před veřejnou, protože sféra domácnosti je stejně důležitá jako ta veřejná, a patriarchální rodina podle radikálních feministek představuje místo útlaku žen. Nejsou to jen rovné příležitosti na pracovním trhu, rovnost před legislativou, které mají ženy požadovat, ale také možnost svobodně rozhodovat o svém těle a o tom, zda porodit, nebo neporodit dítě.

Kate Millett přichází s pojmem *sexuální politika* a stejný název nese i celá její práce. Tento pojem užívá k definování situace mezi pohlavími, která v sobě skrývá politickou povahu představovanou mocí, nadvládou a ovládním. Maskulinní hegemonii označuje jako nejstarší formu převahy v lidské společnosti, kterou lze spatřovat nejen ve všech minulých i současných civilizacích, nýbrž také ve všech důležitých náboženstvích. Patriarchát představuje formu fungování společnosti, ve které mužská populace (tedy její plná polovina) ovládá ženskou polovinu a hlásá při tom, že vztah mezi oběma polovinami je politický.

„Patriarchální ideologie, resp. ideologie patriarchátu, je ideologií mužské nadřazenosti a sexizmu,¹⁸ která proniká do všech oblastí kultury a dotýká se všech aspektů individuálního osobního života. Millett ve svojí práci podrobně analyzuje jednotlivé roviny společenského a individuálního života, v kterých patriarchální společnost realizuje sexuální politiku – jde o rovinu ideologickou, biologickou, sociologickou, antropologickou (sféra náboženství a mýtu), třídní, oblast ekonomiky a vzdělávání, psychologickou a sféru fyzické síly.“¹⁹

¹⁷ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 112-114.

¹⁸ Forma diskriminace na základě pohlaví, přičemž jedno z pohlaví je považováno za nižší, méně důležité nebo schopné. Může se vztahovat buď k nenávisti celému pohlaví misandrie (nenávist k mužům) a mysogynství (nenávist k ženám), nebo na uplatňování stereotypů o mužskosti mužů a ženskosti žen. Jiný název je ženský a mužský šovinismus. Zdroj: slovníček pojmů, [2012-12-08], dostupný na WWW: <http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml#S>.

¹⁹ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 115.

Podle Millett je základním orgánem patriarchátu rodina zabezpečující kontrolu a shodu v oblasti, kde není schopna dohlížet žádná politická či jiná moc. Právě rodina a její socializační funkce umožňuje osvojování patriarchátu každé další generace. Udržuje tak svou moc prostřednictvím socializace, při které se už od dětství jedinec učí přijímat své postavení ve společnosti a s ním žádoucí chování jako vyplývající ze zákonitostí přírody, nikoli násilnou cestou. Ve společenství, kde vládne muž/otec, se rozdělují vlastnosti, temperament, zájmy a hodnoty na ryze ženské a ryze mužské, přitom muž určuje veškeré normy.

Přesvědčivé jsou také autorčiny argumenty o tom, že odlišnost sociálních rolí mužů a žen není odvozena od biologických a fyziologických rozdílů mezi pohlavími, protože například fyzická síla je v politické oblasti zcela vedlejší. Ostře kritizuje přijímaný názor o tom, že psychosociální odlišnosti mezi mužem a ženou jsou biologicky determinovány, a zavádí proto termín rod (gender)²⁰. Opírá se o výsledky výzkumů sexuologa Stollera a dalších a píše, že rodová příslušnost nemusí být nutně závislá na biologickém pohlaví.²¹

„Rodová identita se formuje v procesu socializace, je jistým souhrnem toho, co si dítě osvojuje od rodičů, vrstevníků a celé kultury o tom, co je vhodné pro ženy a pro muže v oblasti temperamentu, charakteru, zájmů, statusu, chování a výrazu. Rod klade na ženy a muže jisté nároky, které musí splnit, aby zapadli do kategorie maskulinity nebo feminity.“²²

Marxistický a socialistický feminismus

Obhájkyně marxistického feminismu vidí problém v samotné podstatě kapitalismu. Ten, kdo utiskuje ženy, není de facto muž, ale kapitalista. Hlavním cílem bylo tedy podporovat socialistický boj, protože jedině rovnocenné postavení všech lidí ve společnosti může vést k dosažení feministických cílů. Rozlišení marxistického a socialistického feminismu v odborných publikacích není jednoznačné. Někdy je ovšem socialistický feminismus chápán jako mladší verze marxistického, z nějž si bere některé ideje. Zatímco marxistický feminismus vidí útlak žen v soukromém vlastnictví a kapitalistické výrobě,

²⁰ Jedná se o sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení genderu ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich závaznost či determinace není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami. Zdroj: slovníček pojmů, [2012-12-08], dostupný na WWW: <http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml#G>.

²¹ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 114-116.

²² KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 116 .

socialistický se snaží věnovat také vztahům mezi kapitalismem a patriarchátem, které jsou chápány jako úzce propojené soustavy útisku.

Socialistické feministky považují za nevyhnutelnou úplnou restrukturalizaci všech oblastí produkce. Zaměřily se na otázky týkající se neplacených prací v domácnosti v kapitalismu. Podle H. Hartman je dosavadní struktura nespravedlivá s ohledem na rod a třídu a bývá často zdrojem nedorozumění. Silvia Federici upozorňuje také na to, že si mnozí lidé mylně myslí, že kdyby ženy opravdu chtěly, mohly by se nechat přestat vykořisťovat muži a zaměstnavateli. Je to však zcela nemožné, protože útlak není uložený jen ve vědomí žen, ale je zapříčiněn především jejich materiálními podmínkami.

Proto navrhuje, aby domácí práce byly placené stejně jako práce v zaměstnání. Mnoho lidí si totiž stále neuvědomuje, že je to také práce, pouze není na první pohled zcela zřejmá, a tudíž není chápána jako důležitá. Přesto je nepochybně velice nezbytná pro fungování domácnosti a celé společnosti. Práce žen v domácnosti není ohodnocena mzdou, a proto je v kapitalistickém způsobu výroby chápána jako bezcenná, jako by to snad práce ani nebyla a mnohými muži je vnímána jako samozřejmá.

„Právě tato skutečnost je materiálním základem nižšího společenského statusu žen. Ve společnosti, ve které hodnoty jsou určeny penězi, ženy, které vykonávají bezcennou práci, jsou chápány jako bezcenné, resp. méněcenné.“²³

Margaret Brenston jde ve svých úvahách ještě dál a upozorňuje na důležitý fakt – nejenže jsou domácí práce ženami vykonávány, ale je jim za ně připisována i zodpovědnost. Musí tedy zvládat dvě zaměstnání. Jednak práci mimo domov, jednak starost o rodinu a domácnost. Jedině pokud žena nepřestane vykonávat domácí práce, je jí dovoleno realizovat se na trhu práce. Řešení vidí v tom, že se domácí práce přesune ze soukromé sféry do veřejné, zkrátka, že společnost bude vytvářet a podporovat instituce, které převezmou částečně starost o děti – jesle, školky, školy, školní jídelny, kroužky, atd.²⁴

²³ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 118-119.

²⁴ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 116-117.

3.1.3. Český emancipační proces žen

V českém prostředí je emancipační proces ovlivněn zejména existencí Národního obrození a později budováním první republiky, což vedlo k nepřilíh radikálnímu jednání. Českým ženám ležel na srdci nejprve zájem národní, pak teprve myslely na svou otázku. Primárně se jejich odpor nezaměřoval proti mužům, nedefinoval soupeře, kterého je třeba nějakým způsobem usměrňovat, ale chtěl především podporovat ženy v uplatnění ve společnosti a dopřát jim osobnostní rozvoj prostřednictvím vzdělání. Přesto ženské hnutí sklízelo nemalé úspěchy.²⁵ Velkou roli také sehrála v ženské otázce zainteresovanost vlivného muže, osobnosti první republiky číslo jedna, T. G. Masaryka.

Cestu ženské emancipace na začátku 19. století prošlapala budoucím generacím, zejména Boženě Němcové, Karolině Světlé, Elišce Krásnohorské, Tereze Novákové, Růženě Svobodové nebo třeba Františce Plamínkové, uznávaná buditelka, autorka několika kuchařek, Magdalena Dobromila Rettigová.

Z korespondence Boženy Němcové se dozvídáme, že ji velice trápila skutečnost, že ženy nejsou rovnocennými partnerkami svých mužů a nemohou se svobodně rozhodovat o tom, jaké povolání budou vykonávat. Ona byla také první ženou, která se pokusila živit spisovatelstvím na profesionální úrovni. Byla si vědoma důležitosti vzdělání, a proto své děti posílala do škol. Emancipační myšlení v této době velice ovlivnila francouzská literátka a bojovnice za práva žen George Sand, která si dopisovala kromě Boženy Němcové i se Sofií Podlipskou.²⁶

Němcová navštěvovala v Praze neoficiální ženské kroužky pořádané v domech známých, kde se konaly přednášky na různá témata, diskutovalo se, četla se hodnotná díla. Z takových setkání pak později vznikla dokonce škola pro dívky, která byla kromě jiného místem pro vzdělávání budoucích učitelek. Na počátku snažení byly především ženské spolky. K jedněm z prvních náležel *Spolek sv. Ludmily*, založený v Praze roku 1851, jenž přispěl k vytvoření tradice vyššího ženského školství. Kvůli nedostatku peněz však z několika oddělení nakonec zbylo pouze to, ve kterém se mladé ženy učily šít.

²⁵ Českým ženám se v roce 1920, jako jedněm z prvních v Evropě, podařilo dosáhnout volebních práv. Zdroj: Fórum 50%, příspěvek Blanky Knotkové-Čapkové: *Stručný pohled na úsilí o volební právo a další občanská práva českých žen v kulturně politickém kontextu své doby*, [2012-12-08], dostupné na WWW: <http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/blanka-knotkova-capkova-strucny-pohled-na-usili-o-volebni-pravo-a-dalsi-obcanska-prava-ceskych-zen-v-kulturne-politickem>.

²⁶ OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/ Slon, Praha 2004, str. 23-24.

Karlu Slavojovi Amerlingovi se sice nepodařilo realizovat zamýšlený vzdělávací komplex pro dívky a chlapce, vybudoval však alespoň knihovnu a školu, kde byl zřízen rovněž soukromý ústav pro dívky, který vedla Bohuslava Rajska. Začátky českého feminismu nebyly vůbec jednoduché, teprve v 60. letech minulého století se dá hovořit o organizovanosti a jisté liberalizaci společnosti.

V Praze vznikla v roce 1863 *Městská dívčí škola*, která byla zaměřena na výuku cizích jazyků a všeobecné vzdělání, ale rovněž měla částečně praktickou orientaci, a přestože se na ní platilo vcelku vysoké školné, nestačila ani zdaleka pokrýt zájem studentek, pocházejících z měšťanských rodin. Důležitou osobností v této době je bezpochyby Vojta Náprstek. Byl to na svou dobu velice pokrokově smýšlející muž v otázkách ženské emancipace, a to především proto, že po revoluci v roce 1848 odešel do Ameriky. Zpět se vrátil o 10 let později a rozhodl se přednášet o technických novinkách, které ulehčují na západě ženám domácí práce. Ženy se snažil podporovat a velice brzy se kolem něj shromáždil okruh čítající stovky dam. Náprstek ženám zřídil i čítárnu. Byl přesvědčen o tom, že pokud budou mít ženy prostor na sebevzdělávání, bude z toho mít prospěch celá společnost. Zval na přednášky významné osobnosti a později začaly přednášet i samotné ženy. Přestože byl klub v roce 1870 Rakouskem-Uherskem zrušen, pokračoval ve své činnosti pod jiným jménem.²⁷

O rok později vznikl *Ženský výrobní spolek*, jehož první starostkou se stala Karolina Světlá. Díky spolku vznikaly průmyslové školy pro ženy. Úspěšným absolventkám byly vydávány živnostenské listy, na základě kterých mohly zakládat samostatné živnosti. Také zásluhou novin a časopisů vznikaly postupně další ženské spolky a později ženské časopisy s redaktorkami.

Koncem 19. století tak začínají ženy pronikat do oblasti placené práce, avšak pouze do těch oblastí, které jsou jakýmsi pokračováním jejich přirozené pečovatelské potřeby, vycházející z typicky ženských vlastností, jež představovala laskavost, citlivost, obětavost, a které tedy výrazným způsobem neohrožují silný patriarchální řád. Uplatňují se tak v sociálních oblastech - ve zdravotnictví jako ošetřovatelky, jako domácí hospodyně, švadleny, učitelky, vychovatelky, etc. Avšak jsou v mnohých případech pořád omezovány. Např. učitelky se z důvodu maximálního soustředění na své poslání nemohly vdávat, a to až do roku 1919 a také pobíraly až do roku 1875 o pětinu nižší plat. Jako důvod se uvádělo, že žena disponuje mzdou sama, naproti tomu muž musí živit celou rodinu. Daní za finanční nezávislost byla tak pro učitelky samota, neboť zejména na venkově byly pod přísným

²⁷ OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/ Slon, Praha 2004, str. 24-26.
TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, str. 47-50.

dohledem vesničanů, kteří bedlivě sledovali každý jejich krok, aby se náhodou nestýkaly potají s muži, a aby dávaly vzorný morální příklad jejich dětem. Realizovat se v této době v práci a zároveň si zřídit i domácnost bylo sice možné, ale pouze za dvou předpokladů. V první řadě to byla rezignace na tradiční představu o ženském poslání, v druhé řadě to bylo získání kvalifikace.

„Možností vzdělání a zaměstnání vhodných pro svobodnou ženu nebylo v 19. století mnoho a náhled veřejnosti na zaměstnanost žen mimo rodinu dlouho postrádal vstřícnost a pochopení... Ženy pocházející z dělnického prostředí pracovaly, aniž by se nad tímto faktem kdokoli pozastavoval. Často vykonávaly fyzicky náročnou a nekvalifikovanou práci za minimální mzdu. Na opačném pólu pak stály ženy z majetných, případně šlechtických rodin, které disponovaly dostatkem času a prostředků, aby se mohly věnovat veřejně prospěšné práci, nejčastěji dobročinnosti.“²⁸

Na venkově byly ženy zapojovány do hospodářství zcela samozřejmě. Hospodyně vykonávala jasně dané činnosti, na kterých byl závislý chod celého statku a většinou za to žena sklízela respekt a úctu nejen u zaměstnanců, ale i u rodiny. Nejvíce tedy byla životní situace složitá pro ženy a dívky z ne příliš bohatých měšťanských rodin. Nehodilo se pro ně pracovat v továrnách nebo jako služky, protože by tím naprosto zneuctily sociální postavení rodiny. Byly tedy finančně zcela závislé na rodině, resp. na otci. Jejich hlavním životním cílem bylo manželství, v němž se pouze změnila závislost na otci v závislost na manželovi. Již od útlého dětství byly dívky vedeny matkami tak, aby se po sňatku dokázaly dobře postarat o manžela, děti a celou domácnost. Bylo jim vštěpováno, jak mají vhodně reprezentovat svého manžela a ve všem se mu pokorně podřizovat. Bohužel ale často vznikaly situace, kdy rodině peníze stačily akorát tak na chod domácnosti a nedokázaly dcerám našetřit na věno, bez něhož byly šance na provdání mizivé. Tyto dívky potom zůstávaly po celý život svobodné a stávaly se z nich mnohdy nerudné staré panny²⁹ trpěné jako tetičky, které znamenaly pro příbuzné jen přítěž.

Důležitým okamžikem v historii českého emancipačního hnutí a dívčího školství se stal rok 1890, kdy bylo založeno *Gymnázium Minerva*, a to především zásluhou Elišky Krásnohorské. Konečně se českým ženám otevřel i prostor k vysokoškolskému vzdělání. Od roku 1897 se ženy směly zapisovat k vysokoškolskému studiu na filosofických fakultách, a od

²⁸ TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, str. 54.

²⁹ Vedle tohoto nelichotivého označení se objevuje také opovrhující pojmenování „modrá punčocha“, které mělo představovat ženu prahnoucí po vzdělávání, která doma nemá co na práci.
Zdroj: TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, str. 56.

roku 1900 také na lékařských fakultách. Práva byla ženám umožněna studovat teprve v roce 1918.³⁰

V roce 1903 byl založen z iniciativ především Terezy Novákové, Františky Plamínkové a Marie Tůmové *Ženský klub český*. Tento klub sdružoval ženy napříč společenských vrstev. Měl zájem na dosažení volebního práva pro ženy, na rozšíření spolkového zákona takovým způsobem, aby ženy mohly aktivně zasahovat do politického života. Pro ženy v hmotné nouzi tu byla k dispozici levná jídelna a noclehárna. V roce 1905 proběhlo několik demonstrací za zájmy žen, ale teprve až v roce 1912 bylo ženám oficiálně povoleno stát se členkami politických stran. V tomtéž roce se historicky první poslankyní českého sněmu a také první poslankyní ve střední Evropě stala Božena Viková-Kunětická. Po vzniku první republiky byla společně s Eliškou Krásnohorskou zvolena členkou České akademie věd a stala se také senátorkou, což se v té době povedlo už pouze Františce Plamínkové, učitelce, kterou čekal tragický osud – v době heydrichiády byla zastřelena.

Byla to právě Františka Plamínková, která svou činností nasměrovala k řešení feministické otázky Miladu Horákovou, vystudovanou právničku, která se zasloužila o vznik zákonů první republiky týkající se nejen ženských práv. Na rozdíl od Plamínkové přišla Horáková s moderním pojetím ženy. Upozorňovala na to, že žena může být zároveň dobrou matkou i pracující ženou, kterou zaměstnání obohacuje a činí její život plnohodnotnějším.

Také Františka Zemínová se v české ženské otázce angažovala. Byla poslankyní a později vedoucí *Ústředí žen* v rámci národně sociální strany, kde působila dvacet let. Po druhé světové válce se stala poslankyní reprezentující vlastní stranu. V roce 1948 na svou funkci rezignovala, stejně jako Horáková. Společně se také staly oběťmi vykonstruovaného politického procesu 50. let. Dostala 20 let vězení. Obě byly obviněny z vlastizrady. Horákovou tehdejší režim nechal dokonce popravit.

V meziválečném období působí také Milena Jesenská, jejíž zásluhou se ženy dostávají i do intelektuální elity tehdejší doby. Kolem ní se soustřeďuje okruh žen stejně pokrokově smýšlejících, většinou se jednalo o absolventky Minervy. Slibně se vyvíjejícímu a postupně se prosazujícímu systému ženských hodnot znemožnila rozvoj 2. světová válka.

Nové socialistické uspořádání po roce 1948 pak sice zdánlivě umožnilo ženám vzdělání a následné uplatnění na trhu práce, avšak jejich problém se upozaduje. Mnohem důležitější se jeví budování nové společnosti. Nicméně se socialismu nedá upřít fakt, že

³⁰ OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/ Slon, Praha 2004, str. 26-29.
TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, str. 47-62.

právně podpořil otevření veřejných institucí ženám prostřednictvím kvót a nutnost vykonávat i placené zaměstnání. V neposlední řadě byl také uctíván kult pracující ženy a zároveň vzorné matky. Harmonie byla však pouze zdánlivá. Ženy se i nadále bezvýhradně věnovaly péči o rodinu a mzdu za svou práci braly jako pouhé přilepšení do rodinné pokladny k platu muže. Tento útlak si mnohdy vůbec neuvědomovaly. Často vykonávaly podřadné práce a rezignovaly tak na svou profesní kariéru.³¹

4 DIFERENCE MEZI MUŽEM A ŽENOU

Kromě toho, že existují určité rozdíly mezi ženami a muži, existují samozřejmě také rozdíly mezi jednotlivými lidmi napříč pohlavím. Každý člověk je jedinečná a neopakovatelná bytost. Je to různorodá směsice fyzických a psychických vlastností, která je určovaná jednak vrozenými genetickými dispozicemi a jednak prostředím, v němž žije. Při vývoji jedince tak lze zaznamenat spolupracující biologické, psychologické i sociokulturní faktory. Psychologický faktor je jakýmsi spojujícím dílem mezi lidskou přirozeností a kulturou.³²

4.1. Biologický pohled

Biologické vlivy působící na naše tělo se mohou týkat jednak genů a jednak prostředí, v němž se jedinec vyvíjí (výživa, působení infekcí, hormonů, chemikálií, celkové prostředí dělohy). Určitým protikladem k těmto vlivům jsou vlivy sociální, tj. ty, které jsou určeny vnějším prostředím, ve kterém jedinec vyrůstá a žije. Někdy bývá velice složité tyto vlivy od sebe vzájemně odlišit, protože obě složky se ovlivňují, prolínají a doplňují. Někdy tak může biologický znak mít vliv na kulturní vývoj a naopak. Příkladem může být větší svalová hmota u mužů, u žen těhotenství a kojení (biologické znaky). Následkem je uplatnění většího počtu mužů v oblastech, kde lze více svalové hmoty efektivněji využít – např. vojenství nebo některé druhy sportů jako hokej, box, vzpírání, rugby,... Naproti tomu ženy se častěji zdržují v blízkosti domova, aby mohly pečovat o potomky a hospodařit s potravinami. Vědci se také nadále přou o to, zda a v jaké míře jsou rozdílné biologické vlastnosti mužů a žen určující pro jejich chování (psychické procesy).

³¹ OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/ Slon, Praha 2004, str. 29-40.

³² PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 14-20.

Biologický pohled na gender poukazuje na to, že existují vrozené (biologicky dané) rozdíly mezi mužem a ženou, jež jsou zřetelné především ve fyzických vlastnostech. Ženské tělo vytváří ve vaječnicích vajíčka, mužské ve varlatech spermie. U žen probíhá pravidelný měsíční menstruační cyklus, který zahrnuje několik fází a během tohoto cyklu dochází v těle žen k mnoha změnám. U mužů tento cyklus neprobíhá. Tvorbu spermií a menstruační cyklus (mimo jiné) řídí endokrinní soustava, konkrétně žlázy s vnitřní sekrecí, které vyměšují přímo do krve hormony. Nejdůležitější žlázou je hypofýza (podvěsek mozkový). Hlavním ženským hormonem je estrogen, mužským androgen. Průměrný muž má více svalové hmoty, pevnější kosti, vyšší postavu, širší ramena než žena. Průměrná žena má ve svém těle více tukových zásob uložených v prsou, bocích, stehnech a hýždích. Ženy mají také jemnější hlas, zpravidla jsou menší a také mají jemnější ochlupení těla než muži. Vlivem rozdílných biologických vlastností obou pohlaví se liší také povahy nemocí, kterými muži a ženy nejčastěji trpí. Je kupř. prokázáno, že muže, častěji než ženy, postihuje srdeční infarkt, ženy zase řídnutí kostí.

Důležitým zákonem v oblasti biologické je evoluční teorie, definovaná v 19. století britským přírodovědcem Charlesem Darwinem. Jejím základem je přírodní a pohlavní výběr³³. Přírodní výběr znamená, že prostředí určuje organismu, které vlastnosti má přenášet rodič na potomka (jedna generace na druhou). Zpravidla se jedná o ty znaky, které jsou organismu nějakým způsobem prospěšné, které mu usnadňují jeho život a zajistí přežití. Nazývají se adaptivní. Přírodní výběr ukazuje, jak se organismy přizpůsobují svému prostředí tím, že se u nich vyvíjejí znaky nové v případě, že se prostředí změní. Tento proces vede až ke vzniku nového druhu.

Pohlavní výběr naproti tomu upřednostňuje znaky, které pomáhají organismům soutěžit s rivaly stejného pohlaví o sexuální přízeň partnera/partnerky. V říši zvířat může být klasickým příkladem samec páva, který se pyšní krásným barevným ocasním peřím, jež ho sice činí na jednu stranu zranitelnějším před predátory a vyžaduje každodenní péči, ale na druhou stranu jeho pomocí vábí samice k páření. Čím honosnější a barevnější jeho ocas je, tím větší má šanci na úspěch. Někteří dnešní evoluční teoretici se domnívají, že některé fyzické znaky mužů a žen mohou fungovat podobně jako paví ocas. Například poměr pasu a boků u žen, které značí míru plodnosti.³⁴

³³ Důležitými pojmy související s evoluční teorií jsou: *Adaptace (adaptation)* – obsahování charakteristik umožňujících organismu přežít a reprodukovat se lépe než organismům s jinými charakteristikami. Z této skutečnosti vyplývá, že dané charakteristiky jsou vhodnější pro život v určitém prostředí než jejich alternativy. *Zdatnost (Fitness)* - schopnost organismu předat větší podíl genů následujícím generacím než jiní jedinci (viz též inkluzivní zdatnost).

Převzato z: HEWSTONE Miles, STROEBE Wolfgang: *Sociální psychologie*, Portál, Praha 2006, str. 51.

³⁴ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str. 128-135.

Velkou neznámou v oblasti vysvětlení evoluční teorie představuje altruismus³⁵. Je tradičně více spjatý s ženským chováním. Muži směřují k tendenci opačné, jsou více sebestřední a sobečtí. Činnost ku prospěchu rodu je mnohdy pouze nedosažitelným ideálem a utopií, lidská populace se jí snaží přiblížit. Bohužel ve společnosti nejednou dochází ke zneužívání dobroty a obětování druhých jedinci, kteří na tomto záslužném chování pouze parazitují a sami nepřispívají ničím nebo jen velice omezeně. Altruistické chování lze vysledovat i ve zvířecím světě, ačkoli se tím zvířata vystavují nebezpečí odvržení svým druhem.³⁶

Psychology zajímaly především okolnosti, které přispívají k altruistickým tendencím v chování při naléhavých situacích (finanční dary charitativním organizacím). Člověk „*více pomáhá, má-li pocity viny a jeho chování tyto pocity může redukovat. Pravděpodobnost poskytnutí pomoci se rovněž zvyšuje, máme-li dobrou náladu, nebo pokud jsme právě sledovali modelové chování cílené na pomoc druhému.*“³⁷

Vývoj pohlavních rozdílů není zdaleka jen záležitostí lidského druhu. „*Jeden ze způsobů chápání rozdílů mezi samicemi a samci – alespoň na nejzákladnější biologické úrovni – spočívá v tom, že samice produkují relativně málo velkých pohlavních buněk (vajíček), které jsou energeticky náročné a vnitřně oplodňované... Samci naproti tomu produkují mnoho malinkých pohlavních buněk (nazývaných spermie)... Poskytnutí spermie nevyžaduje od samců mnoho investic z hlediska času, výživy anebo energie. Na rozdíl od toho zabere vytvoření vajíčka a (u lidí) vývoj embrya, kojení a vychovávání potomků obrovské množství času, výživy, energie a opotřebování vlastního těla.*“³⁸

Dalším důležitým rozdílem v rozmnožování mezi mužem a ženou je ten, že ženy jsou mnohem více limitovány - kvůli omezenému počtu vajíček, poměrně dlouhému nitroděložnímu vývoji plodu a velkému množství energie, které musí vynaložit nejen během vývoje plodu v děloze, ale ještě spoustu let po narození potomka. Muži u svých partnerek upřednostňují především mládí a krásu, protože obě vlastnosti jsou symbolem plodnosti. Ženy si muže vybírají především podle jejich přístupu k financím a podle jejich společenského postavení. Předpokládají totiž, že takoví partneři dokážou zajistit budoucí rodinu. Zdá se tedy,

³⁵ Altruismus – nesobecký způsob myšlení a cítění, nezištné jednání ve prospěch druhých jako mravní princip (op. egoismus).

Zdroj: KRAUS Jiří a kol.: *Nový akademický slovník cizích slov*, Academia, Praha 2007, str. 45.

³⁶ HEWSTONE Miles, STROEBE Wolfgang: *Sociální psychologie*, Portál, Praha 2006, str. 52-54.

³⁷ TAVEL Peter: *Výbrané kapitoly ze sociální psychologie*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2009, str. 140.

³⁸ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str.131-132.

že ženy jsou ve výběru partnerů mnohem vybíravější, protože potřebují jistotu, že o jejich potomky, do kterých investují tolik energie a času, bude dobře postaráno.

Ženy se proto zaměřují na taktiku kvalitních potomků. Znamená to, že ženy jsou při hledání vhodného partnera obezřetnější a opatrnější. Chtějí vztahy trvalejšího rázu, protože ty dokážou dětem poskytnout nepřetržitý přístup ke zdrojům. Muži volí taktiku co největšího počtu potomků, a proto oplývají soutěživostí, sexuální agresivitou a promiskuitou.

Kromě sexuální stránky člověka existují pravděpodobně i jiné vlastnosti, které mohou být výsledkem evolučního procesu. Mám na mysli především dominanci a agresivitu, která je připisována maskulinitě a naopak submisivitu (poddajnost) a umírněnost, která se pojí spíše s feminitou. Během vývoje jedince však může vlivem vnějších činitelů dojít k určitým odchylkám v tom, do jaké míry bude maskulinní potomek mužského pohlaví a do jaké míry bude feminní potomek ženského pohlaví. Z posledních vědeckých výzkumů je patrné, že muži a ženy sdílí velkou část svých genů.³⁹

„Kdykoliv se v evoluci vyvine znak odlišující muže a ženy, musí se také vytvořit složité mechanismy, které aktivují geny v jednom pohlaví, ale deaktivují odpovídající geny u opačného pohlaví. Tyto mechanismy často zahrnují v kritických fázích vývoje působení pohlavních hormonů. Odchytky v načasování a síle tohoto hormonálního působení mohou vést k individuálním odchylkám v maskulinitě-femininitě.“⁴⁰

Dnes víme, že kód života – DNA (kyselina ribonukleová), je složen z 23 párů chromozomů. Jeden z těchto párů se nazývá pohlavní chromozom a je odpovědný za výběr pohlaví nového jedince. Žena se rodí s chromozomy XX, muž XY. Matka předává svému potomkovi (pohlaví je irelevantní) vždy jeden chromozom X, ale otcové přenášejí chromozom X jen na potomky ženského pohlaví a chromozom Y jen na potomky pohlaví mužského. U žen tedy potom hrozí nadbytek bílkovin z chromozomů X, proto se musí během vývoje jeden nadbytečný chromozom X deaktivovat. Chromozom Y je oproti chromozomu X menší a obsahuje méně genetických informací.

„Samotná molekula DNA je velmi dlouhým řetězcem, v kterém se v různém pořadí opakují čtyři molekuly, tzv. báze: adenin (A), cytosin (C), guanin (G) a thymin (T). Genetický kód je specifickou postupností těchto čtyř písmen. Základní informační jednotkou genu je trojice po sobě následujících bází – triplet anebo kodon.... Genetická informace člověka je

³⁹ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str.133-144.

⁴⁰ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str.140.

*zapsaná v řetězci DNA, jehož délka je přibližně 2 metry a obsahuje přibližně 3 miliardy bází. Je rozdělena do dvakrát 23 částí, tedy do 23 párů chromozomů.*⁴¹

Změna v chemické struktuře genu se nazývá mutace, která bývá ve většině případů škodlivá, vede k různým nemocem a někdy i smrti. Muži jsou k těmto mutacím obecně náchylnější, pokud je získají od matky (tedy v chromozomu X). Naproti tomu ženy vlastní ještě jeden chromozom X, který může nést správnou verzi genu a potlačit druhý zmutovaný gen. To nám pomůže objasnit, proč bývají častěji předčasně spontánně vypuzena z dělohy embrya mužského pohlaví než ženského a proč muži častěji trpí různými vývojovými poruchami. Chromozom Y je sice malý, avšak je to právě on, kdo určuje pohlaví plodu. Některé genetické teorie tvrdí, že všechny lidské plody jsou vlastně přednastaveny k tomu být ženské, teprve až působením mužských hormonů androgenů dochází k vývoji mužského plodu.⁴²

Je třeba rozlišovat pojem genotyp a fenotyp. Genotyp označuje soubor všech genů v molekule DNA, fenotyp zahrnuje vnější znaky, jako je vzhled, zdravotní stav, povahové vlastnosti. Genetické uspořádání organismu tak určuje některé jeho vlastnosti. Typickým příkladem může být barva očí nebo vlasů.⁴³

Množství a druh hormonů působící při vývoji v děloze na plod určuje vývoj mužského nebo ženského genitálu. Androgeny mohou být zodpovědné rovněž za sexuální orientaci, agresivitu, více ženské/mužské chování, určité kognitivní vlastnosti jedince. Hladina testosteronu (druh androgenu) může též ovlivnit tzv. genderovou identitu⁴⁴. Vedle prenatálních hormonů (organizačních) existují také hormony, jež nastartují svoji funkci zejména v období puberty (aktivační).

„... účinky prenatálních hormonů se mohou lišit od účinků hormonální hladiny v dospělosti. Prenatální působení testosteronu může například maskulinizovat chování a

⁴¹ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 84.

⁴² LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str.135-147.

⁴³ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 88.

⁴⁴ Genderová identita označuje zařazení sebe sama ke konkrétnímu genderu. Společnost obecně rozeznává mužský a ženský gender, existují ale jedinci, kteří svou identitu chápou komplexněji (viz např. transgender, queer atd.). Volbu genderové identity formují společenská očekávání a sankce za jejich nedodržení. Genderová identita není pevně daná: jedinci se mohou v různých situacích chovat podle modelů chování obou genderů. Transgender označuje osobu, která překročila/překračuje hranice biologického pohlaví: nemusí ale nutně podstoupit chirurgickou nebo jinou změnu pohlaví.

Queer znamená pojem, který zjednodušeně zastřešuje různé lidi, kteří se chtějí odpoutat od kategorií a identit (jako je např. homosexuality, heterosexualita, ale třeba i muž, žena atd.) a snaží se přijmout sexualitu, která je proměnlivá a bez hranic.

Zdroj: Gender studies [2013-02-24], slovníček pojmů dostupný na WWW:
<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml>

zvýšit pravděpodobnost, že bude jedinec přitahován k ženám. V dospělosti ovšem nemusí zvýšená hladina testosteronu ovlivnit sexuální orientaci, ale může ovlivnit sexuální touhu, tedy zvýšit zájem o sex, ať už je sexuální orientace jakákoliv.“⁴⁵

Rovněž se výzkumem došlo ke zjištění, že prenatální hormony mohou mít vliv na kvalitu a kvantitu nervového systému žen a mužů - byly zaznamenány rozdíly, které poukazují na to, že se mozek mužský (a celá nervová síť vůbec) od ženského v některých vlastnostech liší. Dosud však není známo, proč tyto rozdíly existují. Janowsky došel ke zjištění, že průměrný mužský mozek je větší než ženský, ale ženy mají v určitých částech mozku hustější síť nervových buněk. V obecné inteligenci se ženy a muži přitom téměř neliší. Drobné rozdíly však existují v mozku žen a mužů například v oblasti mentálních schopností, jež se projevují plynulostí v řeči nebo v mentálních rotacích.

Některé výzkumy přichází s tvrzením, že ženská pravá a levá mozková hemisféra jsou vzájemně méně odlišné než hemisféry mužské, které jsou více specializované. Většinou je levá hemisféra více zodpovědná za produkci řeči a její recepci, zatímco pravá za vizuálně-prostorové a analytické záležitosti. U mužů je toto tvrzení naplňováno s větší extrémností. Zdá se totiž, že ženy mají např. centra jazykových schopností v obou hemisférách, ne pouze v levé, která je pro řečovou schopnost dominantnější. Výzkumy také přichází se zjištěním, že nervová vlákna, která propojují levou a pravou polokouli mozku jsou u žen větší než u mužů, což by mohlo znamenat plynulejší spolupráci hemisfér. Toto tvrzení podporuje i fakt, že ženy většinou hovoří plynuleji než muži.

Další oblast mozku, která byla podrobena průzkumu, je hypotalamus. Ukázalo se, že určité jeho části jsou u mužů větší než u žen. Tato spodní část mezimozku je odpovědná za základní stimulace, jako jsou hlad, žízeň agrese nebo sexualita.

Z hlediska biologického se tedy muži a ženy liší ve složení chromozomů, odlišný je i jejich nitroděložní vývoj, neboť na ně působí rozdílné hormony (nejvíce rozhodující jsou ty hormony, jež působí v embryonální fázi a v období dospívání) v různé míře a v různém čase. Důsledkem těchto okolností se liší jejich celková stavba těla a také určité prvky v chování.⁴⁶

4.2. Psychologický pohled

Dívky a chlapci reagují prakticky už od narození odlišně na svět kolem sebe, ale i na svoji vlastní odlišnost pohlavní. Jejich mužskost a ženskost je vytvářena nejintenzivněji

⁴⁵ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str.146-147.

⁴⁶ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str.147-153.

v rodině, kdy otec a matka svým chováním dávají dětem obraz toho, jak je žádoucí se ve společnosti chovat, popř. nechovat. Ukazují dětem modely, role, které má plnit žena, které naopak muž. Rodiče jsou prvními osobami, které formují dětskou osobnost, a ukazuje se, že reagují rozdílně na dceru a syna.

Odrhávání dítěte od přírody vrcholí kolem druhého roku života, kdy děti začínají myslet pojmově, tedy začínají používat řeč. Právě v této době si začínají uvědomovat pohlavní rozdíly. Nejzřetelněji se však odlišnost obou pohlaví projevuje v období puberty, kdy se chlapci i dívky snaží vzájemně izolovat, odlišovat svou identitu. Zřetelněji lze toto oddělování vysledovat u chlapců, kteří se potřebují separovat od ženského prvku, od matky, která o ně pečuje. Dívky se od matky odvracet nemusejí, protože s ní sdílejí příslušnost ke stejnému pohlaví.⁴⁷

„V procesu vývoje se objevují tzv. kritická období, která jsou nejvhodnější k rozvoji určitých psychických vlastností či k nějaké důležité vývojové změně. Je to např. období vzniku citové vazby matky a dítěte v prvních letech života, období osamostatňování v batolecím věku, ale i později v dospívání, fáze rozvoje logického uvažování na počátku školního věku a v dospívání apod. Pro vývoj jakékoli vlastnosti nebo funkce, to znamená pro efektivní učení, je nezbytný určitý stupeň zralosti.“⁴⁸

V důsledku našich antagonistických sklonů máme stále tendenci vše kolem rozlišovat na protichůdné páry, a proto i člověka vystihujeme konfliktovostí. Tyto strany konfliktu potom spojujeme s maskulinitou nebo feminitou.⁴⁹

⁴⁷ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 9-31.

⁴⁸ VÁGNEROVÁ Marie: *Základy psychologie*, Karolinum, Praha 2004, str. 33.

⁴⁹ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 30-31.

Tabulka znázorňuje zařazení konfliktů podle povahy k ženskosti nebo k mužskosti:⁵⁰

ŽENA	MUŽ
Chaos	Pořádek
Příroda - přirozenost	Kultura, civilizace
Analogické zpracování	Digitální inteligence
Syntetické myšlení, celistvost, vlna	Analytické myšlení, částice
Vnitřní prostor	Vnější prostor
Romantické pojetí člověka	Racionální pojetí člověka
Objekt touhy	Chtějící subjekt
Zlý, špatný, nemocný	Dobrý, tvůrčí, zdravý
Konzervativní, uchovávací	Radikální, agresivní
Oběť, poddaný, masochismus	Pachatel, pán, sadismus
Potřeba lásky, závislost, silná vztahovost	Potřeba nezávislosti, svobody a vyniknutí
Přijímající	Dobývání
Tělo	Duch
Smrt, podsvětí	Život, světlo

Psychologické zabývání se sebou samým označujeme jako sebepojetí, koncept jáství. Jeho vývoj má několik fází. Nejprve se vytváří tzv. tělové pojetí, kdy si dítě uvědomuje svou fyzickou podobu (děje se tak zejména po objevení zrcadla), posléze přichází uvědomění a zařazení do kategorie pohlaví a věku, následuje užívání zájmena „já“ místo křestního jména. Sebepojetí zažívá největší otřesy a změny zejména v období dospívání, kdy se buduje celá lidská osobnost. Úvahy a přehodnocování vědomí o sobě samém provází člověka v podstatě až do pozdního stáří. Objevují se krize identity, které nás nutí zamýšlet se nad motivací svého chování.⁵¹

U žen, mnohem častěji než u mužů, se objevují depresivní psychické problémy. Většinou se při zjišťování odpovědi na to, proč se tak děje, zapomíná na psychologické faktory a naopak se deprese přisuzují biologickému, zejména hormonálnímu vybavení nebo roli žen ve společnosti. Sociální tlak opravdu klade na ženy vyšší nároky, protože kromě oficiálního veřejného zaměstnání se většinou také starají o rodinu a případně o stárnoucí rodiče. Ale nesmíme opomíjet jejich psychické napětí, které je způsobeno v naší civilizaci určitým tlakem, nutící je se rozhodnout mezi mateřstvím (tedy rodinným životem) a společenským uznáním, kariérou.

Deprese bývá u žen nejčastěji způsobena strachem ze ztráty partnerského vztahu, z opuštění. Často se ženy snaží o přílišnou harmonii a souznění s druhým, touží muže nevědomě vlastnit, což ovšem vede k totálnímu vyčerpání partnera, který se zprvu snaží být

⁵⁰ Zdroj: PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 31.

⁵¹ NAKONEČNÝ Milan: *Sociální psychologie*, ACADEMIA, Praha 2009, str. 119-122.

nablízku, ale není v jeho silách trávit s partnerkou všechn svůj čas. Takto „vysávaný“ partner přichází o svou vlastní identitu a oba partneři poté ztrácejí možnost vzájemně se obohacovat coby dvě samostatné a jedinečné bytosti. Pro ženy je vztahovost důležitá, proto také pro její udržení vymyslely bezpočet strategií, avšak mnohdy za to platí nemalou cenu.⁵²

„U depresivních typů osobnosti se to děje často až extrémním přizpůsobením se druhému, závislostí, podvolením se všemu či sebeobětováním a tím ztížením pravděpodobnosti odloučení partnera. I toto však může být spirála, jejímž výsledkem je ztráta vlastní sebeúcty a deprese. Jiné typy žen, jež diagnostikujeme jako hysterické či histrionské osobnosti, se snaží zabránit tomu, aby je opustil partner, silnými emočními výstupy, někdy jakoby s náměsíčnou jistotou jejich účinku na druhého. To může mít manipulativní až hrozící charakter.“⁵³

4.2.1. Potřeba afiliace, vztahy, láska, empatie

Přestože mají ženy v matce silný identifikační vzor, mívají v porovnání s muži často nižší sebedůvěru. Nejsou samy se sebou spokojené, odmítají přijímat svůj osud. Velkou roli zde hraje s ženskou identitou se neztotožňující potřeba osamostatnění. Také záleží na tom, do jaké míry si žena svého ženství váží a je na ně hrdá.⁵⁴

Zaměření ženy na vztahovost je zvláště patrné v intimní partnerské oblasti. Jde jí více o společné prožívání, citové sdílení. Soustředí se více na to, co se odehrává mezi ní a partnerem duševně, než na sexuální prožitek, jak tomu bývá u mužů, kteří více touží po dobývání a ukojení pudů. Fakt, že ženy neohrožuje původní opačná identita, přispívá k schopnosti jejich hlubšího vcítění se do druhých, k větší empatii⁵⁵.

⁵² PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 123-131.

⁵³ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 131.

⁵⁴ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 39.

⁵⁵ „Schopnost empatie, tedy vcítování se do druhých, je lidskou vlastností, kterou tradičně připisujeme především ženám. Obvyklým klišé je i předpoklad, že ženy se rodí jako citlivější než muži a muži se rodí s mozkiem předurčeným na systematickou analýzu.“

Toto tvrzení podporují i vědecké výzkumy, které poukazují na to, že autismus (projevuje se mj. sníženou citlivostí k emocím druhých) se vyskytuje mnohem častěji u mužů než u žen.

KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 91.

Tabulka rozděluje populaci podle emočně-systematizujícího schématu. Jsou zde zaznamenaná procenta žen, mužů a autistů, kteří dosáhli příslušný E/S index:⁵⁶

typ osobnosti	EE	E	V	S	ES
ženy (%)	4,3	44,8	29,3	20,7	0,9
muži (%)	0,1	15,1	30,3	49,5	5,0
autisté (%)	0,0	0,0	6,4	32,0	61,6

Legenda: EE - extrémně emotivní, E - emotivní, V- vyrovnaný, S – systematizující, ES – extrémně systematizující

Ženy mnohem častěji pokládají problémy v okolí za své vlastní a mají tendenci je řešit, být neustále nápomocné, obětovat se. Vybírají si většinou povolání, ve kterých jsou tyto vlastnosti žádoucí a očekávané – lékařky, zdravotnický personál, učitelky, vychovatelky, sociální pracovníce, psychologičky. Ve vztazích touží žena vytvářet z jedinců celek, protože potřebuje projevovat lásku a být milována. Ženy chtějí obětovat vše, dokážou zavrhnout i svou individualitu, udusit v sobě agresivitu, prožívat velice intenzivně pozitivní i negativní pocity, což může vést k mnohým zklamáním.

Často v dnešní době dochází ke vztahovým konfliktům mezi muži a ženami, protože zvyšující se sebevědomí žen si žádá, aby muži byli ještě zralejší, než v minulých dobách. Přestává jim stačit socioekonomický status, musí podávat pádné argumenty, projevovat pochopení, tolerovat, uznat rovnoprávnost. Bohužel hodně mužů toto neustojí a vzdá se, ba dokonce selže. Ženy díky stabilnější totožnosti mohou do sebe snáze absorbovat i mužský prvek a obohacovat se. Muži by absorpcí ženskosti mohly ohrožovat svou mužskost.⁵⁷

„Skutečnost však je taková, že většina žen žije obě tendence: jak onu psychologicky i sociálně těžkou (novou) individuaci, tak i tradiční ženskou roli. Zde záleží na tom, zda to žena zvládne, zda jí muž i děti doma pomáhají, či zda to též vzdá.“⁵⁸

4.2.1.1. Očekávání ve vztazích, výběr partnera/partnerky

Ženy mají potřebu o svých pocitech, starostech a zážitcích hovořit s pozorným a chápajícím posluchačem (partnerem), který je dokáže vyslechnout, ale v žádném případě jim nemá radit, co by měly nebo neměly dělat. Žena chce cítit pouze pochopení, sounáležitost, nepotřebuje mužovy rady. Přitom nemusí jít přímo o rozhovor o nějakém vážném či nepříjemném tématu, ale může se jednat o rozhovor o všedních věcech – zážitky v práci,

⁵⁶ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 92.

⁵⁷ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 39 a 48.

⁵⁸ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 48.

hovory o běžném chodu domácnosti, o přátelích, známých, atd. Žena touží po tom, aby se muž uměl vcítit a poznal, co potřebuje. Očekává, že se muž sám dovtípí, kdy jí není dobře, kdy se cítí smutně, potřebuje obejmout, ocenit, kdy má být něžný. Měl by jí také bez připomínání nosit dárky, a to nejen když má narozeniny. Muž by neměl důkazy lásky poskytovat jednorázově, ale neustále je spontánně opakovat a utvrzovat ženu v tom, že je pro něj stále žádoucí, že ji miluje. Žena také zcela samozřejmě očekává věrnost, zodpovědnost a podání pomocné ruky v případě potřeby.⁵⁹

Žena má o muži přibližně tuto představu: „*Když mě miluje, vždy mi dá, co potřebuji, nebudu si muset o to požádat. Rozpozná to, pochopí a udělá dřív, než mu to řeknu. Kdo jiný než můj milující muž by měl vnímat mé přání bez toho, abych je musela vyslovit.*“⁶⁰

Muž naproti tomu očekává, že se žena bude starat o domácnost, protože tyhle činnosti mu přijdou nudné a nezajímavé. Chce od své ženy uspokojení základních lidských potřeb – útulný spořádaný domov a jídlo. Často si muži postesknou, že jejich matky se o ně starali líp než jejich manželky, a jsou zklamaní. Dále předpokládá, že žena bude plně uspokojovat jeho sexuální potřeby kdykoli se mu zachce a nebude si sex muset „kupovat“ dárčky a neustále ženu dobývat. Žena se podle něj nemá vnucovat, pokud muž nemá na sex chuť. Žena by ideálně měla muži projevovat dostatek obdivu a ocenění, pocit svobody, má být aktivní a užívat toho, co ji muž nabízí.⁶¹

„... *domácnost není emoční prostor muže, jeho život by se stal bezesmyslný, kdyby se měl věnovat pouze privátnímu rodinnému životu: nanejvýš by se tam snažil zavést systematiku, detaily se nezabývá... Místo uklízení dělá raději pergolu. Koneckonců nechce ani žena, aby muž své mužství ztratil a dostal se pod její područí.*“⁶²

Při výběru partnera jsou ženy mnohem vybíravější než muži, což úzce souvisí s jejich již zmíněnou větší investicí do reprodukce. Vybírají si muže, kteří na první pohled vykazují zdatnost. Muži zase riskují, že jejich budoucí potomci nemusí vždy být jejich a budou se tudíž starat o cizí genetický materiál. Z tohoto důvodu je pro muže vhodná strategie oplodnění co největšího počtu žen, ale tato strategie bývá v rozporu s ve vyspělých státech obvykle institucionálně uznávanou monogamií sexuálních vztahů mezi partnery. Z historie je prokázáno, že pokud muži mají povoleno uzavírat svazky s více ženami, činí tak. Počet jejich partnerek se pak odvíjí od jejich materiálního zajištění. Ženy obvykle preferují monogamní

⁵⁹ KRATOCHVÍL Stanislav: *Manželská terapie*, Portál, Praha 2000, str. 97 a 100-102.

⁶⁰ CAPPONI Věra, NOVÁK Tomáš: *Sám sobě manželským poradcem. První pomoc při příhodách nevěrných*, GRADA Publishing, Praha 1995, str. 13.

⁶¹ KRATOCHVÍL Stanislav: *Manželská terapie*, Portál, Praha 2000, str. 102.

⁶² PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 109.

vztahy a od mužů odcházejí zejména tehdy, pokud mají pocit, že muž není dostatečně zdatný a nedokáže vhodně zajistit budoucí rodinu.⁶³

„Biologický výběr je patrný i v tendenci žen volit silné či bohaté muže, kteří skýtají větší záruku pro stabilitu budoucí rodiny, jakož i starší a zkušené muže. Určitě, často emancipované intelektuální ženy volí někdy dokonce bývalé trestance, kteří skýtají opět větší záruku vděčnosti, více se o vztah snaží, a tudíž jsou potencionálně pro rodinu cennější. A na druhé straně muži volí ženy jednak dle vyvinutých ženských tvarů, budoucích znaků mateřství, jednak i dle společných představ o spolužití.“⁶⁴

Na konci 80. let byl proveden Clarkem a Hatfieldem zajímavý pokus. Pohledné vysokoškolské studentky navrhovaly svým kolegům (a obráceně), jestli s nimi půjdou na schůzku, zda by nechtěli zajít k nim do bytu a zda by se s nimi vyspali. Zhruba polovina mužů, stejně jako žen, souhlasila se schůzkou. Téměř 70% mužů bylo ochotno jít s ženou do bytu a tři čtvrtě mužů dokonce souhlasilo se sexem. Ženy byly jen v 6% ochotny jít k mužům do bytu a ani jedna nesouhlasila s pohlavním stykem. To v podstatě dokazuje, že ženy jsou ve výběru sexuálních partnerů více uvážlivé, než muži, kteří mají podvědomě touhu oplodnit co nejvíce partnerek.

Lidé mají samozřejmě různá kritéria pro výběr partnerů, ale lze říci, že společnou podmínkou napříč pohlavím bývá preference jedinců, kteří přikládají partnerství velký význam, vykazují zdraví a reprodukční schopnosti. Schopnost reprodukce více zajímá především muže – proto preferují mladé a atraktivní ženy, zatímco ženám na vzhledu mužů zase tolik nezáleží a preferují především ty s vysokým socioekonomickým statusem, jež oplývají mocí.⁶⁵

Podle A. Giddense se v postmoderním světě změnilы samotné výchozí základy intimních vztahů mezi mužem a ženou. Pomalu se vytrácí snaha o nalezení toho pravého a jediného partnera na celý život a je vystřídána snahou o citovou vazbu omezenou pouze na dobu, dokud se oba partneři cítí spokojeně a šťastně. Prokreativní funkce vztahů je upozaděna a dopředu proniká sexuální přitažlivost a sdílení intimity.⁶⁶

⁶³ HEWSTONE Miles, STROEBE Wolfgang: *Sociální psychologie*, Portál, Praha 2006, str. 59-62.

⁶⁴ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 104.

⁶⁵ HEWSTONE Miles, STROEBE Wolfgang: *Sociální psychologie*, Portál, Praha 2006, str. 63-75.

⁶⁶ GIDDENS Anthony: *The transformation of intimacy. Sexuality, love and eroticism in modern societies*, Polity Press, Cambridge 1992.

4.3. Sociologický pohled

Lidské mládě přichází na svět jako bezbranný tvor, který je naprosto závislý na okolí, jež zprvu uspokojuje především jeho primární fyziologické potřeby. V tuto chvíli se příliš neliší od jiných savců. To, co činí člověka člověkem, je prostředí, v němž vyrůstá, které kultivuje jeho biologickou podstatu. Proces kultivace usnadňují zvýšené kognitivní potřeby dětí, které ovšem postupem času slábnou. Sociologický pohled na člověka v podstatě zahrnuje vše, co není geneticky podmíněno, a přitom je sociální učení zároveň do jisté míry právě vrozenými a dědičnými dispozicemi determinováno. Výbava, se kterou se dítě rodí, je tedy jakýmsi předpokladem jeho sociální existence. Je to kultura, která předává lidem hodnoty prověřené a uctívané mnoha předešlými generacemi.⁶⁷

4.3.1. Socializace

Socializaci (akulturaci) lze popsat jako proces učení, který přetrvává po celý život. Je to proces, při kterém se člověk jako čistě biologický výtvar stává právoplatným členem společnosti tím, že si osvojuje primární kulturní vzorce a návyky. Důležitým nástrojem, který k tomu využívá, je řeč.⁶⁸

„Lidský jedinec přichází na svět jen jako potenciální člověk. Člověkem se stává v procesu socializace, jehož výsledkem je získání specifických lidských způsobů psychického reagování, vnímání, myšlení, cítění a konání, tedy osvojení si vlastností, které mu umožňují život ve společnosti. Každá společnost si v průběhu svého trvání vytvořila představy o tom, jakým způsobem by měli jedinci vykonávat sociální role dané jejich pohlavím, věkem, postavením, profesí apod. a které hodnoty společnosti by měli sdílet. Tyto své představy zahrnuje do soustavy norem, kterými reguluje chování a prožívání jedinců. Z těchto normativních požadavků společnosti je odvozovaný obsah socializace, který je předáván prostřednictvím činitelů socializace.“⁶⁹

První prostředí, které člověka formuje, předkládá mu hodnoty a ukazuje vzory pro jeho pozdější plnění rolí ve společnosti, představuje rodina. Pokud rodina vykazuje nějaké dysfunkce, či je zcela afunkční, dítě takový stav pokládá za normu a v dospělosti se s největší pravděpodobností bude chovat podobným způsobem. Velice důležité je období prvních dvou

⁶⁷ ŘEZÁČ Jaroslav: *Sociální psychologie*, Paido, Brno 1998, str. 15-19.

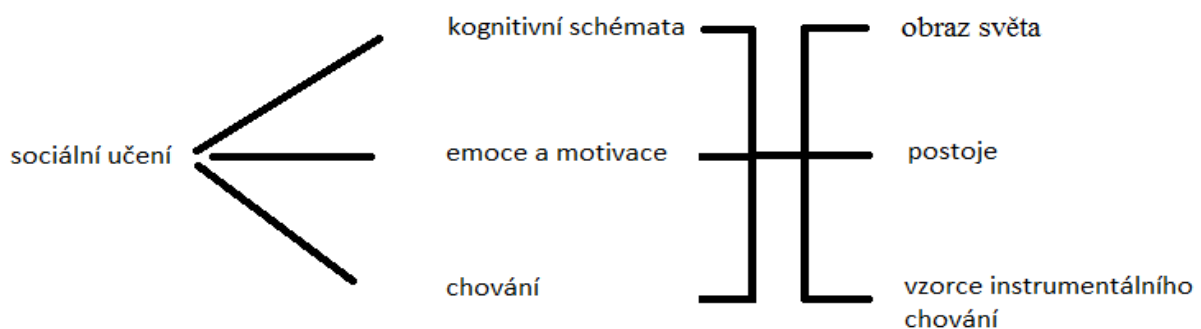
⁶⁸ NAKONEČNÝ Milan: *Sociální psychologie*, ACADEMIA, Praha 2009, str. 101.

⁶⁹ VÝROST Jozef, SLAMĚNÍK Ivan: *Sociální psychologie*, GRADA, Praha 2008, str. 49.

let, kdy dítě získává tzv. bazální jistotu, příp. nejistotu. Je to období pěstování prvních vazeb. Selhání rodičů v tomto období, zejména pečující osoby, kterou bývá ve většině případů matka, se nedá již nikdy v budoucnu zcela napravit. Seznámení s emocemi, zejména kladnými, je dalším nepostradatelným úkolem rodiny. Emočně inteligentní jedinci jsou vnímaví vůči pocitům druhých, dokážou lépe naslouchat a pomáhat ostatním lidem. Obecně platí, že pokud je dítě vychováváno v harmonickém prostředí, které především podporuje a buduje jeho zdravé sebevědomí, pak se snáze vyrovnává s úkoly a nástrahami, které mu přináší život.

Později přebírají částečně zodpovědnost za socializační proces instituce zřizované většinou státem nebo instituce soukromé povahy, jimž byl tento proces státem svěřen. Mám na mysli jesle, mateřské, základní, střední a koneckonců i vysoké školy. Dalším důležitým mezníkem pro člověka je pak začlenění do pracovního procesu.⁷⁰

Schéma zobrazuje psychologické produkty procesu socializace:⁷¹

Při výchově chovají matky k synům více respektu, a to dokonce i matky feminizované. Jejich benevolentnější výchova k potomkům mužského pohlaví je spojena s obavou o ohrožení pozdějšího synova mužství. Chtějí, aby byli dobře připraveni pro život, uměli se prosadit. Naopak u dívek jsou systematicky potlačovány prvky sexuality a přirozené agrese, které mohou vést k pocitům úzkosti a nejistoty, oslabovat hrdost a bránit v cestě k osamostatnění. Potlačovaná agrese pak může vyústit v agresi zaměřenou proti sobě, v pocit nespokojenosti se svým vzhledem, nespokojenost s ženským údělem atd. Matky někdy odmítají dívky konfrontovat se světem a podporují u nich jenom roli mateřskou. Z nepochopitelného ostychu oslabují pohlavnost a tělesnost svých dcer zejména tím, že jim zprostředkovávají sexualitu pouze z hlediska biologického a reagují negativně, pokud se

⁷⁰ Poznámky ze semináře Pedagogická diagnostika, 5. Ročník, ZS AR 2012/2013.

⁷¹ Převzato z: NAKONEČNÝ Milan: *Sociální psychologie*, ACADEMIA, Praha 2009, str. 103.

dcery dotýkají svých pohlavních orgánů. Pokud matka své dceři neprojevuje dostatečný obdiv nebo jí dokonce její krásu a mladost závidí, snaží se dcera potom hledat obdiv u otce a poté u ostatních mužů.

Dívčím přirozeným vzorem je jejich matka. Tím, že se od ní nemusí odvracet, mají na rozdíl od chlapců výhodu ve vnímání a upevňování vlastní identity. Muži se musí v dětství od všeho ženského distancovat, přiklonit se k otci, a v podstatě po celý zbytek života mužskou totožnost neustále podporovat, udržovat a znovu utvářet. Tento fakt je zřejmě vysvětlením, proč dívky dospívají rychleji než chlapci. V některých náročných životních situacích má člověk tendenci se vracet ke kořenům a řídit se vlastním nevědomím. Ženy mají tento základ díky identifikaci s matkou pevnější, takže jsou i více odolnější. Někdy to bohužel může přispívat k tomu, že ženy dlouhodobě a trpělivě snášejí dokonce i fyzické a psychické týrání.⁷²

„Dokonce se může jednat i o tzv. identifikaci s agresorem, což v podstatě znamená, že ženy mají větší tendenci nežli muži přijmout, převzít představu a roli, již očekává partner, aby udržely klid a mír (v rodině). Muži reagují v situaci bezmoci či ohrožení většinou jinak: zvýšenou mužskou agresivitou, či stáhnutím se do sebe – autarkií; obě znamená uzavření se druhému, dalo by se říci, že je to biologicky maladaptivnější reakce.“⁷³

4.3.2. Gender

Pojem pohlaví je determinován biologickými vlastnostmi mužů a žen. Zahrnuje všechno vrozené, zatímco pojem rod (gender) označuje socio-kulturní rozdíly mužů a žen. Variují v čase a prostoru. Gender v sobě nese vše, co je vytvořeno na základě konvence dané společností. Přičemž tyto konvence mohou být v různých částech světa jiné. Rozdílné byly také v dobách minulých a rozdílné budou pravděpodobně i v budoucnu. Budou se vyvíjet v souladu s vývojem společenských hodnot a postojů.

Je třeba si uvědomit, že rod určuje, jaké možnosti výběru mají lidé, kteří jsou do jedné rodové kategorie přiřazeni. Řeč je zejména o tzv. „dvojí morálce“, tj. o morálce, která je jiná pro muže a jiná pro ženy. Muži tíhnou více k perspektivě spravedlnosti, ženy více k perspektivě starostlivosti. Samozřejmostí by měly být rovnocenné přístupy k oběma těmto tendencím, ale psychologický a filosofický úzus nás přesvědčí, že tomu tak není. Příkladem

⁷² PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 37-38.

⁷³ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 38.

může být Kohlbergova morální stupnice⁷⁴. C. Gilligan tvrdí, že tato stupnice je silně androcentrická, protože koresponduje s mužským viděním světa, s mužskou zkušeností. Uskutečnila výzkum, který odhalil, že podle této stupnice by většina žen dosáhla pouze na konvenční úroveň. V Kohlbergově modelu je morální vývoj roven mužskému morálnímu vývoji a ženský nebere v úvahu. A nejedná se pouze o morální hodnotovou orientaci, ale v podstatě všechny normy jsou tvořeny převážně muži pro muže.

Pojem rod se objevil ve feministickém slovníku přibližně na začátku 70. let minulého století. Na jeho základě poté vzniklo několik vědních disciplín a zpočátku označoval v teoretických studiích vztah mezi maskulinitou a feminitou. Vědní disciplíny, které se zajímají o působení rodově navyklých způsobů chování, lze souhrnně nazvat jako „gender studies“. Jejich kořeny spatřujeme v nejrůznějších tendencích feminismu a ženských studií. Mají však rozdílnou funkci. Zprvu šlo zejména o získání informací o rozdílech mezi ženou a mužem, dnešní genderové studie se snaží především postihnout hodnoty, které tyto rozdíly přinášejí. Ženské iniciativy cílily na podporu kariérního růstu žen v oblastech, ve kterých participovaly málo nebo vůbec, naproti tomu rodová studia působí v oblastech, kde jsou ženy už poměrně dobře usazené.⁷⁵

Během rodové socializace se neustále dokola reprodukuje určité žádoucí vzorce chování. Často se stává, že tyto vzorce jsou pro jedince tak samozřejmé, že je pokládají za dané přírodou. Takto vzniklé předsudky, stereotypy a normy se tváří jako naprosto přirozené. Gender nám diktuje, co znamená být ve společnosti mužem a co znamená být ženou. Odlišná výchova začíná už narozením dítěte. Dívky jsou oblékány do pastelových barev, zatímco chlapci do barev střídmějších, většinou v modrých, zelených či hnědých tónech. Také výběr hraček poukazuje na to, že rodiče projikují do svých dětí sebe sama – muže nebo ženu.

Chlapcům jsou vybírány spíše konstruktérské hračky (nářadí, kostky), hračky představující dopravní prostředky a hračky zobrazující agresivitu (pistole, meče, nože,...). Dívky si pak nejčastěji hrají s hračkami, které simulují domácí prostředí (nádobí, kuchyňka, domečky pro panenky, žehlicí prkno,...), s panenkami - což je má připravovat na budoucí mateřskou roli a nebo s hračkami souvisejícími s oblékáním a se šperky. Typickým modelem výchovy dětí je také fakt, že chlapci tráví více času s muži než dívky a naopak dívky jsou zase více času ve společnosti žen než mužů. Mnohými výzkumy bylo zjištěno, že oba rodiče

⁷⁴ Jedná se o šest stupňů v rámci třech úrovní (premorální, konvenční, osobně přijatá). Lawrence Kohlberg tak v podstatě více rozpracovává dvě úrovně morálního vývoje Jeana Piageta (heteronomní, autonomní). VÁGNEROVÁ Marie: *Základy psychologie*, Karolinum, Praha 2004, str. 331-334.

⁷⁵ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 32-52.

znepokojuje, když si jejich dítě hraje s hračkami, které jsou pro jeho pohlaví atypické, přičemž otcové mají v tomto ohledu tendenci zasahovat více než matky. Oba rodiče pak usměrňují ve hře s „adekvátními“ hračkami více chlapce než dívky.⁷⁶

Většinu lidí genderové stereotypy ovlivňují i v dospělosti. Jednak se podle nich chovají, jednak určitým způsobem usměrňují ostatní, aby se jejich stereotypům přizpůsobili, a nakonec mohou stereotypy týkající se schopností způsobovat horší výkony mužů a žen. Studie odhalily, že se chováme rodově stereotypně zejména v situacích, ve kterých je rod nějakým způsobem zdůrazněn. Často v situacích, když nás někdo sleduje nebo pokud komunikujeme s jedincem opačného pohlaví, který nám imponuje. Například vysokoškolsky vzdělané ženy se chovají ke svým partnerům přívětivěji a roztomileji, než k mužům, o které nemají zájem. Muži se zase více prosazují, stojí si za svými názory a chovají se asertivněji na veřejnosti než v soukromí. Nad takovým chováním zpravidla vůbec nepřemýšlíme, jednáme spíše nevědomě, protože tato pravidla chování jsou v nás silně zakořeněna už od dětství výchovou a dále udržována vlivem masových médií.

Společnost se chová k ženám, které nevykazují tradiční feministické chování (vlídnost, pokora, poslušnost), velice nepřátelsky. Ženy vybočující z rámce feminity jsou poté označovány za neatraktivní, neakceptovatelné. Pokud se žena chová povýšeně a vůdcovsky, je lidmi odsouzena, ale u muže je stejné chování tolerované. Dá se vlastně říci, že to je hlavní důvod, proč si ženy zřídkakdy vybírají maskulinní způsoby chování. Vědí totiž, že budou společností odmítnuté. Chtějí-li něčeho dosáhnout, někoho ovlivnit, raději se častěji usmívají a chovají se příjemně.⁷⁷

„Muži snadněji ovlivní ženy, aby se chovaly genderově stereotypně, než aby v tomto smyslu ženy ovlivnily muže. Proč? Muži podněcují ženy, aby se chovaly genderově stereotypně obzvláště proto, že zastávají sexističtější názory než ženy. Ženy jsou navíc citlivější vůči neverbálním podnětům než muži, a proto lépe chápou partnerova očekávání..., ženy zřejmě cítí potřebu přizpůsobovat se mužským dominantním stereotypům více z toho důvodu, že většinou zastávají nižší pozice v zaměstnání než muži.“⁷⁸

K pochopení utváření hierarchie rodových vztahů nestačí znát pouze individuální chování jedinců, ale musíme se zaměřit také na to, jak funguje celý společenský systém – tedy na to, jak fungují všechny instituce od škol, přes trh práce až k ekonomice celé společnosti.

⁷⁶ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str. 222-233.

⁷⁷ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str. 252-266.

⁷⁸ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str. 256.

V dnešní době je také často zkoumána souvislost rodu s globalizačními tendencemi, mediálním působením nebo novými technologiemi.⁷⁹

„Rod funguje v součinnosti s jinými faktory, jako jsou věk, sociální třída, etnicita anebo rasa. Jejich kombinace může utvářet vícenásobné znevýhodnění a prohlubovat sociální nerovnost. Tím se dále diferencují skupiny, které jsou tvořené na jejich základě. V každé z těchto skupin se vyskytují další osobité výlučnosti, omezení anebo problémy podmíněné rodem.“⁸⁰

4.3.3. Hodnotová orientace obou pohlaví

Předstupněm hodnot jsou postoje, které jedinci vzhledem k objektům zaujímají. Postojem rozumíme zaujetí stanoviska (ať už kladného nebo záporného), přiřazení hodnoty k nějaké skutečnosti (věc, osoba, událost, idea,...). Postoje se skládají vždy ze tří dimenzí – poznávací, citová, konativní. Poznávací dimenze zahrnuje všechno, co jedinec o objektu ví, citová dimenze označuje pocit, jaký v jedinci objekt vyvolává a konativní dimenze vyjadřuje, jak se subjekt bude k objektu chovat. Emoční (citová) dimenze určuje intenzitu postoje, která pak může být krajně pozitivní či krajně negativní. K objektům, jež neshledáváme pro náš život důležitými, nebo o nich nic nevíme, zaujímáme obvykle neutrální postoje.

Hodnotami⁸¹ se postoje stávají až procesem zobecnění, tedy až s našimi zkušenostmi. Zkušenosti nám pomáhají hierarchizovat hodnoty, tj. pomáhají nám přiřazovat hodnotám různé stupně významu. Člověk své hodnoty obvykle přezkoumává a mění po nějakém velkém zlomu v jeho životě (např. Osoba, která přežila těžkou autonehodu, bude pravděpodobně připisovat zvýšenou hodnotu zdraví). Hodnoty můžeme rozdělit na individuální, které si vytváří každý sám a na společenské, které se utváří vývojem společnosti a záleží na konkrétním jedinci, jestli se jimi bude řídit.

„Další podstatnou charakteristikou postoje je, že vystupuje na různé úrovni obecnosti hodnot, k nimž se vztahují. V tomto smyslu se pak rozlišují hodnoty obecné a instrumentální: obecnou hodnotou může být svoboda, štěstí, moudrost, zdraví a další, které vyjadřují obecně

⁷⁹ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 32-52.

⁸⁰ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 37.

⁸¹ Existují různé teorie typologie hodnot: např. dle Morrise se lidé dají rozdělit do 3 typů podle jejich hodnotové orientace: a) dionýský typ – tento člověk se snaží uspokojovat co nejvíce svých potřeb a přání, vyznává hédonismus; b) prométheovský typ – člověk se snaží přetvářet svět a ovládat jej; c) buddhistický typ – zaměřuje se na sebe, snaží se o maximální sebeovládání.

Zdroj: Poznámky ze semináře Pedagogická diagnostika, 5. Ročník, ZS AR 2012/2013.

*smysl života; instrumentální hodnoty jsou pak ty, pomocí nichž se smysl života a obecné hodnoty naplňují, tedy prostředky k jejich dosahování, jako je třeba manželství, které může být pokládáno za prostředek k dosažení životního štěstí.*⁸²

4.3.3.1. Plánování rodičovství

U žen se plánování rodičovství střetává s pracovními příležitostmi a také s překážkami v harmonizaci pracovního a rodinného života, přičemž tyto problémy častěji řeší ženy s vyšším vzděláním. Ženy s nízkým vzděláním tyto konflikty tolik nevnímají. U mužů pak plánování rodičovství jde ruku v ruce s dosažením lukrativní a stabilní pracovní pozice, které po nich většinou vyžadují i jejich partnerky. Uvědomují si, že je od nich očekávaná role hlavního živitele budoucí rodiny. Jejich případné nízké vzdělání potom souvisí se zhoršenou pozicí na pracovním trhu. Dále také muži, více než ženy, zvažují psychickou připravenost na otcovství.

Podle toho, jak ženy uvažují o návratu do práce po mateřské dovolené, lze rozlišit dvě skupiny žen. Pro první skupinu je návrat do jejich původního zaměstnání důležitý a důkladně promyšlejší taktiky návratu do pracovního procesu. Zvažují zajištění péče o děti třetí osobou nebo případně vidí svou profesi jako významnou překážku pro vykonávání mateřské péče. Druhá skupina žen vnímá mateřství jako novou etapu svého života a návrat do zaměstnání shledávají jako nedůležitý nebo i nežádoucí. Tato skupina žen podřizuje svůj návrat do zaměstnání výhradně péči o děti. Bude klidně dělat podřadnou práci za nízkou mzdu, pokud se dá celkem vhodně skloubit s výchovou dětí.

Česká republika zhruba od druhé poloviny 90. let vykazuje restrukturalizaci pracovního trhu vedoucí k negativnímu důsledku mateřství na pracovní participaci žen. Jedná se zejména o snížení počtu mateřských školek a jeslí a také o prodloužení rodičovského příspěvku na 4 roky, což překračuje ochrannou lhůtu tří let, po které je zaměstnavatel povinen držet ženě pracovní místo a umožnit jí tak po rodičovské dovolené nastoupit zpět do zaměstnání.⁸³

„Lze shrnout, že se Česká republika neukazuje být jako země s přátelskou atmosférou pro kombinování pracovního a rodinného života, ale přesně naopak. Je státem, jehož institucionální rámec podporuje genderově tradiční dělbu rolí. Ta neposiluje důraz na kombinování práce a péče v životech rodičů. Akcentuje naopak práci a živitelství v životě

⁸² NAKONEČNÝ Milan: *Sociální psychologie*, ACADEMIA, Praha 2009, str. 253.

⁸³ HAŠKOVÁ Hana: *Fenomén bezdětnosti*, SLON, Praha 2009, str. 176-200.

*muže a péči v životě ženy, která je ve vztahu k pracovní participaci ženy definovaná konfliktně a v určitých fázích rodinného cyklu je chápána jako neslučitelná s výdělečnou činností ženy.*⁸⁴

4.3.3.2. Odkládání rodičovství, vysoká rozvodovost - fenomény dnešní doby

Nejenže se v České republice stále zvyšuje počet rozvedených manželství, ale zároveň se i snižuje počet uzavřených manželství. V roce 2011 bylo u nás uzavřeno celkem 45 137 manželství, což je zhruba o 1,5 tisíce méně, než v roce 2010. Rok 2011 se stal rokem se zatím nejnižší sňatečností v ČR od roku 1918. Také se zvyšuje průměrný věk pro vstup do manželství, který činil pro muže 32,2 let a pro ženu 29,6 let. Muži své první manželství tedy pravděpodobně uskuteční mezi 30-34 lety, ženy mezi 27-32 lety. Pokud se lidé rozvedou, pouze zhruba 37% z nich je nakloněno dalšímu sňatku, a to s průměrným časovým odstupem 7 let a 7 měsíců. Čím delší je doba po rozvodu, tím se snižuje pravděpodobnost uzavření sňatku nového, což platí jak u mužů, tak u žen.

Co se týče rodinného stavu, jsou sňatky nejčastěji uzavírány mezi lidmi, kteří mají výchozí stav shodný. Nejvíce sňatků tradičně probíhá mezi dvěma svobodnými snoubenci, následují sňatky, ve kterých jsou oba snoubenci rozvedeni, poté sňatky, kdy je jeden ze snoubenců svobodný a druhý rozvedený. V tomto případě se pak častěji jedná o svazky svobodné ženy a rozvedeného muže. Skupina ovdovělých lidí do dalšího svazku vstupuje jen velmi zřídka. Celkově se tedy v roce 2011 uzavřelo necelých 80% (z celkového počtu za tento rok) manželství homogenních, tj. takových, kde mají snoubenci shodný počáteční rodinný stav.

Z hlediska vzdělání panuje podobný trend, jako v případě rodinného stavu. Nejčastěji uzavírají manželství páry, které mají shodný stupeň vzdělání – více než polovina. Následují sňatky, kdy jeden ze snoubenců má o jeden stupeň vyšší vzdělání. Od roku 2005 je ovšem uvedení vzdělání při sňatku pouze dobrovolné, takže se možnost posouzení homogenity snoubenců v tomto ohledu snížila.

⁸⁴ HAŠKOVÁ Hana: *Fenomén bezdětnosti*, SLON, Praha 2009, str. 200.

V roce 2011 bylo u nás rozvedeno celkem 28 113 manželství a úhrnná rozvodovost činila 46,2%, což je sice méně než v předchozím roce, kdy rozvodovost dosáhla rekordní hranice 50%, avšak v dlouhodobém horizontu (až na pár výjimek) má křivka rozvodovosti spíše stoupající tendenci, popř. plus minus stagnuje na poměrně vysokém počtu.

Tabulka ukazuje průběh počtu rozvodů v letech 1950-2011⁸⁵

Podíl opakovaných rozvodů se dlouhodoběji pohybuje okolo 20% a souvisí se vzděláním. Obecně lze shrnout, že lidé vysokoškolsky vzdělaní se dopouštějí opakovaných rozvodů méně, než lidé mající vzdělání základní. Průměrná délka manželství při rozvodu je přibližně 13 let. Ve dvou třetinách případů jsou to ženy, které podávají návrh o rozvod. Nejčastějšími důvody zapříčiňující rozpad svazku jsou oběma stranami uváděny stále obecnější formulace typu „rozdílnost povah, názorů a zájmů“, příp. „ostatní“, tzn. blíže nspecifikované důvody. Mohlo by to poukazovat na neochotu hlouběji se příčinami rozpadu zabývat nebo na celkové selhání vztahu, ve kterém chyběla účinná komunikace, tolerance. Z konkrétnějších důvodů, které rozvádějící se manželé uvádějí jako příčinu ukončení svazku, to jsou zejména nevěra, alkoholismus muže a nezájem o rodinu ze strany ženy.

Na počátku 90. let 20. století se začal objevovat trend rozvádění dlouhodobých manželství a postupně se tento trend začal zvyšovat. I na počátku 21. století tvoří rozvody

⁸⁵ Zdroj: Český statistický úřad, [2013-03-12], dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>.

dlouhodobých manželství stále početnější skupinu. Jako důkaz uvádím, že v roce 2001 tvořily rozvody manželství trvajících déle než 20 let 19,3% z celkového počtu rozvodů, které byly v tomto roce uskutečněny, zatímco v roce 2011 už jejich počet činil 30,1% z celkového počtu rozvodů v tomtéž roce. Mimo jiné (např. pokles plodnosti mladých dvojic) se i proto v roce 2011 opět oproti předchozím letům snížil počet párů, které v době rozvodu vyživovaly alespoň jedno nezletilé dítě.

Tabulka zobrazuje rozvody podle počtu nezletilých dětí v letech 2001-2011. Ilustruje, že postupem let se neustále snižuje podíl rozvádějících se manželství s nezletilými dětmi:⁸⁶

	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Rozvody bez nezletilých dětí	11 037	12 412	12 721	13 104	12 282	13 143	12 282
Rozvody s nezletilými dětmi	20 549	19 003	18 408	18 196	16 851	17 640	15 831
v tom s 1 dítětem	11 940	11 004	10 345	10 358	9 533	9 853	8 948
s 2 dětmi	7 586	7 085	7 189	6 989	6 538	6 903	6 074
s 3 a více dětmi	1 023	914	874	849	780	884	809
Počet nezletilých dětí celkem	30 385	28 117	27 546	27 034	25 094	26 483	23 716
Podíl manželství s nezletilými dětmi (%)	65,1	60,5	59,1	58,1	57,8	57,3	56,3

Odkládání rodičovství do pozdějšího věku a klesající počet narozených dětí je rovněž dalším sociálním trendem nového tisíciletí. V roce 2011 se narodilo v ČR 108 673 živých dětí, což je o 8,5 tisíce méně, než v roce předchozím. Na jednu ženu statisticky připadá 1,43 dítěte. Věk matek při porodu se opět oproti předchozím letům zvýšil, a to průměrně na 29,7 roků. Klesající tendence v počtu živě narozených dětí se projevuje bez ohledu na to, jaký rodinný stav vykazují jejich matky.

V roce 2011 se z celkového počtu narozených dětí narodilo 41,8% potomků ženám žijícím bez manželského svazku. Velkou roli hraje rovněž pořadí narozených dětí. Vůbec poprvé se v roce 2010 narodila více než polovina prvorozených dětí mimo manželství a tento trend pokračoval i v roce 2011, kdy se narodilo již více než 53% prvorozených dětí mimo manželský svazek. Mimomanželské porody mají rostoucí tendenci bez ohledu na pořadí, ve kterém se děti narodí. Rovněž tato tendence prostupuje napříč vzdělanostní a věkovou škálou žen. Tradičně se ovšem vysoký počet mimomanželských porodů vyskytuje u žen mladších 20 let a u žen majících pouze základní vzdělání.

Česká společnost je charakteristická svou velkou mírou tolerance k nesezdaným párům s potomky i bez nich. V reálu lze tedy také proto těžko určit, kolik matek opravdu vychovává děti osaměle a kolik jich má partnera, se kterým je sice nepojí manželské pouto, ale žijí spolu ve společné domácnosti. Za uplynulých 20 let prošla česká společnost mnoha

⁸⁶ Zdroj: Český statistický úřad, [2013-03-14], dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>.

dynamickými změnami v oblasti porodnosti a reprodukčních vzorců. Nejvýrazněji se tyto dopady týkají posunutí věku žen i mužů do pozdějšího období při zakládání rodiny a poklesu úhrnné plodnosti, která je pro optimální reprodukci populace nedostačující.⁸⁷

Otázkou zůstává, co tedy mladé lidi vede k odkládání rodičovství nebo dokonce k celoživotní bezdětnosti? Odpovědí by mohly být socioekonomické transformace a strukturální překážky v rodičovství. Vše začíná všeobecně nejistou dobou, ekonomickou nestabilitou a sociálními problémy. Dnešní konzumní způsob života rodičovství směle konkuruje. V některých případech je touha po uspokojení vlastních potřeb (studijní, volnočasové aktivity) a kariérní ambice silnější než rozmnožovací pud. Prosazuje se stále více individualismus a ekonomická zodpovědnost jednotlivců.

Nemalou roli hraje v tomto ohledu také vzdělání. Lidé s nižším vzděláním uvádí jako nejčastější důvod pro odkládání závažných životních kroků ve svém životě nedostačující socioekonomické podmínky, zatímco lidé se vzděláním vyšším uvádí častěji změny v hodnotovém žebříčku. Dnešní mladí lidé si uvědomují, že finančně jen stěží anebo vůbec nedosáhnou na byty, že vzrostly náklady na „pořízení“ potomků. Velkým strašákem se také pro mladé páry stává poměrně vysoká nezaměstnanost. I přesto však stále přikládají mladí muži a ženy rodičovství vážnou životní hodnotu.

Odborníci přicházejí zpravidla se dvěma strategiemi pro řešení situace. První z nich je zavedení značně prenatální politiky (zvýšení rodičovských příspěvků, porodného, opětovné zřízení novomanželských půjček, příspěvky na bydlení,...). Druhý návrh přichází se sociální podporou v té míře, která by odstranila extrémní projevy chudoby, garantovala vyšší vzdělání všem, kdo o něj projeví zájem a garantovala volný trh s byty. Dále by měla být praktikována politika aktivně podporující zaměstnanost a odstraňující nerovné podmínky mužů a žen na trhu práce.⁸⁸

5 SITUACE NA TRHU PRÁCE V ČR

Za zaměstnané osoby se považují zaměstnanci a podnikatelé. Podnikatele lze ještě rozlišit na osoby samostatně výdělečně činné a zaměstnavatele. Zaměstnavatel je potom chápán jako osoba, která je zaměstnaná ve vlastním podniku. Z údajů za první čtvrtletí roku 2010 vyplývá, že v ČR zaujímají ženy zhruba 29% z celkového počtu podnikatelských

⁸⁷ Zdroj: Český statistický úřad, [2013-03-14], dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/4007-12-r_2012.

⁸⁸ HAŠKOVÁ Hana: *Fenomén bezdětnosti*, SLON, Praha 2009, str. 22-40.

subjektů. Z celkového počtu zaměstnaných žen tvoří 12% podnikatelky a pouze necelá 2% zaměstnavatelky, u mužů jsou tato čísla vyšší. V případě podnikatelů je to 22%, zhruba 5% tvoří muži-zaměstnavatelé. Odvětví projevující se nejvyšší participací podnikatelských subjektů jsou bez ohledu na pohlaví profesní, vědecké a technické činnosti, stavebnictví a činnosti v oblasti nemovitostí. Ženy (ať jako zaměstnankyně - 80%, tak jako podnikatelky – 73%) jsou nejvíce zastoupené v oblasti zdravotní a sociální péče a naopak nejméně v oblasti stavebnictví.

Co se týče mezd, vydělávají ženy v průměru o 20% méně, než muži a úroveň vzdělání nehraje v podstatě žádnou roli. Např. vysokoškolsky vzdělaná žena si u nás vydělá v průměru vždy méně než vysokoškolsky vzdělaný muž a takto bychom mohli pokračovat na všech stupních vzdělání. Průměrná měsíční mzda k začátku roku 2013 činí 27 170 Kč. Větší vypovídající schopnost však má podle mého názoru medián (střední hodnota) hrubých měsíčních mezd. Podle statistických údajů z 3. čtvrtletí 2012⁸⁹ byla mediánová mzda mužů 22 940 Kč a žen 18 755 Kč, tedy o více než 4 tisíce méně. Výše rozdílu v platech mezi pohlavím byla v předchozích letech v podstatě téměř stejná.

Nezaměstnanost se podle aktuálních údajů (únor 2013, očištěna od sezónních vlivů) nachází na 7,3% (z celkového počtu 15-64letých ekonomicky aktivních lidí). Míra nezaměstnanosti mužů (6,5%) je přitom menší než u žen (8,5%). Míra zaměstnanosti ke stejnému období v ČR dosáhla 67,1% (v populaci 15-64 let) a z předchozích údajů je patrné, že u mužů (75,2%) je zaměstnanost vyšší než u žen (58,8%).⁹⁰

„U žen dochází k mimořádně vysokému nárůstu indexu nespokojenosti ve všech položkách spadajících do kategorie práce (pozn. možnosti, vztahy, perspektivy, spokojenost, ohodnocení) s výjimkou interpersonálních vztahů. Zřejmě se tu v plné míře obnažuje postavení žen ve společnosti, rozpor mezi novými možnostmi a nadějemi na seberealizaci, a příležitostmi, které mají ženy pro jejich využití. Nejde jen o již diskutovanou otázku pracovních možností, ale o to, jaké uspokojení jim přináší vykonávaná práce, nakolik pracovní zařazení, materiální či společenské ohodnocení odpovídá jejich kvalifikaci a podanému výkonu, ... Do postojů se tak promítá jejich názor či reálný fakt jednak určité

⁸⁹ Záměrně nevolím aktuálnější údaje ze 4. čtvrtletí 2012, neboť jsou tyto mzdy ovlivněné 13., 14. platy a různými přemíenými ke konci roku.

⁹⁰ Zdroje: Český statistický úřad, [2013-04-03], dostupné na WWW:
[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE64D/\\$File/141711k4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE64D/$File/141711k4.pdf)
<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cpmz031113.doc>
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prace_a_mzdy_prace.

*diskriminace žen zaměstnavateli (a to nejen u některých profesí), jednak problém sloučení mateřské funkce a pracovního uplatnění se.*⁹¹

V současnosti jsou diskutovaným tématem kvóty pro ženy v dozorčích radách velkých firem v EU. Návrh na jejich zavedení podala eurokomisařka Viviane Redingová a prozatím počítá se zavedením 40% zastoupení žen v podnicích. Návrh by se měl týkat firem s více než 250 zaměstnanci a obratem vyšším než 50 milionů eur ročně. U státních podniků je prozatím lhůta pro stanovený počet stanovena na rok 2018, u soukromých podniků na rok 2020. Výjimku zřejmě získají rodinné firmy. Zároveň by za nesplnění podmínek měly následovat nějaké sankce. Prozatím projekt sklízí, zdá se, hlavně kritiku. Prvními odpůrci se stali známí eurobuřiči – Britové a postupně se k nim připojili také například Češi, Bulhaři, Maďaři, ale i možná trochu překvapivě Nizozemci, Dánové a Švédové.

K návrhu Redingovou vedl fakt, že ženy mají v dozorčích radách velkých firem v EU v průměru zastoupení pouze 12%. U nás je situace ještě neutěšenější – pouze necelých 8% žen sedí v řídicích a dozorčích radách velkých českých firem.⁹²

5.1. Strategie praktikované při sladění práce a rodičovství

Z předchozího textu vyplývá, že situace na našem trhu práce zdaleka nezajišťuje z hlediska pohlaví rovné příležitosti. Je to mimo jiné dáno všeobecnou představou, nejen zaměstnavatelů, ale i samotných zaměstnanců, o ideálním zaměstnanci. Dnes je vyzdvihována především přizpůsobivost (flexibilita) po všech stránkách (časová, ochota se neustále vzdělávat a pracovat na sobě, umět se rychle a efektivně rozhodovat,...). Je celkem logické, že tyto vlastnosti bude mít spíše člověk, který nemusí pečovat o malé děti. Vždy tedy v tomto ohledu budou zvýhodněni bezdětní, rodiče odrostlých či samostatných dětí a celkově více ženy než muži.

Pracující rodič sám sebe často vidí v defenzivní roli – „...cítí, že se musí hájit, přesvědčovat druhé o svých schopnostech, vyjednávat o svém postavení, mnohdy i prosit.“⁹³

⁹¹ GILLERNOVÁ Ilona, KEBZA Vladimír, RYMEŠ Milan a kol.: *Psychologické aspekty změn v české společnosti*, Grada Publishing, Praha 2011, str. 179.

⁹² Zdroje: EurActiv - český zpravodajský portál o dění v Evropské unii, [2013-04-02], dostupné na WWW: <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/kvota-pro-vyssi-pocet-zen-ve-firmach-sklizi-hlavne-kritiku-010393>

Aktuálně.cz – zpravodajský server, [2013-04-02], dostupné na WWW:

<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=756518>

Europa.eu – oficiální internetové stránky EU, [2013-04-02], dostupné na WWW: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-213_cs.htm?locale=en.

⁹³ ŠANDEROVÁ Jadwiga, ŠMÍDOVÁ Olga a kol.: *Sociální konstrukce nerovností*, SLON, Praha 2009, str. 84.

Při sladování práce a rodičovství u nás zatím stále moc často do hry nevstupují žádné celostátní instituce⁹⁴, takže jsou rodiče při harmonizaci péče o potomka a práce odkázáni hlavně na vstřícnost ze strany zaměstnavatele, která je ovšem vykoupená větší či menší mírou vděčnosti, snahou dělat ústupky, aby si dobrou vůli zaměstnavatele udrželi. Ukazuje se však, že i když je zaměstnavatel tolerantní, rodiče musí vykazovat úplně stejné pracovní výsledky, jako jejich kolegové, někdy dokonce pracují i nad rámec svých povinností. Práci si většinou nosí domů a ve finále stráví prací daleko více času, než by si přáli. Přejít na jinou, „lehčí“ práci nebo zkrácení úvazku však s sebou přináší stigma méně schopného zaměstnance, proto se pracující rodiče snaží této nálepky vyvarovat.

Další možností, jak vhodně zharmonizovat rodičovství s prací, je začít podnikat. Hrozí zde ovšem riziko, že pokud se rozhodne podnikat muž, který podnikání nebere pouze jako dočasný způsob obživy (než děti odrostou), ale jako své budoucí skutečné zaměstnání, může tím paradoxně přispívat ještě k nerovnějšimu postavení mezi mužem a ženou. Stává se totiž, že je muž podnikáním tak pohlcen, že většina péče o domácnost spočívá stejně na bedrech ženy, která má i své oficiální zaměstnání. Navíc si začátek podnikání žádá vždy hodně času a ten, kdo je nucen dělat ústupky, je rodina.

Stigma „pracujícího rodiče“ s sebou nese představu, že takový zaměstnanec není schopen věnovat tolik času a energie práci, protože je vyčerpáván doma. Vzhledem k tomu, že jsou tyto představy všeobecně přijímány, jsou tudíž vnímány jako fakt.

„Z toho, že pracující rodič pečující o dítě (obvykle žena) je konstruován jako neplnohodnotný pracovník, lze snadno vyvodit, že příkladem plnohodnotného pracovníka, ... je takový zaměstnanec (obvykle muž), který děti nemá, nebo takový, u něhož to, že děti má, nijak „nenarušuje“ výkon, který podává v zaměstnání. Tato „norma bezdětného zaměstnance“ vytváří na pracující rodiče tlak, se kterým se musejí nějakým způsobem vyrovnávat.“⁹⁵

Proto někdy ženy do poslední chvíle své těhotenství před zaměstnavatelem tají a snaží se, aby podávaly stejné výkony jako doposud. Když už je situace neúnosná, jdou s pravdou

⁹⁴ Novinkou v tomto ohledu je projekt Ministerstva práce a sociálních věcí ČR nazvaný „*Audit rodina & zaměstnání*“, kterého se prozatím zúčastnilo 13 společností. V lednu 2013 získaly slavnostní certifikáty a nyní budou zavádět do praxe prorodinná opatření. Již dříve se některé firmy zúčastnily projektu pilotního. Smyslem celého plánu je harmonizovat rodinný a pracovní život, naslouchat potřebám zaměstnanců, lépe je motivovat a zlepšit konkurenceschopnost firem. Spolufinancování projektu zajistil Evropský sociální fond a stál přibližně 21 milionů korun.

Zdroj: Oficiální stránky projektu „*Audit rodina & zaměstnání*“, [2013-03-15], dostupné na WWW: <http://www.auditrodina.eu/>

Usnadnit ženám harmonizaci práce a rodiny by také mohly firemní školky a jesle, které u nás ale zatím nejsou tak rozšířené.

⁹⁵ ŠANDEROVÁ Jadwiga, ŠMÍDOVÁ Olga a kol.: *Sociální konstrukce nerovností*, SLON, Praha 2009, str. 93.

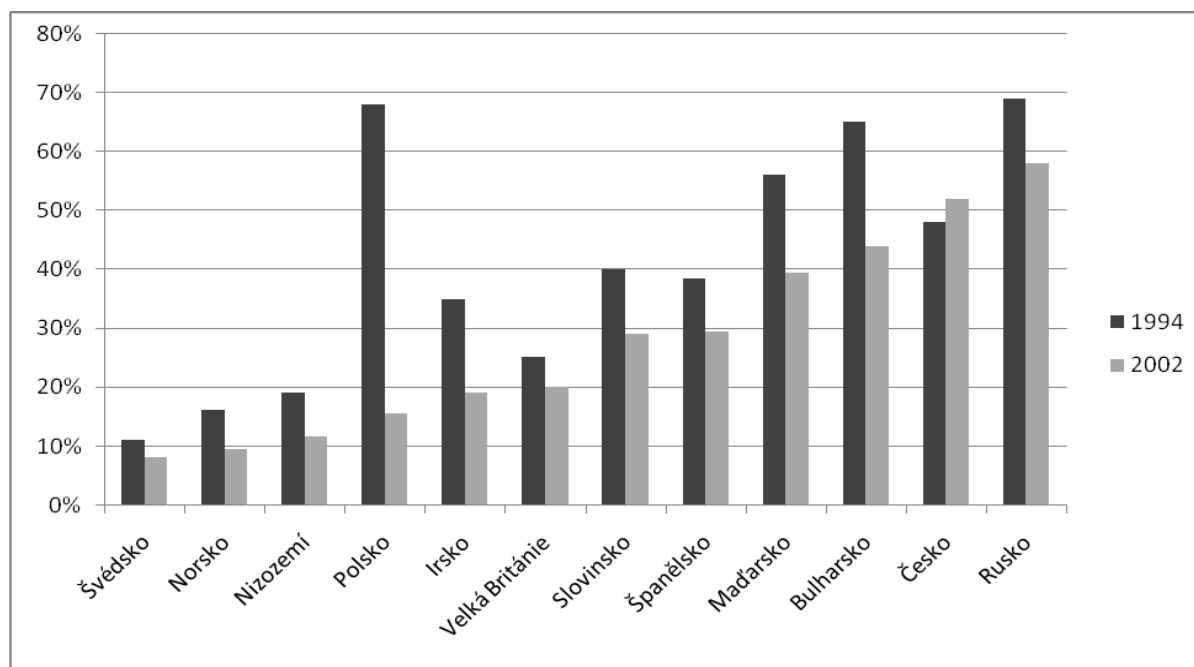
ven a snaží se po porodu co nejdříve nastoupit zpět do práce. Aby tak mohly učinit, většinou spoléhají na pomoc partnera a prarodičů. Ať už se ale rodiče rozhodnou pro jakoukoli uvedenou strategii k zvládnání obou rolí, hovoří o tom, že toto období je rozhodně velkou životní zkouškou pro oba partnery a jejich okolí. Svoje pocity popisují jako „život na hraně“ doprovázený permanentním stresem, rychlostí a neustálou pohotovostí zvláště v případech, kdy nečekaně selže (nebo se prostě jen změní okolnosti) jeden článek jinak dokonale připraveného plánu (onemocnění dítěte, odřeknutí hlídání, nezajištění hlídání,...)⁹⁶

Z dlouhodobého výzkumu (provedeného poprvé v roce 1994 a poté znovu v roce 2002) vyplývá, že se Česká republika řadila (ostatně jako všechny země střední a východní Evropy) k zemím s genderově konzervativními postoji. Dokonce jsme byli v tomto ohledu konzervativnější než Bulhaři, Maďaři a Poláci. Ruku v ruce s těmito stereotypy jde také přesvědčení, že v zemi neexistují (nebo jen v omezené míře) vhodné prostředky ke kombinování mateřství a pracovní kariéry. Zajímavé je, že jsme od roku 1994 do roku 2002 u nás nezaznamenali větší posun k liberalismu v těchto konzervativních názorech (ve výše zmiňovaných státech je posun k liberalismu radikální). „Hůře“ než my dopadlo jenom Rusko, což ovšem pro nás není žádným překvapením. Naopak nejliberálnějšími zeměmi se ve výzkumu staly tradičně severské země, což je patrné z následujícího grafu.⁹⁷

⁹⁶ ŠANDEROVÁ Jadwiga, ŠMÍDOVÁ Olga a kol.: *Sociální konstrukce nerovností*, SLON, Praha 2009, str. 77-107.

⁹⁷ HAŠKOVÁ Hana: *Fenomén bezdětnosti*, SLON, Praha 2009, str. 192-207.

Míra souhlasu s výrokem *Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o děti a domácnost* podle zemí v roce 1994 a 2002:⁹⁸

Osobně si myslím, že v dnešním materialisticky zaměřeném světě je opravdu těžké roli rodiče a pracovníka sladit. Ženy-matky se na pracovištích netěší velké úctě a zaměstnavatelé v nich všeobecně nespátují větší hodnotu než v zaměstnancích, kteří nikdy těhotní nebudou (muži) nebo v zaměstnancích, kteří už si tímto obdobím dávno prošli či se rozhodli děti vůbec nemít.

5.2. Globalizace trhu a ženská otázka

Celková světová globalizace sice otevřela trhy, avšak jednotlivé trhy nevykazují stejnou míru deregulace. Například proud lidské práce je na rozdíl od kapitálu a peněžních prostředků omezený. Zatímco v oblasti finančních investic a byznysu působí v drtivé většině muži (ženy vlastní zhruba jen 1% světového jmění.), trh práce se stává stále více doménou žen nabízejících služby. Nejvíce se ženy v současnosti uplatňují jako dělnice pro výrobu určenou k vývozu, tedy na postech s malým finančním ohodnocením. Nadnárodní korporace vycházejí z předpokladu, že ženy jsou na tyto práce vhodnějšími kandidáty než muži, neboť

⁹⁸ Převzato z: HAŠKOVÁ Hana: *Fenomén bezdětnosti*, SLON, Praha 2009, str. 201.

v mnoha zemích je jejich plat i nadále považován pouze jako dodatek k příjmu muže, a tudíž se snadněji s nízkým platem spokojí.

Dále ženy vykazují další vhodné vlastnosti jako je trpělivost, poddajnost, ochota vykonávat rutinní práci a jejich jen velmi malá organizovanost v odborech. Vedení těchto firem umí velice dobře využívat rodové stereotypy pro vlastní zisk zejména tím, že transponuje výrobu do chudších zemí a uvědomuje si, že ženy pocházející z takových zemí mají jen omezené šance k jiné formě živobytí. Nejčastěji se nabízí jen alternativa v podobě prostituce nebo odchod do štědřejších zemí. Ženy tedy sice získaly práci, ale přílišná feminizace zhoršila pracovní podmínky.

„Globalizační tendence se projevuje hlavně ve dvou oblastech: v prosazování zmíněné již filosofie lidských práv a v prosazování tržního hospodářství, ... Ostatní (mimozápadní) svět přijímá daleko snáze šíření tržního hospodářství než šíření filozofie lidských práv. Potíže s touto protichůdnou přijatelností globalizační radiace Západu se už projevují na jeho periferii: v Latinské Americe a ve východní Evropě.“⁹⁹

Globální svět se vyznačuje vládnoucí maskulinitou (obchodní manažeři, politická elita – jednájí spolu a velice často spolu splývají), která má pod kontrolou mezinárodní vládnoucí instituce. Vládnoucí maskulinita se vyznačuje agresivní sebestředností, přizpůsobivostí, nepřipouštěním si odpovědnosti za druhé, sexuální volností, technickým a neoliberálním smýšlením. U těchto mužů se předpokládá určitý vzor fungování jejich domácností – čekající závislé ženy starající se o děti a domácnost. Málokdo si ovšem uvědomuje, že nebýt neplacené a nedoceněné ženské práce, nemohla by globální ekonomika existovat.

„Neoliberalismus je založen na individualismu a to mu implicitně dodává maskulinní znaky, neboť individuum má v neoliberální teorii charakteristiky mužského podnikatele. Neoliberální politiky zaměřené na redukci sociálního státu oslabují pozici žen a moc se koncentruje v rukách specifické kategorie mužů spojených s korporacemi a mezinárodními institucemi.“¹⁰⁰

Pro západní Evropu jsou levnou pracovní silou zejména ženy z východu. Mám na mysli především mladé a ještě studující au-pair, které si tímto způsobem sezónně přivydělávají a zároveň si osvojují cizí jazyky. V podstatě celá postindustriální společnost by nefungovala bez podceňované a nekvalifikované ženské práce (péče o domácnost, děti, nemocné a staré). Migrantky spojuje jeden rys – jedná se většinou o vysokoškolsky vzdělané inteligentní ženy, které si ovšem přestěhováním za práci do „bohatší“ země vydělají

⁹⁹ TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, str. 23.

¹⁰⁰ KOLÁŘOVÁ Marta: *Protest proti globalizaci*, SLON, Praha 2009, str. 86.

pečovatelskou prací více než kvalifikovanou prací v zemi, ze které pochází. Pro ženy je tato situace značně stresující, protože tím, že se starají o cizí děti západních žen budujících kariéru, zároveň ochuzují svoje vlastní děti o péči, kterou by jim rády poskytly. Snaží se je tedy podporovat alespoň finančně - posílají jim peníze na studium. U muže stěhujícího se za prací nevzniká tak velká frustrace, neboť muž v podstatě odchodem finančně zabezpečuje rodinu, což je na základě genderových stereotypů od muže očekáváno.¹⁰¹

Placené zaměstnání žen tedy ne vždy vede „ke společenskému posílení žen nebo genderové rovnosti, ale souvisí spíše s oslabenou rolí muže v rodině. I když ženy pracují, může to způsobit rodinnou krizi a někdy i násilné reakce mužů. Ne všichni muži z uspořádání globálního světa profitují, jedná se o úzkou skupinu představitelů hegemonní maskulinity využívající politické a ekonomické moci.“¹⁰²

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1 METODIKA

1.1. Použitá metoda

Pro svou práci jsem zvolila jednu z technik kvalitativního¹⁰³ výzkumu - rozhovor. Rozhovor (interview) se řadí k technikám dotazování a je využíván v mnoha vědeckých oborech. Nezastupitelné místo má v psychologii, antropologii, sociologii nebo pedagogice. Je to celkem svérázná, uměle navozená sociální situace, jejíž úspěch tkví především v aktivitě tazatele.

Běžný rozhovor je součástí naší každodenní interakce s okolím. Je to jeden z nejpřirozenějších způsobů komunikace, ale od výzkumného rozhovoru se v některých ohledech liší. Výzkumný rozhovor klade poměrně značné nároky na osobu tazatele, zejména co se týče vysokého stupně koncentrace, vstřícnosti, důvěryhodnosti, empatie a rovněž relevantního vzdělání. Výzkumník by zkrátka měl být zkušeným profesionálem, který je schopen sebereflexe. Velkou výhodou rozhovoru oproti jiným metodám je navázání osobního

¹⁰¹ KOLÁŘOVÁ Marta: *Protest proti globalizaci*, SLON, Praha 2009, str. 81-101.

¹⁰² KOLÁŘOVÁ Marta: *Protest proti globalizaci*, SLON, Praha 2009, str. 100.

¹⁰³ Základní rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním přístupem uvádí MILOVSKÝ Michal (*Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Grada Publishing, Praha 2006, str. 23.), když parafrázuje Dismana: „... kvalitativní přístup nám pomáhá efektivně porozumět pozorované realitě, přístup kvantitativní nám umožňuje testovat validitu tohoto porozumění.“

kontaktu s respondentem a možnost zachycení jeho hlubších motivů a postojů. Je třeba zdůraznit, že rozhovor bude vždy doprovázen také pozorování, což tazateli umožňuje pružně reagovat na respondentovo chování.

Důležité je při rozhovoru dodržovat určitá obecná pravidla:

- Rozhovor provádíme vždy při vhodné situaci, poskytujeme dostatečný časový prostor a vyloučíme z něho osoby, kterých se rozhovor netýká.
- Na začátku volíme otázky obecnějšího rázu, abychom respondenta uvedli do problematiky.
- Tazatel by se měl snažit minimalizovat dopady psychologických faktorů, které by mohly výsledky rozhovoru negativně ovlivnit.
- Tazatel usiluje o navázání příjemného kontaktu s respondentem a zajišťuje si jeho motivaci ke spolupráci. Tazatel by měl budit důvěru, jevit zájem o výpovědi, ale zároveň nebýt příliš vtíravý či dotěrný. Výsledky rozhovoru ovlivňuje nejen tazatelovo chování, ale rovněž jeho fyzický vzhled a celková upravenost.
- Nezbytný je rovněž písemný záznam rozhovoru, který můžeme provádět během rozmluvy nebo až po ní. Doporučuje se však zaznamenávat odpovědi během rozhovoru, abychom předešli případným nedorozuměním a chybným formulacím.

Konkrétní realizací pro mě byl rozhovor polostrukturalizovaný (částečně řízený). Vyznačuje se tím, že obsahuje sadu otázek, na které má respondent odpovědět, avšak není striktně stanoveno, v jakém pořadí. Otevírá se zde prostor pro tazatele k určité modifikaci pokládaných otázek, avšak je třeba mít na paměti, že každý respondent musí odpovědět na všechny předepsané otázky.

Tato metoda v podstatě kombinuje krajní varianty rozhovorů – volného a strukturovaného, minimalizuje jejich nevýhody a naopak maximalizuje jejich přínosy. Určitá uvolněnost atmosféry při tomto typu rozhovoru vede k větší uvolněnosti a otevřenosti respondenta, existuje možnost přizpůsobení se osobnostním specifik dotazovaných. Zároveň určitá míra formálnosti usnadňuje následné vyhodnocování dat. Takový vzájemný příjemný rozhovor pro obě strany označujeme jako raport.¹⁰⁴

¹⁰⁴ REICHEL Jiří: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, str. 110-118.

CHRÁSKA Miroslav: *Metody pedagogického výzkumu*, Grada Publishing, Praha 2007, str. 182-184.

2 VÝZKUM

2.1. Cíle práce a hypotézy

Hlavním cílem práce je zmapovat názory současných mladých mužů na sociální roli žen, zjistit očekávání, která mají muži vůči ženám a zachytit, jaké ženám připisují vlastnosti a dovednosti. Práce má také zjistit, jak vidí svou roli ve společnosti samy ženy a postihnout, do jaké míry se do jejich myšlení promítají očekávání mužů. Respektive, nakolik se ženy snaží očekáváním mužů přizpůsobit. Dále si kladu za cíl pokusit se odhalit, do jaké míry jsou muži a ženy biologicky předurčení vykonávat určité činnosti, hrát určité role, a do jaké míry se jedná pouze o sociální konstrukt zabezpečovaný především výchovou a vzděláním. Rovněž považuji za důležitý historický vhled do problematiky, který pomáhá pochopit zákonitosti a mechanismy, jež vedly v průběhu lidského vývoje k proměnám ženské role ve společnosti.

Hypotéza 1: Dnešní mladí muži ženám sice neodpírají právo na profesní a zájmovou seberealizaci, ale zároveň očekávají, že péče o děti a domácnost bude i nadále spíše v kompetenci žen, než jich samotných.

Hypotéza 2: Dnešní mladé ženy touží po určité profesní a zájmové seberealizaci. Uvědomují si však, že od nich muži stále primárně očekávají, že to budou převážně ony, kdo bude zastávat péči o děti a domácnost, takže se snaží maximálně harmonizovat obě oblasti.

Dílčím cílem práce je zjistit, co podle dnešních mladých mužů a žen stojí za příčinou rostoucí rozvodovosti a odkládáním rodičovství.

Hypotéza 3: Dnešní mladí muži a ženy pokládají za nejčastější důvod rozvodu posun v chápání instituce manželství směrem k větší liberalizaci, tzn., že manželství už nemá pro mnoho lidí tak významnou hodnotu jako dříve, neboť se celkově uvolnila i společenská morálka.

Hypotéza 4: Dnešní mladí muži a ženy se domnívají, že k odkládání rodičovství nejvíce přispívá touha jedinců po pracovní kariéře a jejich obava o finanční zabezpečení potomků.

2.2. Charakteristika zkoumaného vzorku

Protože jsem ve svém výzkumu použila kvalitativní přístup, je zřejmé, že vybraní respondenti nemohou nikdy zcela naplnit funkci vzorku reprezentativního – není to technicky možné. Je ale vhodné vyhnout se vyloženým nevyváženostem a nezapomínat na zásadní jevy.¹⁰⁵

Původně jsem rozhovory chtěla uskutečnit pouze s 20 muži, ale po dohodě s vedoucím práce jsem se rozhodla vybrat 20 osob ve věkovém rozmezí 23-40 let. Konkrétně 10 žen a 10 mužů. Zajímalo mě totiž, jak se bude myšlení mužů promítat do ženské mysli, zda budou ženy částečně přebírat jejich způsob myšlení. Dalo by se na to usuzovat, protože jak v teoretické části dokazují, ženy vykazují vyšší stupeň empatie než muži, a proto se dokážou lépe přizpůsobit očekáváním svého okolí.

Toto životní období (resp. období 20-40 let) označuje Vágnerová jako mladou dospělost. Vzorek jsem záměrně ještě zúžila o první tři roky tohoto období, neboť je známo, že muži po psychické stránce dozrávají poněkud později než ženy.

Počátek tohoto období se vyznačuje již celkem ujasněnou představou o vhodném životním partnerovi. V této době dochází k navazování většího množství rozdílných a různě intenzivních vztahů. Vztahy mohou být i velice povrchní a často se měnit. Mladý člověk je více otevřený experimentům a snáze přijímá rizika plynoucí ze sociálních kontaktů. Stává se, že člověk prožije četná zklamání, která s sebou přinášejí negativní emoce, avšak jejich prožití přispívá k lepší schopnosti emoční regulace.

Celkově se toto období vyznačuje postupným osamostatněním od původní rodiny. Dospělý člověk již nepotřebuje rodičům svou nezávislost dokazovat, neboť nezávislý už je. Rodiče dokáže posoudit objektivněji, než v období dospívání. Umí přijmout jejich rady a ocenit životní zkušenosti, které potom více či méně využívá při zakládání a fungování vlastní domácnosti a rodiny.

Určitým problémem může být setrvání dospělého člověka ve společné domácnosti s rodiči, protože to znamená zejména větší finanční závislost, než je nutná. Člověk v tomto období se většinou zvládá při společném soužití přizpůsobit potřebám svého intimního partnera a zkoordinovat je s potřebami vlastními. Poté je na sebe schopen převzít i rodičovskou povinnost, jež mu přináší nejen pocit nadřazenosti, ale také jistou odpovědnost.

¹⁰⁵ KAUFMANN Jean-Claude: *Chápající rozhovor*, SLON, Praha 2010, str. 49.

Rovněž v profesní oblasti se chování dospělého jedince mění. S autoritami už nemá potřebu jednat defenzivně a ve vedoucích funkcích zase nemá potřebu jednat nadřazeně.

Dnešní mladí lidé vynikají svým individualistickým chováním, zdůrazňují touhu vlastního rozhodování ve všech oblastech a nechtějí akceptovat požadavky širší rodiny.

„Prioritní je pro něj subjektivní hodnota těchto vztahů a míra uspokojení, kterou mu mohou poskytovat. Tento trend umožňuje větší svobodu rozhodování a možnost získat subjektivně více vyhovující variantu. Avšak získává ji na úkor celkové jistoty a zachování příbuzenských vazeb, které mohou být z hlediska jeho potřeb příliš omezující. Dnešní mladý člověk se emancipuje z vazby na vlastní rodinu a není ochoten se vzápětí vázat na široké příbuzenstvo, spojené s jeho prokreační rodinou, i když má hluboký vztah k partnerovi, který z ní pochází.“¹⁰⁶

Z biologického hlediska tělesné změny nehrají v tomto období příliš velkou roli. Výjimkou je pouze těhotenství a porod u ženy. Neopomenutelné jsou v této době získávané životní zkušenosti, které jsou nezbytné pro kýžený profesní, emoční a s nimi spojený partnerský rozvoj. Vhodné je sladit svoje potřeby s blízkým okolím (např. původní či současnou rodinou, partnerem), ale nenechat se jimi zcela pohltnout nebo se naopak chovat příliš individualisticky (sobecky).

„Některé vztahy, navázané na počátku dospělosti, mohou být chápány jako prostředky individuálního rozvoje, ale po dosažení žádoucí úrovně osobnostního či socializačního rozvoje se mohou stát překážkou dalšího směřování. Proto dochází k jejich často nepochopitelnému a zdánlivě bezdůvodnému rozpadu. (Např. příliš rané manželství nevydrží rozdílné tempo vývoje obou partnerů.)“¹⁰⁷

Období dospělosti je relativně dlouhý časový úsek. Na jeho počátku (cca do 30 let) ho lidé vnímají jako poměrně šťastné období, zato v rozmezí od 30 do 40 let se život jeví jako obtížnější, nejistější. Narůstá nespokojenost s rodinným i osobním životem. Dosažení 30. roku je důležitým mezníkem – člověk přemýšlí o dalším směřování svého života.

Někteří třicátníci už se považují za příliš staré, aby si jen tak užívali života, někdy se stane, že ty činnosti, které jim dříve působily radost, je najednou přestávají bavit. Zároveň se ale ještě necítí natolik zodpovědní, aby naplno převzali odpovědnost jako skutečně dospělí lidé. Toto období nazýváme jako bilanční. Pokud člověk shledá některou oblast svého života za neuspokojující, často to vede k radikální změně (změna partnera, zaměstnání, založení rodiny,...). Jedinec je mnohem více svázan s prostředím, v němž žije, nemá již tolik osobní

¹⁰⁶ VÁGNEROVÁ Marie: *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*, Karolinum, Praha 2007, str. 11.

¹⁰⁷ VÁGNEROVÁ Marie: *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*, Karolinum, Praha 2007, str. 12-13.

svobody a narůstá jeho zodpovědnost. Jako kompenzace se mu ovšem nabízí růst společenské prestiže v zaměstnání – tedy budování dlouhodobějších cílů. Zpravidla v tomto věku si člověk uvědomuje, že tu po sobě chce něco zanechat, něco, co přesahuje jeho existenci.¹⁰⁸

Někteří odborníci popisují tento jev ve svých pracích jako „krizi středního věku“ či „krizi životního středu“. Postihuje jedince z nejrůznějších sociálních vrstev, nejčastěji mezi 35. - 40. rokem. Krize, jak již bylo řečeno, je spojena s jakousi životní bilancí. Ideálním řešením, jak se s krizí vyrovnat, je zaměřit pozornost směrem od sebe k práci a druhým lidem.

Každý člověk potřebuje vedle sebe někoho blízkého, o koho může pečovat a dělit se s ním o příjemné zážitky, ale i o problémy. V pracovní sféře v tomto období sílí snaha o předávání zkušeností mladším kolegům. Někdy může krizi vyvolat (a to i v jiných fázích života) těžká nemoc či úmrtí blízkého člověka. Krize se nemusí vyskytnout u každého. Individuální je i délka trvání – krátký, téměř nepostřehnutelný úsek nebo také několik let.¹⁰⁹

Ve své práci jsem se snažila o co možná nejširší spektrum dotazovaných z různých hledisek – věk (rovnoměrné zastoupení v celé stanovené škále), vzdělání (výuční list, maturitní zkouška, vysokoškolský titul), zaměstnání (manuálně pracující, administrativní pracovníci, manažerské funkce,...), ale také bydliště (města, městečka, městyse, vesnice). Domnívám se totiž, že rozmanitost je v mojí práci velice důležitá, protože právě rozmanitost názorů a postojů přispívá k lepšímu přiblížení se k fungování reality.

Co se týče územního vymezení, pocházeli moji respondenti z Jihočeského kraje, Vysočiny a Prahy.

2.3. Přípravná fáze výzkumu

Otázky pro výzkum jsem sestavovala až poté, co jsem si vymezila obsah své práce. Některé jsem rovněž postupně doplňovala, vypouštěla a pozměňovala v průběhu její realizace. Nakonec jsem dospěla k 11 otázkám, přičemž první 2 otázky se ještě dále dělí na 6 dílčích podbodů.

Výzkumná otázka č. 1 - Jak fungovala domácnost, ve které jste vyrůstal/-a, z hlediska rozdělení každodenních úkolů? Kdo měl na starosti:

a) finanční zabezpečení; b) úklid; c) vaření; d) péči o děti; e) nákup potravin; f) drobné opravy; g) jiné specifické činnosti – uveďte které

¹⁰⁸ VÁGNEROVÁ Marie: *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*, Karolinum, Praha 2007, str. 9-48.

¹⁰⁹ ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ Jitka a kol.: *Přehled vývojové psychologie*, Olomouc 2005, str. 123.

Výzkumná otázka č. 2 - Funguje/chcete aby fungovala takto i Vaše domácnost? Je/mělo by být něco jinak? – následuje výčet podbodů jako u otázky první

Výzkumná otázka č. 3 - Jaký/-á by měl/-a být Váš/Vaše partner/-ka?

Výzkumná otázka č. 4 - Shledáváte některé lidské vlastnosti nebo dovednosti typicky ženské/mužské? Které?

Výzkumná otázka č. 5 - Měly by se ženy vzdělávat a pěstovat své zájmy? V jakých oblastech?

Výzkumná otázka č. 6 - Znepokojovalo by Vás, kdyby Váš/Vaše partner/-ka vydělával/-a více peněz než Vy?

Výzkumná otázka č. 7 - M - Dokázal byste si představit, že nastoupíte na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění.

Ž - Dokázala byste si představit, že Váš partner nastoupí na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění. (Pro muže jiná otázka než pro ženy.)

Výzkumná otázka č. 8 - Je podle Vás spravedlivé, že ženy pobírají za stejně kvalitně odvedenou práci v průměru méně peněz než muži? Čím je to podle Vás způsobené?

Výzkumná otázka č. 9 - Co stojí podle Vašeho názoru za příčinou rostoucí rozvodovosti v posledních desetiletích?

Výzkumná otázka č. 10 - Proč se páry uchylují čím dál častěji k odkládání rodičovství?

Výzkumná otázka č. 11 - Jaké jsou dnešní ženy?

Poté následoval výběr respondentů. Se sháněním vyhovujících osob nebyl v podstatě žádný problém, neboť ve svém okolí znám spoustu lidí ve vymezené věkové skupině (sama se v ní nacházím). Všechny jsem zkontaktovala a domluvila si s nimi osobní schůzky. Většinou byli překvapeni, že jsem si je vybrala, a mnohdy neskrývali jisté obavy, jestli jsou právě oni

vhodnými kandidáty pro výzkum. Jejich obavy jsem se snažila zmírnit tím, že rozhovor bude anonymní, bude použit pouze pro mé vědecké účely, že mi jde o jejich vlastní názory na danou problematiku, nikoli o to, aby odpovídali podle nějakých všeobecných norem. Zkrátka jsem je ujistila, že nebudu nikoho podrobovat zkoušce. Ve většině případů se mi je přesvědčit ke schůzce podařilo, akorát jeden oslovený muž mi hned předem sdělil, že žádný rozhovor poskytovat nebude, protože je na různé ankety, dotazníky, rozhovory a průzkumy vysloveně alergický, ačkoli mi nebyl schopný vysvětlit proč.

Také jsem respondenty informovala o účelu rozhovoru, tématu i cílech diplomové práce a o tom, kolik jim rozhovor zabere času. Předem jsem si připravila záznamové archy a rozhovory naplánovala na období od února do března 2013.

Přehledná tabulka s informacemi o respondentech/respondentkách:

Číslo	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Stav
1	Ž	32	SŠ	Mateřská dovolená	Rodina (manžel+3D), RD
2	M	40	SOU	Dělník	Rodina (manželka+3D), RD
3	M	30	SŠ	Ředitel společnosti	SP, společný B
4	Ž	24	VŠ	Studentka	Bez SP, RD s rodiči
5	Ž	23	VŠ	Studentka	Bez SP, RD s rodiči
6	M	33	SŠ	Obchodní ředitel	Manželka, společný RD
7	Ž	36	SŠ	Referentka vyměřovacího oddělení	SP, společný B
8	Ž	25	VŠ	Studentka	Bez SP, RD s rodiči
9	M	34	VŠ	Projektový manažer	Bez SP, sám B
10	M	26	VŠ	Učitel na 2. stupni ZŠ	SP, RD s rodiči
11	Ž	28	VŠ	Státní veterinářka	Bez SP, sama B
12	Ž	35	SŠ	Dělnice	Rodina (manžel+2D), RD
13	M	24	SŠ	Finanční poradce	Bez SP, sám B
14	M	37	SOU	Mistr servisu	Rodina (manželka+2D), RD
15	M	28	SOŠ	Justiční stráž	SP, RD s rodiči
16	Ž	39	SOU	Referentka inzertního oddělení	Rodina (manžel+1D), B
17	Ž	30	SŠ	Laborantka	SP, společný B
18	Ž	27	VŠ	Učitelka na 2. stupni ZŠ	SP, společný B
19	M	35	SŠ	Vedoucí směny	SP, společný B
20	M	38	SOU	Masér	Bez SP, RD s matkou

Legenda: M - muž, Ž - žena, SOU - střední odborné učiliště, SŠ - střední škola, VŠ - vysoká škola, SP - stálý partner, D - děti, RD - rodinný dům, B - byt.

Zdroj: vlastní výzkum

2.4. Realizační fáze výzkumu

S respondenty jsem se scházela většinou v kavárnách či jiných restauračních zařízeních, případně jsem je navštívila u nich doma nebo v práci ve smluvený čas. Párkrát mě také oni poctili svou návštěvou. Všechny naplánované rozhovory se mi podařilo splnit.

Zprvu jsem chtěla každou rozpravu nahrávat na diktafon, ale při prvních několika cvičných rozhovorech jsem zjistila, že nahrávací zařízení bohužel vytváří v respondentech jakýsi psychologický blok, který je značně znervózňuje a nedovoluje se při rozpravě uvolnit. Proto jsem nakonec zvolila právě záznamové archy (5 sešitých stránek A4 s předtištěnými otázkami) a ke každé otázce si do nich zapisovala během rozhovoru odpovědi respondentů.

Rozhovory trvaly 35-70 minut. Průměrný rozhovor zabral cca 50 minut. Délka rozhovorů se odvíjela od ochoty respondentů ke spolupráci a jejich vstřícnosti. Musím konstatovat, že se zde vzhledem k mým malým zkušenostem s vedením rozhovorů objevily určité potíže. Zejména jsem si nevěděla rady s tím, jak některé z nich více „rozmluvit“. Nechtěla jsem příliš naléhat.

Velice se zde projevila jednak introverze vs. extroverze oslovených respondentů a jednak také míra důvěry, kterou jsme spolu sdíleli. Moji mnoholetí dobří známí/známé byli otevřenější a přístupnější než respondenti, se kterými neudržuji častý kontakt. Celkově bych také řekla, že ženy byly zpravidla komunikativnější a vstřícnější než muži, což vyplývá z jejich přirozenosti.

3 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Zjištěné informace z prvních dvou otázek jsem pro lepší přehlednost zasadila do následujících tabulek. Výzkumná otázka číslo jedna - Jak fungovala domácnost, ve které jste vyrůstal/-a, z hlediska rozdělení každodenních úkolů? Kdo měl na starosti: a) finanční zabezpečení; b) úklid; c) vaření; d) péči o děti; e) nákup potravin; f) drobné opravy; g) jiné specifické činnosti – uveďte které.

Výzkumná otázka číslo dvě - Funguje/chcete aby fungovala takto i Vaše domácnost? Je/mělo by být něco jinak? – následuje výčet podbodů jako u otázky první.

Tab. 1: Rozdělení úkolů v domácnosti v původní (orientační) rodině:

Domácí činnosti	Muži					Ženy				
	M	SM	Ž	SŽ	OS	M	SM	Ž	SŽ	OS
Finanční zabezpečení		5			5	1	2		2	5
Úklid			7	3				8	1	1
Vaření			9	1				9	1	
Péče o děti			7	3				4	5	1
Nákup potravin			6	2	2			7	1	2
Drobné opravy	9			1		8	2			
Body	14		39		7	13		38		9
Body celkem	17,5		42,5			17,5		42,5		

Legenda: M – muž, SM – spíše muž, Ž – žena, SŽ – spíše žena, OS – oba stejně

Zdroj: vlastní výzkum

K výsledkům jsem došla tak, že jsem nejprve sečetla dohromady „body“ ze sloupců M+SM a Ž+SŽ. Počet bodů = počet označení muže nebo ženy jako toho, kdo danou činnost v domácnosti zastával. Položku OS jsem vydělila dvěma a půlku přičetla M i Ž. Je zajímavé, že u mužů i u žen vyšel celkový výsledek naprosto stejně. Ženy i muži viděli tedy situaci ve své orientační rodině téměř totožně. Chceme-li vyjádřit míru podílení se mužů a žen na domácích pracích, pak nám nejlépe poslouží procenta. Ženy zastávaly cca 70,8% a muži 29,2% prací nezbytných pro chod rodiny/domácnosti. Přičemž se muži zapojovali hlavně finančním zabezpečením rodiny a drobnými opravami.

Pro doplnění uvádím ještě nejčastěji uváděné specifické činnosti: starost o zahradu – většina odpovědí uváděla OS, obstarání dřeva na topení – většina odpovědí byla M, údržba vozu – vždy M.

Také se dalo z odpovědí zachytit, že do úklidu a vaření byly v rodině zapojovány (a postupně v tomto přebíraly roli matky) téměř výhradně dcery, drobné opravy zase zastávali většinou synové (a postupně v tomto přebíraly roli otce). Samozřejmě až od věku, kdy toho byli schopní. Přebírali tedy zaběhnuté genderové stereotypy. Rovněž bylo patrné, že matky se o děti staraly z hlediska zaopatření základních potřeb, zatímco otcové se do výchovy zapojovali hlavně v případě kázeňských prohřešků.

Tab. 2: Rozdělení úkolů v domácnosti v prokreační rodině:

Domácí činnosti	Muži					Ženy				
	M	SM	Ž	SŽ	OS	M	SM	Ž	SŽ	OS
Finanční zabezpečení	1	6			3		4			6
Úklid			4	4	2			5	1	4
Vaření			4	3	3			4	5	1
Péče o děti			2	3	5			1	6	3
Nákup potravin	2			1	7		1	2	2	5
Drobné opravy	7	2			1	4	3		1	2
Body	18		21		21	12		27		21
Body celkem	28,5		31,5			22,5		37,5		

Legenda: M – muž, SM – spíše muž, Ž – žena, SŽ – spíše žena, OS – oba stejně
Zdroj: vlastní výzkum

Stejnou metodou jako v předchozím případě jsem zjistila, že respondenti (muži) se do domácích prací zapojují (nebo se v budoucnu chtějí zapojovat) častěji, než tomu bylo v jejich původní rodině. Vyjádřeno v procentech činí míra zapojení 47,5%, tedy téměř polovinu. Výrazné je to zejména v položkách péče o děti a nákupu potravin. Stále se však odmítají více podílet na vaření a úklidu. Nejčastější argumenty, proč se do těchto činností nezapojují, byly, že ženy mají větší smysl pro pořádek a detaily. U vaření pak muži uváděli, že ho sice celkem dobře ovládají, ale nebaví je nebo na něj nemají dostatek času.

Respondentky si toho v domácnosti na svá bedra kladou daleko více (nebo si v budoucnu hodlají klást), než je nutné. Kromě toho, že na sebe stále berou zodpovědnost v tradičních ženských činnostech (péče o děti, vaření a úklid), přibírají dále ještě finanční zabezpečení, o kterém si nejčastěji myslí, že by ho měli zajišťovat oba partneři stejnou měrou. Rovněž jsou ochotné se zapojovat i do drobných oprav více, než tomu bylo v jejich původních rodinách. Vyjádřeno v procentech - celková míra zapojení žen činí 62,5%, tedy více než polovina.

Pro doplnění opět uvádím ještě nejčastěji uváděné specifické činnosti: údržba a správa vozu – záležitost vždy M, udržování zahrady – uváděno vždy OS.

U třetí otázky (Jaká by měla být Vaše partnerka?) uváděli muži nejčastěji následující vlastnosti a dovednosti: fyzicky přitažlivá (7), měla by umět vařit (4), zvládat starost o děti a

domácnost (3), hodná (3), po 2 „bodech“ dále dostaly ještě: hubená, vtipná, společenská, upřímná, aktivní, věrná, inteligentní, důraz na racionální uvažování. Ostatní požadavky byly uvedeny vždy pouze jedním respondentem (např. skromná, obětavá, komunikativní,...).

Ženy si svého životního partnera představují zhruba takto: tolerantní (5), schopný postarat se o rodinu/zajištěný (5), hodný (4), fyzicky přitažlivý (4), vtipný (4). Po 3 „bodech“ získaly: aktivní, mužný/statný, spolehlivý, samostatný/soběstačný, dominantní. Dále 2 „body“ získaly rovněž: vysoký, tmavovlasý, schopný kompromisu, pracovitý, ohleduplný, názorová a postojová sounáležitost. Ostatní požadavky byly uvedeny vždy pouze jednou respondentkou (např. trpělivý, inteligentní, čestný, věrný, pozorný, kladný vztah k dětem,...). Ženy uváděly více nároků na muže, než muži na ženy.

Otázka číslo čtyři (Shledáváte některé lidské vlastnosti nebo dovednosti typicky ženské/mužské? Které?) dopadla následovně. Muži vidí jako nejčastější ženské vlastnosti a dovednosti zvládání domácích prací (4), speciálně vaření (3), připisují jim emočnost (3) a po 2 „bodech“ také hysterii, urážlivost/vztahovačnost, pomlouvačnost/“drbání“. Jednotlivě uváděné vlastnosti byly např. vlídnost, žárlivost, zákeřnost, nerozhodnost, komplikovanost, pečlivost. Sami sebe vidí muži jako manuálně zručné (5), ješitné (4), po 2 „bodech“ oplývající technickými dovednostmi, dominantní, pohodové, pragmatické/rozvážné.

Ženy shledávají typicky mužské vlastnosti a dovednosti: ješitnost (5), pohodovost/klidnost/vyrovnanost (4), neřešení zbytečných detailů (3), flegmaticčnost (3) a po dvou „bodech“ manuální zručnost, nechápavost náznaků. Samy sebe hodnotí ženy takto: dovednost vaření (4), pomlouvačnost/“drbání“ (4), snaha neustále něco řešit (4), ovládání manipulativního chování/intriky (3). A opět po 2 „bodech“ je to emočnost, empatie, závist/nepřejícnost, smysl pro rodinu a ovládání domácích prací. Jednotlivě uváděné vlastnosti byly např. sociální citění, hysterie, pečlivost, starostlivost, falešnost.

V otázce číslo pět (Měly by se ženy vzdělávat a pěstovat své zájmy? V jakých oblastech?) se všichni bez ohledu na pohlaví shodují, že ženy by se rozhodně měly vzdělávat a pěstovat své zájmy. Většinou nikdo nechtěl oblasti blíže specifikovat s odůvodněním, že by se měla žena rozhodnout vždy podle toho, co ji osobně zajímá, v čem by se chtěla sama realizovat. Pokud byly nějaké oblasti specifikovány, činily tak ženy, když uváděly, že by se ženy měly zaměřit např. na finanční gramotnost a přehled o ekonomice vůbec, psychologii, politiku. Celkový přehled o světě pak byl ženám „doporučován“ (muži i ženami) v sedmi případech.

Jeden respondent (33 let, SŠ, obchodní ředitel, manželka, společný RD) uvedl: „*Není nic horšího, než když se ženská nudí a moc se upne na chlapa. To je pak neštěstí, teda hlavně pro toho chlapa.*“

Otázka šestá (Znepokojovalo by Vás, kdyby Váš/Vaše partner/-ka vydělával/-a více peněz než vy?) byla u žen zcela jednoznačná. Ani jedné respondentce by nevadilo, že by partner vydělával více peněz než ona samotná, spíše naopak. Důvodem bylo zejména to, že se stejně chtějí věnovat více rodině než kariéře.

Čtyřem mužům by tato situace vadila, protože by si připadali neschopně (muž má přece domů nosit více peněz), také by to uráželo jejich ego a báli by se, že by jim žena potom dávala najevo svou nadřazenost. Jeden respondent také uvedl, že by mu to sice bylo nepříjemné, ale musel by se s tím nějak vyrovnat. Zbýlých 5 uvedlo, že by jim tato situace nějak zvlášť nevadila.

U sedmé otázky jsem mužům a ženám pokládala rozdílné otázky (M - Dokázal byste si představit, že nastoupíte na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění.; Ž - Dokázala byste si představit, že Váš partner nastoupí na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění). Muži se rozdělili na dva tábory. Půlka jich uvedla, že si nedokáže představit, že by na RD nastoupila a důvody jsou následující. Mateřství je záležitostí ženy, ona by o dítě měla pečovat. Neměli by na to nervy a s dětmi to nikdy neuměli. Chyběl by jim kontakt s okolím. Druhá půlka si tuto situaci představit naopak dokáže, ale shodli se, že pouze v případě, kdyby žena pobírala výrazně větší plat než oni.

Ženy si ve většině případů dokázaly představit, že by muž na RD nastoupil, ale shodují se s muži, že pouze v případě, kdyby ona brala v zaměstnání výrazně více peněz než muž. Také přiznávají, že by jim pravděpodobně chyběl kontakt s dítětem a zastávají názor, že by s dítětem ideálně měla být doma žena. Pouze 3 ženy si nedokážou představit, že by manžel byl na RD, protože se o toto období zkrátka připravit nechtějí a chyběl by jim intenzivní kontakt s dítětem.

V otázce číslo osm (Je podle Vás spravedlivé, že ženy pobírají za stejně kvalitně odvedenou práci v průměru méně peněz než muži? Čím je to podle Vás způsobené?) se respondenti bez ohledu na pohlaví více méně shodli, že to spravedlivé není. Pouze 4 respondenti (3 muži a 1 žena) odmítli připustit, že by ženy dostávaly méně peněz jen proto, že jsou ženami.

Na prvních dvou hlavních důvodech se rovněž vzácně shodli. Jsou to předsudky/tradice/muž jako „živitel“ měl vždy více peněz než žena „pečovatelka“. Druhý důvod je ten, že zaměstnavatelé zkrátka preferují při výběru zaměstnance muže, protože je to pro ně výhodnější (nehrozí těhotenství, malá pravděpodobnost odchodu na MD, RD, OČR,...). Muži dále uváděli, že jsou odolnější vůči stresu a intrikám než ženy, takže se v pracovním prostředí spíše prosadí a dokážou si vyjednat lepší podmínky, což v podstatě odpovídá i dalšímu důvodu uváděnému ženami: „*ženy se neumí ozvat*“. Dále se obě pohlaví shodla na tom, že si muži nechtějí přiznat, že ženy zvládají práci stejně dobře. Jedna respondentka (36 let, SŠ, referentka vyměřovacího oddělení, stálý partner, společný byt) dokonce převedla tuto problematiku v žert a prohlásila, že rozdíl mezi mužem a ženou je takový, „*že žena dokáže to samé, co muž, a ještě navíc k tomu v podpatcích*“.

U deváté otázky (Co stojí podle Vašeho názoru za příčinou rostoucí rozvodovosti v posledních desetiletích?) jsem odpovědi nerozlišovala podle pohlaví, neboť při formulacích odpovědí nehrálo téměř žádnou roli. Nejčastější příčinou rozvodů je podle mužů a žen ztráta tradičních hodnot (manželství, věrnost, úcta, tolerance,...), dále uvolněná morálka a vysoká míra tolerance rozvodů ve společnosti, nezralost partnerů při vstupu do manželství, nevěra, netolerance, uspěchanost/hektičnost dnešní doby, nedostatek komunikace mezi manželi, nedostatek financí, technické možnosti (mobily, sociální sítě, internetové seznamky,...), které usnadňují seznamování s novými lidmi a lákají k vyzkoušení něčeho nového (často se díky nim „provalí“ třeba nevěra), dlouhodobé názorové neshody a nepochopení.

Jednotlivě také zaznívaly tyto důvody: nedostatek disciplíny a tudíž selhání kvůli nedodržení slibu, který si manželé dali. „*Myslím si, že neexistují lákadla, kterým by se nedalo odolat. Je to o disciplíně.*“, Ž, 27 let, VŠ, učitelka na 2. stupni ZŠ, stálý partner, společný byt.

V desáté otázce (Proč se páry uchylují čím dál častěji k odkládání rodičovství?) jsem rovněž nerozlišovala pohlaví ze stejného důvodu, jako u otázky deváté. Páry se podle mužů a žen nejčastěji rozhodnou pro odložení reprodukce proto, že se chtějí nejprve finančně zabezpečit a mají strach, že se v tomto ohledu nedokážou o děti postarat. V závěsu stojí budování kariéry, snaha si nejprve „užít“ svobody/využít nepřeberné možnosti dnešní doby (vzdělání, cestování, rozvíjení zájmů). Následuje strach ze zodpovědnosti/strach ze ztráty nezávislosti, celková politická a ekonomická situace nepřející rodinnému životu, také nedobrovolné odkládání rodičovství kvůli rostoucí neplodnosti populace.

Namátkou vybrané, jednotlivě formulované odpovědi: neschopnost komunikace, nezralost, nepřípravenost žen na mateřství, odkládání rodičovství je trend doby,...

Odpovědi formulované v jedenácté otázce (Jaké jsou dnešní ženy?) jsou natolik originální, že si dovolím některé ocitovat. Obecně lze však říct, že se uváděné charakteristiky v podstatě překrývají, a to dokonce i napříč pohlavím. Nejčastěji použitá slova a formulace v této souvislosti jsou emancipace, samostatnost/soběstačnost, vzdělanost, vypočítavost, menší rodinná zaměřenost. Za výrokem je v závorce uvedeno číslo, které odpovídá číslu respondenta uvedeného v tabulce „*Přehledná tabulka s informacemi o respondentech/respondentech*“, (viz výše).

„Přijde mi, že dnešní ženy příliš řeší svůj vzhled a postavení ve společnosti. Jsou soběstačnější, upřednostňují peníze a kariéru před rodinou a výchovou dětí.“ (1)

„Jsou emancipované. Občas hledají to, co neexistuje – prince na bílém koni. Občas jsou moc snové. Hledají něco, co jim chlapi nemůžou nabídnout – že budou mít tři auta, dům, skvělé postavení, jenže to mají možná tak dvě procenta lidí.“ (3)

„Emancipované, kolikrát až přehnaně vypočítavé. Jsou samostatné. Buď jsou to potvory, nebo poslušné holky. Poslušné holky nejsou v kurzu.“ (4)

„Jsou chytré, akční, věří si. Umí se prosadit. Prostě jsou emancipované. Ale stále si zachovávají typicky ženské vlastnosti (ochrana rodinného prostředí, zveličování, emočnost), protože si myslím, že je to v nich geneticky zakódované, předurčené.“ (5)

„Ženy jsou teď hodně samostatné, nechtějí sedět jen doma. Jsou více otevřenější, nemají problém mluvit o ožehavých tématech. Dokážou se samy o sebe postarat.“ (7)

„Hodně různý. Každý je jinej, jsou více individualistické, což jde ruku v ruce s tolerancí společnosti. Velká část žen se nechává ovlivňovat médii – jak mají vypadat, jak se mají chovat. Ženy mají snahu vystoupit z tradiční ženské role, ale přitom nemají představu, jaká ta role má být.“ (9)

„Takové, jako vždycky byly, ale s většími možnostmi. Můžou se více vzdělávat, budovat kariéru, mají větší ambice. Mají schopnosti řídit kolektiv, srovnali se s muži. V některých oblastech jsou i možná lepší než muži. Některé ale zapomínají na své tradiční poslání, což je reprodukce. Umějí dokonale využívat slabosti mužů – jsou skvělé manipulátorky. Typický patriarchát už neexistuje.“ (10)

„Některé jsou chytré, některé méně. Jsou hodně emancipované, myslí víc na sebe, na své zájmy, kariéru. Přibližují se mužům – chtějí mít stejné možnosti. Jsou i více vzdělané než kdysi. Spousta žen má dneska veškeru. Dnes ženy více koukají na módní trendy, jsou ovlivněné médií.“ (11)

„Hezčí než dřív díky kosmetickým a plastickým zákrokům. Taky jsou pohodlnější. A popravdě, dneska mají ženy celkově menší záprah než dřív. Jsou materialističtější.“ (13)

„Jsou to mrchy. Ženou se jen za majetkem. Klidně si vezmou starého chlapa, hlavně když má prachy.“ (14)

„Pohodovější. Nemají už takový vztah k vaření a domácnosti. Vypočítavé, zábavné, společenské, opatrné a rozvážné. Pečují o svůj vzhled – což je dobře. Vzdělanější.“ (15)

„Chtějí se víc prosadit v práci, budovat kariéru. Nejsou tak usedlé, jsou více emancipované – třeba dnes klidně žena požádá muže o ruku. Chodí víc do společnosti, baví se.“ (17)

„Různorodé. Některé zůstávají v tradičním modelu, jiné jsou zase naopak přehnaně feminizované. Ženy jsou nevyzpytatelné.“ (18)

3.1. Diskuze

K otázce první a druhé

Podle výsledků poskytnutých rozhovorů lze usoudit, že otcové z orientačních rodin se do domácích prací zapojovali jen velmi omezeně a převážně jen do takových činností, které jsou v souladu s tradičním rozdělením rolí ženy a muže – peněžní zajištění a drobné opravy.

Otec jako rodinná autorita číslo jedna také zasahoval do výchovy dětí nejčastěji, až pokud se vyskytl nějaký závažnější kázeňský přestupek, uděloval za něj trest.

Od té doby, zdá se, muži učinili velký pokrok a rozhovory na téma dnešních (či budoucích) rodin by tomu nasvědčovaly. Dnešní muži se zapojují nebo se alespoň někdy v budoucnu hodlají více zapojovat do činností potřebných pro chod domácnosti. Uvědomují si, že ženy mají stejné právo na odpočinek jako oni, protože většinou také chodí do práce.

„...muž přestal být v posledním půlstoletí jediným a hlavním živitelem rodiny a většinou dnes očekává, že i jeho manželka bude pracovat.“¹¹⁰

Otázkou však zůstává, jakých domácích činností se dnešní muži účastní? Ukazuje se, že se muži snaží stále více zapojovat do oblasti výchovy dětí. Ovšem i nadále hlavní péče o ně leží především na ženách. Otec je v raném a středním dětství svého dítěte spíše příležitostným kamarádem, který si občas pohraje, jindy výchovně zakročí.¹¹¹

S trochou nadsázky by se dalo říci, že domácí práce pozvolna prochází procesem splývání dříve tradičních rozdělení na mužské a ženské práce. Stále více jedinců se domnívá, že by se každá taková činnost měla dělit mezi partnery rovným dílem. Opět to dokazují i rozhovory s respondenty, konkrétně porovnání Tab. 1 s Tab. 2. Oblasti, které stále ještě „odolávají“ rovnému rozdělení úkolů je u mužů finanční zabezpečení a drobné opravy (připisují je stále především sobě), úklid a vaření (připisují je stále především ženám). U žen to pak je péče o děti, úklid a vaření, které nadále podléhá tradičním představám o rozdělení mužské a ženské role (připisují je především sobě), drobné opravy (připisují stále více mužům, ačkoli je tady vidět posun směrem k jejich osobě). Finanční zabezpečení dnešní ženy oproti dnešním mužům vidí spíše jako společný úkol partnerů.

K otázce třetí

Už v předchozím textu bylo zmíněno, že muži mají v sobě geneticky zakódované, že je přitahují především ženy, které vykazují dobré reprodukční schopnosti. Zaujmu je tedy spíše ženy mladé, atraktivní, s optimálním poměrem pasu a boků, bez příznaků nemocí, nemající žádné viditelné defekty. Není proto žádné překvapení, že pro většinu mužů je požadavek fyzické atraktivity partnerky na prvním místě. Poté teprve následují předpoklady, které jsou žádoucí pro rodinné zázemí – umění vařit, starat se o domácnost a děti. Je zvláštní,

¹¹⁰ Gender studies, [2012-04-10], dostupné z WWW: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2112095>.

¹¹¹ LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, str. 340-341.

že respondenti nepožadovali hromadně žádné specifické osobnostní předpoklady. Jedině snad, aby jejich partnerka byla hodná. Ale jak hodná? Hodná jako synonymum pro laskavá, hodná jako nekonfliktní nebo hodná jako pokorná, poslušná, poddajná?

Ženy jsou, zdá se, v tomto ohledu náročnější, což podporuje teorii, že vzhledem k jejich vysokým investicím do reprodukce, jsou při výběru partnera obezřetnější. Obecně u mužů hledají především jistotu, že budou schopni se postarat, dále touží po duševním souznění, po pochopení. Z rozhovorů tedy přirozeně vyplynulo, že muž by měl být schopný (především finančně) zabezpečit rodinu, stejně tak by měl být tolerantní a dále pak hodný (ovšem znovu blíže nespecifikované), poté fyzicky přitažlivý (pro ženy tedy fyzický vzhled není tak důležitý, jako pro muže), dále by měl být také vtipný. Ženy přitahují zábavní muži. Zřejmě proto, že s takovým mužem je mnohem příjemnější sdílet životní útrapy. Optimismus pomáhá překonávat méně šťastná období a udržuje naději na lepší budoucnost.

Často se také objevoval požadavek na mužnost, aktivnost, dominantnost, samostatnost. Dalo by se z toho tedy usuzovat, že ženy v žádném případě nechtějí mužům brát jejich „převahu“. Nechtějí se emancipovat natolik, aby získaly nad muži jistou převahu. Naopak, touží po tom, aby se muž dokázal díky svým argumentům prosadit, byl sebejistý a byl tak ženě potřebnou oporou. Zároveň by však neměl opomíjet její osobnost, její potřeby a zájmy (schopnost kompromisu, ohleduplnost).

„V manželství jde i o poznání druhého pohlaví a o toleranci mezi muži a ženami, ... Je dobré vědět, že nemůžeme počítat s tím, že partner bude takový, jakého jsme jej poznali – teprve pozvolna se u obou objeví hlubší ženské a mužské potřeby i očekávání.“¹¹²

K otázce čtvrté

Typicky ženskou dovedností se podle mužů zdá být zvládnání domácích prací. O tom, do jaké míry se jedná o přesvědčení mužů, že ženy k tomu mají skutečně určité vrozené předpoklady, nebo to je pouze způsob mužů, jak ospravedlnit svou neangažovanost doma, lze jen spekulovat. Evidentně také ženám připisují velkou emočnost. S ní také souvisí údajná ženská hysterie, vztahovačnost a pomlouvачnost. Podporuje to teorii, že muži do svých žen promítají i svou vlastní emocionálnost, neboť jsou přesvědčeni, že projevování citů je zbabělost a neslučuje se s jejich mužstvem.

¹¹² PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 128.

„Muž obětuje citovost na úkor křečovitě mužnosti a žena své sebeurčení a samostatnost, zůstávajíc poplatná harmonii či dívčím, často narcisticky zbarveným iluzorním představám.“¹¹³

Muži neprojevují svoje city, protože mají strach, že kvůli nim budou spojováni s ženskostí.

„ ... tradiční koncept mužskosti se nejčastěji spojuje se silou, mocí a s vykonáváním kontroly. V konstrukci tradiční mužskosti jsou identifikovatelné i další charakteristiky:

- dominantnost je základem deklarované mužskosti*
- práce a kariéra jsou nejdůležitějšími měřítky*
- sebeurčení a vlastní respekt v podstatě závisí na úspěchu a výsledcích*
- emoce a city jsou znaky ženskosti*
- zranitelnost demonstruje (ženskou) slabost, a proto by se jí měli muži vyhýbat*
- podstatná je kontrola a sebekontrola, díky nim je možné cítit se bezpečně*
- hledání pomoci anebo podpory je znakem slabosti a ženskosti*
- důvěrnost s jinými muži navozuje podezření z homosexuality*
- strach z ženskosti je kontrolovaný racionálním myšlením*
- muži si podřizují ženy použitím dominantnosti a síly, v nejhorším případě i používáním násilí*
- sexualita je prvořadým prostředkem dokazování mužskosti“¹¹⁴*

Ženy samy sebe vidí v mnohém podobně jako muži je. Je tedy možné, že deklarované vlastnosti přijímají od mužů, kteří je takto vidí, a ztotožňují se s nimi. Rovněž se domnívají, že jejich dovedností je především vaření (potažmo domácí práce). Dále si myslí, že jsou pomlouvačné a manipulativní. Snaží se neustále něco řešit (opět snaha o emoce), zatímco muži podle nich zbytečností neřeší a nerýpou se v detailech.

K otázce páté a šesté

Není žádným překvapením, že v 21. století v demokratickém státě už nikdo nepochybuje, že ženy by se rozhodně měly vzdělávat a pěstovat své zájmy. Proto muži neupírají ženám právo na vědění, stejně jako si samy ženy uvědomují důležitost vzdělání.

¹¹³ PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, str. 98.

¹¹⁴ KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, str. 235.

Protože se muži i dnes stále domnívají, že by to měli být především oni, kdo peněženě zabezpečí rodinu, mají tedy spíše nepříjemné pocity z toho, že by ženy byly v zaměstnání schopnější než oni. Toto pravidlo platilo o to více v případě, kdy měl muž poměrně vysoké profesní ambice. Ženám zvyklým po staletí na zajištění financí muži pochopitelně vyšší příjem partnera žádné frustrace nezpůsobuje, naopak tento stav vítají. Stále totiž svou úlohu vidí především v péči o domácnost.

K otázce sedmé

Zde je potřeba se ptát, zda mají muži vůbec zájem participovat na výchově svých dětí nebo jsou k tomu „nuceni“ svými partnerkami? A není to spíš tak, že ženy nejsou ochotny se o sdílení intimity při výchově dětí s partnery dělit?

Výsledky rozhovorů ukazují na to, že muži nemají příliš zájem o péči o své potomky z nejrůznějších důvodů. Pokud bychom se je pokusily zobecnit, pak se muži domnívají, že nemají potřebné vlastnosti k péči o děti, jež mají ženy. Podle nich je pro ženy přirozené, že se starají o potomky. Muži nechtějí přijít o sociální interakce s ostatními lidmi a děsí je představa určité domácí izolovanosti. Pokud jsou muži ochotni uvažovat o nástupu na rodičovskou dovolenou, pak jedině v případě, že by jejich žena vydělávala více peněz než oni, nikoli proto, že by skutečně toužili po intenzivním citovém a fyzickém kontaktu se svým potomkem. Zde se ukazuje mužská pragmatičnost a tendence řešit všechny problémy racionálně.

V poslední době se však stále častěji upozorňuje na úlohu otce v rodině, která je nezanedbatelná. Steve Biddulph poukazuje na to, že otec je důležitý především pro zdravé a plnohodnotné dospívání syna (i pro dceru má otec specifický význam, avšak pro ni je zase spíše důležitá přítomnost matky), kterému má být vzorem. Syn se totiž potřebuje, nejlépe prostřednictvím otce, od matky odpoutat. Tuto úlohu může částečně suplovat i jiný muž. Otázkou však zůstává, kde se dospívající mladík má možnost s takovým „kvalitním“ mužem setkat. Škola se pro tento účel kvůli vysokému stupni feminizace nejeví jako vhodné místo. Zbývají tedy buď nějaké kroužky, sportovní aktivity či strýcové a jiní známí.

Biddulph upozorňuje, že i kdyby snad ženy sebevíc chtěly, nedokážou nikdy plně nahradit mužský vzor svému synovi. Je prokázáno, že děti, které žijí společně se svým otcem, vykazují vyšší míru sebeúcty, než děti žijící pouze s matkou, což bývá v dnešní době kvůli nesčetným rozvodům poměrně časté. Dále si také tyto děti dobře vedou ve škole, lépe se soustředí, stráví více času studiem a získávají tak vyšší kvalifikaci. Chlapci vyrůstající bez

otce, příp. s otcem, který ovšem byl v rodině spíše nepřítomen, se nezdíka uchylují k násilí, tvoří party páchající trestnou činností a mají celkově problémy s uznáváním společenských norem. Domácnosti, které tvoří pouze matka a děti, jsou také více ohroženy chudobou.

Ve své knize se také autor vyznává z pocitů, jež ho při otcovství doprovázejí. Dokázal se odpoutat od tradičního chápání pasivní úlohy otce při výchově dětí (příp. otce, který pouze usměrňuje potomky v případě kázeňských přestupků). Přiznává, že ho role otce naplňuje a neskutečně baví, a že tím navíc mnoho získaly nejen jeho děti, ale také manželka. Celá kniha je pak jakýmsi návodem pro muže, aby se nebáli a začali jednat podobně jako on a našli svá ztracená mužství, protože jejich ženy touží po mužích, kteří jsou aktivní a rozhodní.

„V prvních letech otcovství jsem se domníval, že v životě svých dětí jsem jakýmsi doplňkem, poskytovatelem nenáročných zábav a kromě toho pomocníkem své partnerky při rodičovské výchově. Měl jsem za to, že nejlepším otcem je napodobenina matky. A nadto mi vyhovovalo, že jsem se mohl stáhnout do jistého a zvládnutelného světa práce, kde jsem byl obvykle úspěšný a respektovaný – na rozdíl od zmatku a rizika, jemuž se člověk vystavuje, když jde s malými dětmi na nákupy nebo je s batolaty za deštivého dne zavřený doma. Dnes chápu, že moje práce je rovnocenná s prací partnerky. To, že jsem tátou, mě nyní víc uspokojuje a podněcuje a můj život je šťastnější. Netrávím se svými dětmi čas (a to je velmi důležité) z pocitu viny nebo povinnosti, ale proto, že mě to naplňuje, a jsem hrdý, že tuto práci dělám dobře. Často se na ni cítím velice nepřipravený a často v ní dělám chyby, jsem však odhodlaný nadále zjišťovat, jak být dobrým otcem, tím, že se radím s partnerkou, čtu příslušnou literaturu a zejména mluvím s jinými muži, jak to dělají oni.“¹¹⁵

Českou průlomovou a odvážnou iniciativou jdoucí touto cestou je LOM¹¹⁶ (Liga otevřených mužů) a jejich další „odnože“ jako ULOM¹¹⁷ (Ústeckoorlická liga otevřených mužů), která tak může být inspirací i pro české muže.

K otázce osmé

Že ženy stále nedosáhnou na stejné platy jako muži, je statistický fakt. Je to jednak dáno tím, že obvykle pracují v oblastech, které všeobecně nejsou moc příznivě finančně hodnoceny. Muži se tudíž do těchto oblastí příliš „nehrnou“, ženy jsou alespoň za nějakou takovou práci rády. Jednak ale stále ještě existují oblasti, ve kterých ženy dostávají na

¹¹⁵ BIDDULPH Steve: *Mužství*, Portál, Praha 2007, str. 53.

¹¹⁶ Více o iniciativě této skupiny na: <http://web.ilom.cz/muzi-muzum.html>.

¹¹⁷ Více o této skupině: <http://ulom.webnode.cz/>.

stejných pozicích jako muži méně peněz, přestože jejich výkon je minimálně srovnatelný s výkonem mužským. Jako příklad můžeme uvést některé manažerské pozice. Zřejmě ale lze také podle rozhovorů s některými respondenty zaznamenat, že jsou i oblasti, kde se pohlaví do výše odměny již nepromítá, což je pozitivní zjištění.

Dnešní rodiny jsou v drtivé většině závislé na příjmu obou partnerů, tedy muže i ženy. Je pro ně důležité plánovat co nejefektivnější realizaci mateřské a rodičovské dovolené. Jen malé procento žen si může dovolit strávit v domácnosti klidně celý život, protože je muž schopný uživit ze svého platu pohodlně celou rodinu. Ale kde má tato žena jistotu, že ji muž dříve či později neopustí a nevymění ji za jinou, za mladší, jak můžeme kolem sebe poměrně často sledovat? Místo toho, aby si po odchování ratolestí začala užívat výhody svého stavu, když do muže a dětí investovala svůj čas a energii a obětovala jim svoje pracovní ambice, je nucena v pokročilém věku zase začínat od nuly. Jistota, kterou očekávala, a za níž „zaplatila“ vykonáváním nevděčné a nedocené domácí práce, se rozplynula.

K zlepšení situace žen na trhu práce by mohla přispět především změna v myšlení zaměstnavatelů, potažmo celé společnosti. Je třeba začít brát rodičovství (zejména mateřství) jako pozitivní aspekt lidského života, který je nutný pro fungování společnosti. Je to vysoce návratná investice do budoucnosti. Proto je nutné zahrnout v tomto případě jako jediné měřítko užitku finanční stránku. Zaměstnavatelé by naopak měli být hrdí na všechny ženy, které se pro mateřství rozhodnou, vycházet jim maximálně vstříc a být ohleduplní, neboť reprodukce lidské populace je přece i v jejich zájmu.

K otázce deváté a desáté

Obě otázky spolu úzce souvisejí. Klesá počet svateb a navíc se zvyšuje i počet rozvodů. Mnoho dětí se u nás rodí mimo manželskou instituci, což by nebylo až takovým problémem, pokud je rodiče vychovávají společně. Horší je, když dítě vychovává pouze jeden rodič – v drtivé většině jím bývá žena. Pokud ovšem vezmeme v úvahu, že rodina byla nějakým způsobem afunkční nebo dysfunkční a ohrožovala dítě na psychickém či fyzickém zdraví, pak alternativa výchovy pouze jedním z rodičů, je pro dítě jistě vhodnější.

Společnost se v minulém století radikálně změnila a rychlé životní tempo ji nadále překotně mění. Je však možné, že po psychické stránce lidé na tyto změny připraveni nejsou. Rostoucí konzumní způsob života, přílišný důraz na materiálně, prosazovaný individualismus a s ním spojená sobeckost od základů proměňuje také hodnoty, jež platily po dlouhá staletí,

hodnoty, jež byly prověřené časem. Dále u nás také chybí kvalitní a účinná prorodinná politika.

„Moderní stát může v propopulační politice volbu celoživotní neprovdanosti znepříjemnit i vysokým zdaněním svobodných a bezdětných a tak tlačit na zvyšování sňatečnosti... Existují ovšem i situace, které naopak působí protipopulačně a prorozvodově. Sociální politika, která daňově a jinak podporuje neprovdané matky, zvýhodňuje strategii na nesezdané soužití... Při vysoké pravděpodobnosti a snadnosti rozvodu ale také přestává být manželství jistotou a ztrácí se důvod k jeho uzavření. Rozvodovost se nakonec začíná snižovat, protože svazky, které se rozpadají, nebyly už často ani jako manželství registrovány: byla to nesezdaná soužití. Vysoká rozvodovost se tak nejprve stala důvodem ještě vyšší rozvodovosti, aby se nakonec přičinila o kolaps vlastního růstu poklesem sňatečnosti.“¹¹⁸

Odkládání rodičovství nahrává hned několik faktorů. Je to vynález hormonální antikoncepce, který dal ženám právo rozhodnout o tom, kdy dítě počít, takže se ženy (ale i muži) snaží pochopitelně nejdřív nabýt vzdělání, budovat kariéru a užít si příležitostí, jež nabízí život. Odkládání napomáhá také již zmíněná politika státu a celková ekonomická situace. Životní úroveň mladých lidí mnohdy nestačí ani na pořízení společného bydlení, mají problém uživit sami sebe, natož ještě svoje potomky. Je třeba také vzít v úvahu nedobrovolnou bezdětnost, tedy neplodnost některých párů, která se s rostoucím věkem matek i otců rovněž zvyšuje a dobrovolnou bezdětnost, kdy se člověk racionálně rozhodne, že děti nejsou jeho naplněním života. Většinou pak tito lidé žijí sami v domácnosti. Označujeme je jako *singles*. Pro některé je tento styl života zprvu pouze přechodným obdobím, které ovšem sklouzne postupem času k definitivnosti.

K otázce jedenácté

Dnešní ženy jsou podle mého názoru velice rozdílné. Některé chtějí setrvávat v tradičním modelu. Co se týče kariéry, nemají vysoké ambice, netouží po vedoucích funkcích a po moci, spokojí se s malým platem, protože očekávají, že rodinu finančně zabezpečí muž. Chtějí se realizovat především v péči o rodinu a často svoje působení na pracovním trhu vidí pouze jako přechodné období.

Jiné ženy se chtějí kromě mateřství také společensky angažovat, zastávat vyšší posty, rozhodovat o směřování společnosti, rozvíjet své záliby. Lze říci, že platí pravidlo, čím vyšší

¹¹⁸ MOŽNÝ Ivo: *Rodina a společnost*, SLON, Praha 2008, str. 213-214.

má žena vzdělání, tím rostou její kariérní ambice a rovněž roste její skeptičnost při sladování práce a mateřství.

Ženy jsou de facto postaveny před závažné rozhodnutí, které má v budoucnu dopad nejen na jejich životy – rodit nebo nerodit? A pokud rodit, tak kdy je vhodná doba a jaký to bude mít dopad na jejich pracovní i soukromý život? Do jaké míry si ženy nutnost tohoto rozhodnutí uvědomují, zůstává otázkou. I přesto, že je dnešní společnost velice tolerantní, se od žen stále očekává, že splní svou reprodukční povinnost.

4 ZÁVĚR

Jsem si vědoma faktu, že můj výzkum má pouze informativní, mapující charakter. Nelze z něho vytvořit všeobecné závěry a tvrzení, respondenti nejsou reprezentativním vzorkem. Přesto vzhledem k tomu, že k rozhovorům byli vybíráni jedinci z nejrůznějších sociálních vrstev, jsou nasbírané informace poměrně různorodé a o různorodost mi šlo především. Nehledala jsem univerzálie, zajímala mě variabilita, která podle mého názoru dokáže realitu poměrně vhodně postihnout.

Přejdeme-li k hodnocení stanovených hypotéz, potom se hypotéza č. 1 potvrdila pouze z části. Jednoznačně se ukazuje, že dnešní mladí muži v žádném případě svým partnerkám nebrání v pracovních ambicích, ani v rozvoji zálib ve volném čase. Snaží se více než předchozí generace jejich otců zapojovat do domácích činností, což je hlavním předpokladem pro to, aby ženy měly dostatek volného času na vlastní seberealizaci.

Stále však existují činnosti, do kterých se muži zapojovat vesměs nehodlají, přesto jsou pro každodenní fungování domácnosti nepostradatelné. Mám na mysli zejména úklid a vaření. Někteří muži proto tyto činnosti i nadále podle tradičního modelu uspořádání rolí delegují na ženy (většinou ti, jejichž socioekonomický status není příliš vysoký), někteří (zejména muži s vyššími kariérními ambicemi) vidí řešení v najímání personálu, který tyto činnosti vykoná za ně. Je však nezbytné podotknout, že těmito prostředníky jsou v drtivé většině opět ženy. Takže se tím sice nabízí individuální řešení pro jednotlivé domácnosti, ale celkový společenský problém přetrvává dál, jenom v jiné podobě.

Hypotéza č. 2 se, zdá se, skutečně potvrdila. Dnešní mladé ženy se chtějí prosazovat (samozřejmě v různé intenzitě a v různých oblastech) na pracovním trhu a rozvíjet svoje osobnostní předpoklady, ale rovněž si jsou vědomy skutečnosti, že i nadále od nich muži očekávají (a oni opravdu stále očekávají, neboť při výběru partnerky se vedle fyzického vzhledu zajímají také o to, aby se žena uměla postarat o domácnost a děti) větší zapojení při domácích činnostech a výchově dětí. Snaží se tedy pracovní a rodinnou oblast pokud možno sladit. Stojí je to ovšem značné úsilí. Jsou vystaveny každodennímu kolotoči povinností a velice často si stěžují na emoční i fyzické vypětí.

Celkově je rodičovství pro každý manželský či partnerský pár obdobím velkých změn a především zkouškou pevnosti jejich vztahu. Důležitá je vzájemná podpora a tolerance. Velkou oporou pro ženy-matky by měl být především muž-otec, ale často to bývají také rodiče jednoho (nebo obou) z partnerů. Někdy páry toto období neustojí a vztahy se rozpadají.

Tímto se dostáváme ke třetí hypotéze, která se rovněž potvrdila, když se respondenti i respondentky shodli na tom, že vysoká rozvodovost je způsobena především posunem v chápání tradičních hodnot a všeobecně uvolněnou morálkou ve společnosti. Institut manželství ztrácí na své posvátnosti zejména tím, že se rozvod stal v podstatě běžnou součástí našich životů, nad kterou se jen málokdo pozastavuje. Společnost je v tomto směru velice liberální a také celý rozvodový proces (pokud jsou obě strany ochotné se domluvit) není v podstatě nijak zvlášť náročnou záležitostí.

Přesto se ještě velká část mladých lidí domnívá, že manželství je pro jejich životy důležité, neboť manželství stále uzavírají, i když v menší míře než dříve, a doufají, že právě to jejich přečká všechny životní útrapy. Statistiky ovšem hovoří jasně – zhruba polovina uzavřených manželství končí rozvodem. Někteří jedinci se do nového manželství s jiným partnerem vracejí, někteří i opakovaně. Nejspíše jsme svědky postupné destrukce instituce jednoho manželství na celý život. Pravděpodobně ho jednou zcela vystřídá model několika na sebe víceméně plynule navazujících nesezdaných soužití mužů a žen. Již nyní je např. poměrně časté, že žena je matka dvou dětí. Každé má jiného biologického otce a vychovává a živí je „otec“ třetí, s nímž žena-matka momentálně žije. Jaký vliv to však má a bude mít na děti? To se pravděpodobně plně projeví až v průběhu několika desítek let. Již nyní je však jasné, že rozvod či rozchod rodičů je pro dítě ve většině případů velice frustrující záležitost.

Čtvrtá hypotéza se v rozhovorech opět zcela jednoznačně potvrdila. Oslovené respondenty a respondenty se skutečně domnívají, že za odkládáním rodičovství stojí kariérní ambice žen i mužů a neutěšená ekonomická situace, která mladé dvojice nutí posouvat rozhodnutí o pořízení potomků čím dál více do budoucna. Stává se, že pár tuto dobu prodlužuje tak dlouho, až se početí dítěte nedaří realizovat přirozenou cestou a na řadu přichází asistovaná reprodukce¹¹⁹. Ani ta ovšem nemá stoprocentní úspěšnost, takže se z původního přechodného období bezdětnosti může nechtěně stát stav trvalý.

Někdy je bezdětnost způsobena neplodností jednoho nebo dokonce obou partnerů ještě v poměrně mladém věku. Přispívá k tomu zhoršené životní prostředí, zejména toxické látky vypouštěné do přírody při tovární výrobě, při spalování pohonných hmot, při likvidaci nebezpečného odpadu atd. Dále také celkový životní styl lidské populace začínající u nevhodného stravování, přes nedostatek pohybu, až k neustále přítomným stresovým

¹¹⁹ Ta je u nás podle zákona možná pouze u žen, které nedosáhly věku 50 let.

Zdroj: Portál veřejné správy, Zákon o zdravotních službách č.372/2011 Sb., [2013-04-14], dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=372~2F2011&rpp=15#seznam>.

situacím. Bohužel, v některých případech nedokáže pomoci ani vyspělé lékařství, přestože se na něj mnoho lidí spoléhá a upíná.

Další významný vliv na odkládání početí má také snaha užít si svobody, „dokud to jde“. Vyzkoušet a ochutnat do sytosti všechny možnosti, které moderní svět mladým lidem nabízí. Nejednou se však stane, že mladý člověk je zaplavený tolika možnostmi a čelí tzv. „overchoice“ efektu. Dnešní postindustriální společnost nabízí díky rychlému pokroku lidem neustále nové a nové možnosti a alternativy, ze kterých lze volit. V podstatě každý den jsme nuceni činit spoustu rozhodnutí, která mají větší či menší dopad na naši budoucnost. Na první pohled se situace může jevit velice výhodně, ale těch možností je tolik, že v nich jedinec začíná tápat a ztrácí schopnost se optimálně rozhodnout pouze pro jednu z nich. Výsledkem může být naprosté zmatení vedoucí třeba až k jakési apatii a netečnosti, protože pokud zjistíte, že můžete „dělat všechno“, nebudete možná nakonec „dělat vůbec nic“.

Je pravdou, že dnešní ženy jsou (nejen podle mužů) na rozdíl od předchozích generací žen soběstačnější, sebevědomější, vzdělanější, otevřenější, atd. Feministické hnutí odvedlo v minulosti důležitou práci, která vymanila ženy z područí mužů a dala jim právo svobodně rozhodovat o svých životech. Stále však toto hnutí není se svým působením u konce a začíná se projevovat nutnost bojovat také za práva těch, kteří jsou v dnešním světě nějakým způsobem utlačováni, na které společnost hledí skrz prsty nebo kteří se ocitají v nelichotivých sociálních podmínkách – homosexuálové, staří lidé, lidé handicapovaní a dlouhodobě vážně nemocní, muži na rodičovských dovolených, vězni snažící se po výkonu trestu začlenit zpět do společnosti, lidé ohrožení chudobou,...

Velký vliv na chování dnešních žen mají také média, což někteří muži a ženy v rozhovorech uvedli a tuto situaci vnímali spíše v negativní konotaci. Každodenně se na nás valí nové informace, ze kterých si volíme pouze ty, které nás zajímají. Mnohokrát máme problém s vybíráním těch skutečně hodnotných a seriózních. Dříve nám v tomto ohledu pomáhala média veřejné služby, která se dala považovat za seriózní. Dnes komercializace a neobjektivnost pronikla, zdá se, i do těchto míst.

Česká média dnes ženám podle mého názoru ukazují převážně ženy, jež nazývají celebritami. Většinou se jedná o české nebo zahraniční modelky, zpěvačky či herečky, které mají představovat jakýsi prototyp ženské krásy. Krásy, která nejednou pochází z dílny špičkových plastických chirurgů nebo z úpravy ve photoshopu. Zejména mladé dívky, které si teprve utvářejí osobnost a obraz o sobě samých, pak podléhají iluzím, že takto bezchybně má vypadat každá moderní žena. Trápí se drastickými dietami, přehnaně cvičí, utrácejí nesmyslné finanční prostředky za neúčinné kosmetické přípravky a podstupují zdraví ohrožující plastické

operace, aby se těmto vzorům přiblížily. O tomto problému zajímavě pojednává český dokument z roku 2004 *Ženy pro měny*¹²⁰ režisérky Eriky Hníkové.

Lze říci, že muži i ženy jsou podle mého názoru dnes ve svých rolích celkem zmatení a neví, co se od nich vlastně očekává. Muži mají pocit, že ženy chtějí ovládnout jejich pozice, vzít jim jejich dominanci a velice často si pletou emancipaci a gentlemanství. Zastávají názor, že když ženy chtějí absolutní rovnost, nezaslouží si již pozornost ve formě podržení dveří či pomoci při oblékání kabátu, ba co víc, že o to snad ani nestojí. Většinou se hluboce pletou, protože ženy právě takové chování na mužích oceňují. Muži by měli pochopit, že ženy jim v žádném případě nechtějí brát jejich mužnost, pozici ochránce a zabezpečitele rodiny. V drtivé většině chtějí vedle sebe mít muže, o kterého se budou moci opřít, který bude rozhodný, sebevědomý a vyrovnaný.

Dnešní ekonomické poměry dovolují jen málokterým domácnostem spoléhat se pouze na mužův příjem, takže ženy jsou i vnějšími vlivy tlačeny k budování pracovního postu, nejsou to jenom jejich vnitřní touhy po seberealizaci. A aby se ženy dokázaly přizpůsobit mužským normám vytvořeným na trhu práce, jsou nuceny chovat se (alespoň v pracovním procesu) podobně jako muži, kopírovat jejich způsob jednání, což vzbuzuje dojem, že se staly jaksi drsnějšími a sobečtějšími. Většina norem ve společnosti je nastavena maskulinně, tzn., že muži vytvořili určitá pravidla, která musí splňovat i ženy, chtějí-li být úspěšné, přestože tyto normy jsou mnohdy v rozporu s ženským pohledem na svět. Ženy jsou nuceny nasazovat masku své přirozenosti, pokud chtějí něčeho dosáhnout, protože ženské jednání je považováno v práci mnohdy za nepřijatelné.

Rozhodně by celé společnosti prospěla větší ženská přítomnost na politických postech. Žena do politiky přináší touhu po harmonii. Evolučně je nastavená tak, aby ochraňovala život. Myslím, že pokud by vedení zemí zastávaly ženy, nevedly by se téměř žádné války. Ženy se většinou snaží urovnat konflikty mírovou cestou a podle mého názoru jsou tedy lepšími diplomatkami než muži. A diplomacie, stejně jako snaha o kompromisy a ochota ke spolupráci, do politiky rozhodně patří. V neposlední řadě by do politických jednání vnesly více noblesy a kultury. Ženský přínos pro efektivnější fungování společnosti zůstává bohužel i nadále nedoceněn.

V osobních vztazích je podle mě důležité, aby se muži a ženy naučili spolu lépe a účelněji komunikovat. Správně vedená komunikace je klíčem úspěchu v každém fungujícím

¹²⁰ „Film *Ženy pro měny* je tragikomický příběh o ženách, které citlivě vnímají současný ideál ženské krásy a chtějí se mu co nejvíce přiblížit. A je to také film o spoustě peněz, které se díky síle tohoto ideálu denně utrácejí.“ Zdroj: Česko-slovenská filmová databáze, [2013-04-14], dostupné na WWW: <http://www.csfid.cz/film/178909-zeny-pro-meny/>.

vztahu a téměř na všem se dá rozumně domluvit tak, aby byla určitá míra spokojenosti na všech stranách. Muži také ženám často vyčítají, že jsou příliš emancipované, vypočítavé, intrikářské a zajímá je pouze stav mužova konta. Do jisté míry jsou tak evolučně nastaveny, aby si hledaly muže, kteří mají potenciál zabezpečit budoucí rodinu. Bylo by bláhové tvrdit, že v dnešní společnosti nejsou peníze důležité. Nikoli, peníze jsou důležité, záleží pouze na osobních prioritách každého jedince, tedy na jakém místě v jeho žebříčku finance stojí. Nedá se tvrdit, že by jedno pohlaví bylo chtivější peněz než druhé. Každý člověk má svoje osobní hodnoty nastaveny jinak, a pokud chce být v životě šťastný, volí si k sobě partnera, který má životní hodnoty podobné. Také je potřeba si uvědomit, že do dlouhodobého spokojeného vztahu je třeba investovat spoustu času, energie a inovace, aby se do něj nevkradla nuda a stereotyp.

Muži by se měli především naučit nebát se občas vyjadřovat svoje city a nepovažovat je za slabost, jednat se svými partnerkami a manželkami jako s rovnocennými bytostmi, ne jako s bytostmi, které se jim musí ve všem podřizovat. Neměli by tolik lpět pouze na své kariéře, ale měli by se také zajímat o svůj vnitřní život a více se v tomto ohledu věnovat svým potomkům a ženám. Ženy by zase neměly nejrůznějšími psychologickými strategiemi zbytečně oslabovat partnerovo mužství, protože vedle sebe netouží mít muže slabé, nerozhodné a nespolehlivé. A vůbec by ani jedno pohlaví nemělo ve vztazích hrát žádné destruktivní hry o dominanci, které jsou možná roztomilé na začátku poznávání, ale do dlouhodobých vztahů podle mého názoru nepatří. Muž a žena by se měli vzájemně doplňovat, ne spolu soutěžit.

Svou práci si dovoluji zakončit výrokem Charlieho Chaplina, jenž vystihuje komplikovanost, kterou ženy pro muže často představují: „*Je jediný způsob, jak zacházet se ženami. Bohužel nikdo ho nezná.*“¹²¹

¹²¹ Zdroj: Rčení.cz, [2013-04-14], dostupné na WWW: <http://www.rceni.cz/citaty/o-zenach>.

5 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné prameny

1. BAČUVČÍK Radim: *Žena a muž v marketingové komunikaci*, Verbum, Zlín 2010, ISBN 978-80-904273-4-1.
2. BARTÁKOVÁ Helena: *Cesta zpátky: návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice*, Masarykova univerzita, Brno 2009, ISBN 978-80-210-5012-9.
3. BIDDULPH Steve: *Mužství*, Portál, Praha 2007, ISBN 978-80-7367-209-6.
4. CAPPONI Věra, NOVÁK Tomáš: *Sám sobě manželským poradcem. První pomoc při příhodách nevěrných*, GRADA Publishing, Praha 1995, ISBN 807-16-9163-0.
5. GIDDENS Anthony: *The transformation of intimacy. Sexuality, love and eroticism in modern societies*, Polity Press, Cambridge 1992, ISBN 978-0804722148.
6. GILLERNOVÁ Ilona, KEBZA Vladimír, RYMEŠ Milan a kol.: *Psychologické aspekty změn v české společnosti*, Grada Publishing, Praha 2011, ISBN 978-80-247-2798-1.
7. HAŠKOVÁ Hana: *Fenomén bezdětnosti*, SLON, Praha 2009, ISBN 978-80-7419-020-9.
8. HEWSTONE Miles, STROEBE Wolfgang: *Sociální psychologie*, Portál, Praha 2006, str. 51, ISBN 80-7367-092-5.
9. CHRÁSKA Miroslav: *Metody pedagogického výzkumu*, Grada Publishing, Praha 2007, ISBN 978-80-247-1369-4.
10. KALVAS František: *Nastolování agendy: role masové a interpersonální komunikace, osobní zkušenosti a genderu*, Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň 2009, ISBN 978-80-7043-805-3.
11. KAUFMANN Jean-Claude: *Chápající rozhovor*, SLON, Praha 2010, ISBN 978-80-7419-033-9.
12. KICZKOVÁ Zuzana, SZAPUOVÁ Mariana: *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava 2011, ISBN 978-80-223-2934-7.
13. KOLÁŘOVÁ Marta: *Protest proti globalizaci*, SLON, Praha 2009, ISBN 978-80-86429-96-0.
14. KRATOCHVÍL Stanislav: *Manželská terapie*, Portál, Praha 2000, ISBN 80-7178-332-3.

15. KRAUS Jiří a kol.: *Nový akademický slovník cizích slov*, Academia, Praha 2007, ISBN 978-80-200-1415-3.
16. LIPPA Richard A.: *Pohlaví příroda a výchova*, Academia, Praha 2009, ISBN 978-80-200-1719-2.
17. MAŘÍKOVÁ Hana: *Jaká je naše společnost? : otázky, které si často klademe*, SLON, Praha 2010, ISBN 978-80-7419-025-4.
18. MILOVSKÝ Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Grada Publishing, Praha 2006, ISBN 80-247-1362-4.
19. MOŽNÝ Ivo: *Rodina a společnost*, SLON, Praha 2008, ISBN 978-80-86429-87-8.
20. NAKONEČNÝ Milan: *Sociální psychologie*, ACADEMIA, Praha 2009, ISBN 978-80-200-1679-9.
21. NAZARE-AGA Isabelle: *Láska a manipulace*, Portál, Praha 2009, ISBN 978-80-7367-234-8.
22. OSVALDOVÁ Barbora: *Česká média a feminismus*, Libri/Slon, Praha 2004, 80-7277-263-5.
23. PONĚŠICKÝ Jan: *Fenomén ženství a mužství*, TRITON, Praha 2004, ISBN 80-7254-374-1.
24. REICHEL Jiří: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, ISBN 978-80-247-3006-6.
25. ŘEZÁČ Jaroslav: *Sociální psychologie*, Paido, Brno 1998, ISBN 80-85931-48-6.
26. SCHWANITZ Dietrich: *Muži : výzkum živočišného druhu*, Prostor, Praha 2009, ISBN 978-80-7260-212-4.
27. ŠANDEROVÁ Jadwiga, ŠMÍDOVÁ Olga a kol.: *Sociální konstrukce nerovností*, SLON, Praha 2009, ISBN 978-80-7419-015-5.
28. ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ Jitka a kol.: *Přehled vývojové psychologie*, Olomouc 2005, ISBN 80-244-0629-2.
29. TAVEL Peter: *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2009, ISBN 978-80-244-2327-2.
30. TOMEŠ Josef (ed.): *Ženy ve spektru civilizací*, Slon, Praha 2009, ISBN 978-80-7419-009-4.
31. VÁGNEROVÁ Marie: *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*, Karolinum, Praha 2007, ISBN 978-80-246-1318-5.

32. VÁGNEROVÁ Marie: *Základy psychologie*, Karolinum, Praha 2004, ISBN 80-246-0841-3.
33. VÝROST Jozef, SLAMĚNÍK Ivan: *Sociální psychologie*, GRADA, Praha 2008, ISBN 978-80-247-1428-8.
34. Moje soukromé poznámky ze semináře Pedagogická diagnostika, 5. Ročník, ZS AR 2012/2013.

Internetové prameny

1. Aktuálně.cz, zpravodajský server: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=756518>
2. Česko-slovenská filmová databáze: <http://www.csfd.cz/film/178909-zeny-pro-meny>
3. Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/4007-12-r_2012
[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE64D/\\$File/141711k4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE64D/$File/141711k4.pdf)
<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cpmz031113.doc>
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prace_a_mzdy_prace
4. EurActiv, český zpravodajský portál o dění v Evropské unii: <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/kvota-pro-vyssi-pocet-zen-ve-firmach-sklizi-hlavne-kritiku-010393>
5. Europa.eu, oficiální internetové stránky EU: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-213_cs.htm?locale=en
6. Fórum 50%, příspěvek Blanky Knotkové-Čapkové: *Stručný pohled na úsilí o volební právo a další občanská práva českých žen v kulturně politickém kontextu své doby*: <http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/blanka-knotkova-capkova-strucny-pohled-na-usili-o-volebni-pravo-a-dalsi-obcanska-prava-ceskych-zen-v-kulturne-politickem>
7. Gender studies: <http://www.feminismus.cz/historie>
<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml#S>, [2012-12-08]
<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml#G>, [2012-12-08]
<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2112095>
8. Liga otevřených mužů: <http://ulom.webnode.cz/>
9. Oficiální stránky projektu „Audit rodina & zaměstnání“: <http://www.auditrodina.eu/>
10. Portál veřejné správy, Zákon o zdravotních službách č.372/2011 Sb.: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=372~2F2011&rpp=15#seznam>

11. Rčení.cz: <http://www.rceni.cz/citaty/o-zenach>

12. Referáty: <http://www.referaty10.com/referat/Filozofie/1/tema-1-1-Filozofie.php>

13. Ústeckoorlická liga otevřených mužů: <http://web.ilom.cz/muzi-muzum.html>

14. Zemepis.com, geografický portál: <http://www.zemepis.com/nar.php>

6 PŘÍLOHY

Záznamový arch

Respondent/respondentka č.1

Věk: 32

Vzdělání: SOŠ

Zaměstnání: MD

Rozhovor

1. Jak fungovala domácnost, ve které jste vyrůstal/-a, z hlediska rozdělení každodenních úkolů? Kdo měl na starosti:

- a) finanční zabezpečení – *O finanční stránku rodiny se starali oba rodiče rovným dílem. Matka držela kasu, otec měl peníze stranou pro své potřeby.*

- b) Úklid – *Nejprve matka, potom já a sestry. V garáži, sklepě a okolo domu hospodařil otec.*

- c) Vaření – *Bylo doménou výhradně matky.*

- d) péči o děti – *Většinou matka, úkoly také matka. Otec jen matematika a jiné přírodní vědy, když jsme si nevěděli rady. Otec nás vedl ke sportu. Společně jsme jezdili každý rok o prázdninách na dovolenou a na výlety.*

- e) nákup potravin- *Obstarávala matka v místním (vesnice) obchodě.*

- f) drobné opravy – *Dělal otec sám. Co nezvládl, vyřizovala matka přes opraváře.*

- g) jiné specifické činnosti – *uved'te které* – *Otec obstarával dřevo na topení, provozoval sportovní aktivity (fotbal, volejbal, nohejbal).*

2. Funguje/chcete aby fungovala takto i Vaše domácnost? Je/mělo by být něco jinak?

- a) finanční zabezpečení – *Jelikož jsem na nyní na mateřské dovolené, tak se o finanční stránku stará manžel - vydělává. Finance spravuju já. Někdy bych si přála, aby se manžel víc zapojil do toho, jak s financemi nakládat.*
- b) Úklid – *Obstarávám já, ale pokud jsem třeba nemocná, manžel mě zastane. Starost o venkovní úklid (ve stodole, na dvoře, zahradě) je na manželovi.*
- c) Vaření – *Víceméně já, občas i manžel (na co má chuť si uvaří sám).*
- d) péče o děti – *Máme podle mě výchovu dětí docela dobře rozdělenou. Manžel vede děti k přírodě (procházky, rybaření, znalost přírody) a manuálními činnostmi (drobné práce na zahradě a dvoře). Já se starám o existenční věci (peru, krmím, úkoly, ...) a kulturní program (výlety, ZOO, divadelní představení, ...).*
- e) nákup potravin – *Mám na starosti já. Výjimečně při velkém nákupu přemluvím manžela, aby jel do města se mnou.*
- f) drobné opravy – *Víceméně manžel, ale pokud jsem schopná si něco opravit sama, zvládnou to.*
- g) jiné specifické činnosti – uveďte které – *Manžel je antitalent na práci s počítačem, ale zase je manuálně zručný. Takže se skvěle doplňujeme.*

3. Jaký/-á by měl/-a být Váš/Vaše partner/-ka?

Po fyzické stránce je mi to jedno. Vlastnosti preferuji: aby byl hodný, tolerantní, věřící (katolík), protože jsem také katolička, schopný dělat kompromisy, kladný vztah k dětem. Nikdy jsem se v partnerských vztazích neřídila rozumem, ale city. Když nad tím teď tak přemýšlím, vybrala jsem si dobře, protože manžel všechny ty vlastnosti má, kromě toho, že není věřící. Nechodí se mnou do kostela. Oceňuji jeho toleranci (např. měli jsme svatbu v kostele).

4. Shledáváte některé lidské vlastnosti nebo dovednosti za typicky ženské/mužské? Které?

Ženské – Problémy častěji řeší (než muži), jsou hádavější. Typicky ženská dovednost jsou pro mě ruční práce (pletení, háčkování, šití). Další typicky ženská vlastnost je pomlouvání, umí být více falešné.

Mužské – Jsou flegmatictí, jsou větší pohodáři, protože nic neřeší. Neradi se hádají. Zjistila jsem, že muži v kolektivu drží více při sobě, dokážou si vzájemně pomoci. Jsou férovější a jednají narovinu.

5. Měly by se ženy vzdělávat a pěstovat své zájmy? V jakých oblastech?

Ano, určitě měly. Oblast bych nspecifikovala, záleží na tom, co která upřednostňuje. Každá jsme jiná. Napadlo mě, že třeba v politice je žen málo, ale nejsem si jistá, jestli by více žen politické scéně prospělo. Do této doby jsem nad tím více nepřemýšlela.

6. Znepokojovalo by Vás, kdyby Váš/Vaše partner/-ka vydělával/-a více peněz než vy?

Určitě ne, protože v dnešní době (ted') má manžel vyšší příjmy. Stejně v budoucnu neplánuju žádnou extra kariéru. Stačí mi, že budu mít práci a chci se věnovat rodině.

7. M - Dokázal byste si představit, že nastoupíte na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění.

Ž - Dokázala byste si představit, že Váš partner nastoupí na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění.

Ano, dokázala bych si to představit, protože manžel dokáže děti zaopatřit. Ale pouze v případě, že bych vydělávala více peněz nebo by manžel přišel o práci.

8. Je podle Vás spravedlivé, že ženy pobírají za stejně kvalitně odvedenou práci v průměru méně peněz než muži? Čím je to podle Vás způsobené?

No, není to spravedlivý. Zaměstnavatelé mají pocit, že muži odvedou lepší práci, což je diskutabilní. U mužů neexistuje riziko otěhotnění nebo OČR, takže s nimi zaměstnavatel může počítat do budoucna.

9. Co stojí podle Vašeho názoru za příčinou rostoucí rozvodovosti v posledních desetiletích?

Podle mě je to dané výchovou a vzorem v rodině. V dnešní době se neuznávají hodnoty jako věrnost, úcta, oddanost a tolerance. Myslím, že vše je v těch hodnotách. I stát podporuje více svobodné matky než rodiny.

10. Proč se páry uchylují čím dál častěji k odkládání rodičovství?

Kvůli kariéře. Chtějí se prvně finančně zabezpečit a užít si svobody.

11. Jaké jsou dnešní ženy?

Přijde mi, že dnešní ženy příliš řeší svůj vzhled a postavení ve společnosti. Jsou sobečtější, upřednostňují peníze a kariéru před rodinou a výchovou dětí.

Záznamový arch

Respondent/respondentka č. 9

Věk: 34

Vzdělání: VŠ

Zaměstnání: PROJEKTOVÝ MANAŽER

Rozhovor

1. Jak fungovala domácnost, ve které jste vyrůstal/-a, z hlediska rozdělení každodenních úkolů? Kdo měl na starosti:

h) finanční zabezpečení – *Výrazně otec, každý měl něco svého. Otec dával matce něco na domácnost, větší věci financoval sám. Běžně disponovala s penězi pro domácnost matka.*

i) Úklid – *Výhradně matka. Někdy jsme byli s bratrem donuceni něco udělat. Občas jsme něco udělali.*

j) Vaření - *Matka, kdo by jinej vařil.*

k) péči o děti – *Určitě matka, když jsme byli malí. Co se týče her, tak jsem si většinou vystačil s bráchou, ale jinak se o nás oba rodiče starali stejně. Matka asi víc (měla víc času).*

l) nákup potravin – *Ten kdo vaří, takže matka, občas i táta.*

m) drobné opravy – *Táta, já nebo brácha. To byla mužská záležitost.*

n) jiné specifické činnosti – *uved'te které* – *Hodně jsme pracovali na zahradě – celá rodina.*

2. Funguje/chcete aby fungovala takto i Vaše domácnost? Je/mělo by být něco jinak?

h) finanční zabezpečení – *Společný rozpočet, do kterého oba přispívají podle dohody. Bud' část, nebo všechno. Počítám, že to bude na mně.*

i) Úklid – *Záleží na tom, jakou budu mít partnerku. Asi se na tom budeme oba podílet nebo to bude dělat někdo třetí.*

- j) Vaření – Bude vařit žena, taky něco umím udělat, jsem ochoten se zúčastnit, ale primární odpovědnost bude na ní.
- k) péče o děti – Dohromady. Když bude malé, tak žena, ale hraní a zábava oba.
- l) nákup potravin – Oba, jak má kdo čas.
- m) drobné opravy – To udělám já, to je jasné.
- n) jiné specifické činnosti – uveďte které – Dle dohody, abychom to dělali oba dohromady.

3. Jaký/-á by měl/-a být Váš/Vaše partner/-ka?

O něco mladší než já (o pár let 1-7let). Měla by být menší než já, ale zase ne moc malá (cca 170), ale netrvám na tom. Musí se mi líbit. Měla by umět vařit, neměla by kouřit, pít moc alkohol ani být diskofilka. Rodinně orientovaná, vztah k přírodě a zvířatům.

4. Shledáváte některé lidské vlastnosti nebo dovednosti za typicky ženské/mužské? Které?

Ženské – vaření, komplikovanost – neví co chce, proč se chová, tak jak se chová, větší emočnost.

Mužské – manuální zručnost – opravy, ješitnost.

5. Měly by se ženy vzdělávat a pěstovat své zájmy? V jakých oblastech?

Určitě, podle toho co je baví. To jim nemůžu já vyměřet.

6. Znepokojovalo by Vás, kdyby Váš/Vaše partner/-ka vydělával/-a více peněz než vy?

Asi bych se necítil úplně dobře, ale nevadilo by mi to. Musel bych se s tím nějak vyrovnat. Měl bych pocit, že přicházím o svou roli živitele.

7. M - Dokázal byste si představit, že nastoupíte na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění.

Ž - Dokázala byste si představit, že Váš partner nastoupí na rodičovskou/mateřskou dovolenou? Zdůvodnění.

Moc si to představit nedokážu. Myslím si, že s dítětem by měla trávit víc času žena než muž, pokud musí jeden z nich do práce.

8. Je podle Vás spravedlivé, že ženy pobírají za stejně kvalitně odvedenou práci v průměru méně peněz než muži? Čím je to podle Vás způsobené?

Nemyslím si, že by ženy dostávaly jiné platové ohodnocení než muži.

9. Co stojí podle Vašeho názoru za příčinou rostoucí rozvodovosti v posledních desetiletích?

Lidé se manželstvím necítí už tak zavázaní, společnosti nedělá problém akceptovat rozvedené jedince. Lidé myslí víc na sebe. Překážkou rozvodu nejsou děti.

10. Proč se páry uchylují čím dál častěji k odkládání rodičovství?

Chtějí si užívat života. Lidé k tomu nejsou tlačeni. Dále kvůli kariéře.

11. Jaké jsou dnešní ženy?

Hodně různý. Každý je jiný, jsou více individualistické, což jde ruku v ruce s tolerancí společnosti. Velká část žen se nechává ovlivňovat médii – jak mají vypadat, jak se mají chovat. Ženy mají snahu vystoupit z tradiční ženské role, ale přitom nemají představu, jaká ta role má být.